

T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE’DE CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİNİN İŞLEYİŞİ
VE ABD’DEKİ BAŞKANLIK SİSTEMİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI

YÜKSEK LİSANS

Mustafa ŞİMŞEK

EYLÜL-2023

GÜMÜŞHANE

**T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE'DE CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİNİN İŞLEYİŞİ
VE ABD'DEKİ BAŞKANLIK SİSTEMİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI**

**FUNCTIONING OF THE PRESIDENTIAL GOVERNMENT SYSTEM IN
TURKEY AND COMPRASION WITH THE PRESIDENTIAL SYSTEM IN THE
USA**

YÜKSEK LİSANS

Mustafa ŞİMŞEK

**EYLÜL-2023
GÜMÜŞHANE**

**T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE'DE CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİNİN İŞLEYİŞİ
VE ABD'DEKİ BAŞKANLIK SİSTEMİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI**

**FUNCTIONING OF THE PRESIDENTIAL GOVERNMENT SYSTEM IN
TURKEY AND COMPRASION WITH THE PRESIDENTIAL SYSTEM IN THE
USA**

YÜKSEK LİSANS

Mustafa ŞİMŞEK

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Bülent BAL

**EYLÜL-2023
GÜMÜŞHANE**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlamış olduğum “**Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin İşleyişi ve ABD’ deki Başkanlık Sistemi İle Karşılaştırılması**” isimli bu tezimin, tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi, alıntı yaptığım tüm çalışmaları kaynakçada belirttiğimi ve Gümüşhane Üniversitesi’nin lisanslı kullanıcısı olduğu intihal yazılım programı ile Lisansüstü Eğitim Enstitüsü’nün belirlediği kıstaslara uygun olarak raporladığımı taahhüt ederim. Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği’nin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

22/09/2023

.....
Mustafa ŞİMŞEK

TEŞEKKÜR

Öncelikle bu çalışmamda konu seçiminden çalışmamın sonuna kadar desteklerini ve emeklerini kaçınmayan değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Bülent BAL' a teşekkürü bir borç bilirim. Tez sunum aşamasında değerli katkı ve kritiklerinden dolayı Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dr. Öğr. Üyesi Duygu DÜLGER hocama ve Gümüşhane Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğretim üyesi Doç. Dr. Hasan Mahmut KALKIŞIM hocama çok teşekkür ederim. Ayrıca çalışmamı tamamlayabilmem için fırsat tanıyan değerli mesai arkadaşım ve dostum Av. Şahin KÖSE' ye sabır ve desteklerinden dolayı çok teşekkür ederim. Yüksek Lisans dönemim boyunca bana maddi ve manevi desteklerini sunan değerli aileme teşekkür ederim. Bu süreçte fazla zaman ayıramadığım ve ihmal ettiğim sevgili kızlarım İkra ve Miray'a telafi sözü vererek, sabrından dolayı kıymetli eşime çok teşekkür ederim.

Mustafa ŞİMŞEK
GÜMÜŞHANE- 2023

ÖZET

Türkiye’de 24 Haziran 2018 tarihinde Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekilliği Genel Seçimleriyle birlikte uygulamaya konulan cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi, süregelen sistem krizlerini ve istikrarsız hükümetleri ortadan kaldırarak siyasal istikrarı sağlama, etkin ve hızlı karar alabilmeyi kolaylaştırma gerekçeleriyle hazırlanmıştır.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi bir tür başkanlık sistemi olmakla beraber ABD’deki başkanlık sistemi ile aralarında bazı farklılıklar söz konusudur. Yasama ve yürütme erkleri arasında benzer yanlar olduğu gibi özellikle yasama erkleri bakımından ABD’nin çift yapıli meclis sistemine karşılık Türkiye’de üniter devlet yapısı gereği tek meclis sisteminin bulunması önemli farklılardan biri olarak dikkat çekmektedir. Başkanlık sistemlerinin karakteristik özelliğini belirleyen erkler arasındaki sert bir ayrıma dayanmasının iki temel unsuru vardır. Bunlardan birincisi her bir erkin doğarken birbirinden bağımsız olarak doğması, ikincisi ise her birinin kaynağının doğrudan halk olmasıdır. Türkiye’de tablo böyle olmakla birlikte seçimlerin eş zamanlı yapılması fiiliyatta keskinliği yumuşatmaktadır. ABD’de yürütme ve yasama erkinin farklı zamanlarda seçiliyor olma özelliği erkler arasındaki sert ayrımı oluşturmaları, denge ve denetleme mekanizmasını işler hale getirmesi bakımından Türkiye’deki cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ile en önemli farkı oluşturmaktadır. Bir diğerk farkı erkler arasındaki ilişkilerde görülmektedir. ABD’de kuvvetler arasında mahkumiyet derecesinde bir bağımlılık vardır. Türkiye’de ise erklerin hareket kabiliyeti daha yüksektir.

Anahtar Kelimeler: Başkanlık sistemi, Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi, Siyasal istikrar

SUMMARY

The presidential government system, which was implemented in Turkey with the Presidential and Parliamentary General Elections on June 24, 2018, was prepared for the reasons of ensuring political stability and facilitating effective and rapid decision-making by eliminating ongoing system crises and unstable governments.

Although the presidential system of government is a type of presidential system, there are some differences between it and the presidential system in the USA. While there are similarities between the legislative and executive powers, the fact that there is a single parliamentary system in Turkey due to its unitary state structure, as opposed to the dual-structure parliamentary system of the USA, especially in terms of legislative powers, draws attention as one of the important differences. There are two basic elements of the harsh separation between powers that determine the characteristic feature of presidential systems. The first of these is that each power is born independently of each other, and the second is that the source of each is directly the people. Although this is the situation in Turkey, holding elections simultaneously softens the sharpness in practice. The fact that the executive and legislative powers in the USA are elected at different times constitutes the most important difference from the presidential government system in Turkey in terms of creating a harsh separation between the powers and making the balance and control mechanism operational. Another difference can be seen in the relations between powers. In the USA, there is a degree of interdependence between forces. In Turkey, the mobility of the powers is higher.

Keywords: Presidential system, Presidential government system, Political stability

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	III
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI.....	IV
TEŞEKKÜR	V
ÖZET	VI
SUMMARY	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
TABLOLAR DİZİNİ	XI
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	XII
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ	XIV
1.GİRİŞ	1
2.HÜKÜMET SİSTEMLERİ.....	4
2.1.Kavramsal Olarak Hükümet Sistemi.....	4
2.2.Kuvvetler Birliği İlkesine Dayalı Hükümet Sistemleri.....	4
2.2.1.Meclis Hükümet Sistemi	5
2.3.Kuvvetler Ayrılığı İlkesine Dayalı Hükümet Sistemleri.....	6
2.3.1.Parlamentar Sistem.....	7
2.3.2.Başkanlık Sistemi.....	8
2.3.3.Yarı Başkanlık Sistemi.....	11
3.TÜRKİYE’NİN HÜKÜMET SİSTEMİ DENEYİMLERİ VE SİYASİ TARTIŞMALAR	13
3.1.1921 Anayasası (Teşkilatı Esasiye Kanunu).....	14
3.2.1924 Anayasası	15
3.3.1961 Anayasası	17
3.4.1982 Anayasası	18
3.5.Hükümet Sistemi Tartışmaları Ekseninde Siyasal Sistemin Dönüşümü	21
3.5.1.Adalet ve Kalkınma Partisi Dönemi Hükümet Sistemi Tartışmaları ve Yarı Başkanlık.....	24
4.CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİNİN YAPISI VE İŞLEYİŞİ.....	29
4.1.Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Yapısı.....	29
4.2.Yürütme Erki: Cumhurbaşkanı	30
4.2.1.Cumhurbaşkanının Aday Olma ve Seçilme Usulü	32

24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçim Sonuçları	34
4.2.2.Cumhurbaşkanının Görev ve Yetkileri	37
4.2.2.1.Üst Kademe Kamu Yöneticilerinin Atanması ve Görevden Alınmaları	37
4.2.2.2.Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri	40
4.2.2.3.Diğer Görev ve Yetkileri	44
4.2.3.Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğu	45
4.2.4.Cumhurbaşkanının Tarafsızlığı	46
4.2.5.Cumhurbaşkanı Yardımcılığı ve Bakanlar	48
4.3.Yasama Erki: TBMM.....	50
4.3.1.TBMM’nin Yapısı ve Oluşumu	50
4.3.2.TBMM Üyelerinin Seçilme Usulü	52
4.3.3.TBMM’nin Bilgi Edinme ve Denetim Yolları.....	54
4.4.Kuvvetler Arasındaki İlişki	56
4.5.Dönüşen Siyasal Sistemde TBMM ve Cumhurbaşkanlığı Seçim İttifakları.....	60
4.5.1.Cumhur İttifakı.....	61
4.5.2.Millet İttifakı	63
4.5.3.Ata İttifakı	65
4.5.4.Emek ve Özgürlük İttifakı.....	66
4.6.Seçim İttifaklarının “Yönetimde İstikrar ve Temsilde Adalet İlkesi” Açısından Değerlendirilmesi.....	67
5.CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİNİN ABD’DEKİ BAŞKANLIK SİSTEMİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI	69
5.1.Genel Olarak ABD Prototipinde Başkanlık Sistemi	69
5.1.1.Yürütme: Başkan.....	70
5.1.2.Yasama: Kongre.....	71
5.1.3.Başkan ve Kongre Arasındaki İlişki	71
5.2.Türkiye’de Uygulanan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile Benzer ve Farklı Yönleri	74
5.2.1.Yürütme Erkleri Açısından	75
5.2.2.Başkanlık Emirleri (Excutive Order) ile Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri Yönünden Karşılaştırılması.....	76
5.2.3.Yasama Erkleri Açısından.....	77
5.2.4.Yasama ve Yürütme Arasındaki İlişki Açısından	78
6.SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	79

KAYNAKÇA	85
EKLER	94
ÖZGEÇMİŞ	96

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı seçim sonuçları	34
Tablo 2. 14 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanlığı seçim sonuçları.....	36
Tablo 3. 28 Mayıs 2028 Cumhurbaşkanlığı seçimi ikinci tur sonuçları	37
Tablo 4. 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçim Sonuçları...	51
Tablo 5. 14 Mayıs 2023 Milletvekili Seçim Sonuçları	63
Tablo 6. 14 Mayıs 2023 Milletvekili Seçim Sonuçları	65
Tablo 7. 14 Mayıs 2023 Milletvekili Seçim Sonuçları	66
Tablo 8. 14 Mayıs 2023 Milletvekilliği Seçim Sonuçları	67
Tablo 9. Yazar tarafından oluşturulmuştur	74

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. 1 Nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesine göre Cumhurbaşkanlığı teşkilat yapısı (Namık Kemal Öztürk, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Temel Dinamikleri, ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi, Journal Cilt:6 Sayı:15 Yıl:2019 s. 57.).....	32
Şekil 2. BBC NEWS / Türkçe.....	42

EKLER DİZİNİ

Ek 1. 9 Temmuz 2018 tarih ve 30473 sayılı Resmi Gazete, 703 Nolu KHK	94
Ek 2. 14 Temmuz 2018 tarihinde 2018/10 sayılı Cumhurbaşkanı kararı	94
Ek 3. Temmuz 2018 tarih ve 30479 sayılı Resmi Gazete	95

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AK Parti	: Adalet ve Kalkınma Partisi
AP	: Adalet Partisi
BBP	: Büyük Birlik Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CSK	: Cumhurbaşkanı Seçim Kanunu
DP	: Demokrat Parti
DSP	: Demokratik Sol Parti
DEVA	: Demokrasi ve Atılım Partisi
GP	: Gelecek Partisi
HSK	: Hâkimler Savcılar Kurulu
HÜDAPAR	: Hür Dava Partisi
HDP	: Halkların Demokratik Partisi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
SP	: Saadet Partisi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
YRP	: Yeniden Refah Partisi
YSP	: Yeşil Sol Parti
ZP	: Zafer Partisi

1. GİRİŞ

Hükümet sistemleri, devletlerin toplumları yönetirken izledikleri yol ve yöntemler olarak tarif edilebilmektedir. Demokratik toplumlarda uygulanan hükümet sistemlerinin karakteristik özelliklerini anlayabilmek için, sistemin yasama ve yürütme erkleri arasındaki ilişkinin nasıl işlediğinin çıkarımını yapmak gerekmektedir. Buna göre bir hükümet sisteminde yasama ve yürütme arasındaki ayrım sert bir şekilde gerçekleşmişse bu sistemin başkanlık sisteminin özelliklerini taşıdığı, kuvvetler arasında yumuşak bir ayrım gerçekleşmiş ve etkileşim fazla ise parlamenter sistemin özelliklerini taşıdığı görülür.¹

Dünyada uygulamaları görülen başkanlık sistemi, parlamenter sistem ve yarı başkanlık sistemi gibi hükümet sistemlerinin standart bir uygulaması yoktur. Her devletin kendi siyasi ve toplumsal gerçekliklerinden hareketle bu sistemleri modifiye ederek uyguladıkları görülmektedir. Bu doğrultuda Türkiye de kendi siyasi kültür ve toplumsal yapısına göre daha iyi bir hükümet sistemi oluşturma arayışında bulunmuştur. Türkiye'nin bu sistem arayışlarına siyasal hayatında yaşamış olduğu askeri darbeler, yasama ve yürütme arasındaki ilişkilerden doğan kriz vb. olumsuzlukların neden olduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda, Türkiye'de 1970'li yıllardan günümüze kadar başbakanlık ve cumhurbaşkanlığı yapmış Necmettin Erbakan, Alparslan Türkeş, Turgut Özal, Süleyman Demirel ve son olarakta Recep Tayip Erdoğan gibi birçok siyasi liderin başkanlık sistemini tavsiye ettiği de bilinmektedir. Türk siyasal hayatında yaşanan anayasa ve sistem değişikliklerinin, kronik bir sorun şeklinde devam eden istikrarsız hükümet modellerini ve sistem kaynaklı kriz ve riskleri ortadan kaldırmaya yönelik dönüşümler olduğu görülmektedir. 16 Nisan 2017 tarihinde gerçekleştirilen referandum sonucunda, 24 Haziran 2018 seçimleriyle birlikte fiilen geçilen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, siyasal istikrarı sağlama adına yukarıda belirtilen arayışlar doğrultusunda ulaşılmış bir siyasal sistem dönüşümü olarak ifade edilmektedir.²

Etkin ve hızlı karar alabilme, istikrarlı hükümetler kurabilme, temsilde adaleti sağlayabilme ve sistemsiz krizlere son vermeye yönelik gerekçelerle uygulamaya

¹ Bkz. R. Onur Erim, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Demokratik Yönetim Biçimlerine Türkiye Katkısı, İstanbul: İşaret Yayınları, 2017, s. 31. Bkz; Nebi Miş ve Burhanettin Duran, Türkiye'de Siyasal Sistemin Dönüşümü ve Cumhurbaşkanlığı Sistemi, İstanbul: Seta Kitapları 19, 2017, 2. Baskı, s. 17

² Bkz. Nebi Miş ve Burhanettin Duran, a.g.e. s. 9

konulan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin, henüz beş yıllık bir işleyiş sürecinde olmasına rağmen siyasetin ana gündem maddesi olarak tartışılmaya devam ettiği görülmektedir. Yeni sistemle birlikte anayasada ve Türk siyasi hayatında net olarak ifade edilip, uygulanmakta olan ittifaklar sisteminin, “Cumhur İttifakı” ve “Millet İttifakı” olarak Türk siyasetini ikiye böldüğü ve siyasi partilerin yeni sistem üzerinden seçim vaatleri oluşturarak toplumu yanına çekme çabalarında devam etmektedir. “Cumhur İttifakı” yeni hükümet sistemini Türk siyasetinde uygulamaya sokarak devam ettirilmesini savunmaktadır. Buna mukabil, karşısında yer alan “Millet İttifakı”; sistemin ABD’de uygulanan Başkanlık Sistemine benzer bir hükümet modeli ile eşleştirilmesine rağmen tek adam ve diktatörlük oluşturduğu, yasamayı işlevsiz bıraktığı ve getirilme gerekçelerinin tam tersine istikrar sağlamadığı eleştirileriyle bu sistemi “Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem” adını verdikleri başka bir sistemle değiştirmeye yönelik çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalar doğrultusunda sistemin yapısını ve örgüsünü anlatan ortak metin 28 Şubat 2022 tarihinde yayınlanmıştır.³

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin işleyişini beş yıllık bir süre zarfında yirmi yıldan fazla bir süre iktidar olan parti ve liderle değerlendirerek, başka bir siyasi parti ve liderle henüz test edilmemiş olmasına rağmen, toplum nüfusunun yarısına denk gelen Millet İttifakı tarafından eleştirilip değiştirilmek isteniyor olması konunun halen güncelliğini yitirmemiş olduğunu göstermektedir. Türkiye’de sistem tartışmalarıyla ilgili günümüze kadar birçok şey yazılmış ve söylenmiş olsa da varsayımlara ve kurguya dayanmaktadır. Ancak 24 Haziran 2018 tarihinden itibaren model Türkiye’de uygulamaya konulmuştur. Bundan dolayı elimizde artık somut veriler bulunmaktadır. Sistemin yürürlüğe girdiği günden günümüze kadar geçen beş yıllık süre içerisinde tecrübe ettiğimiz somut verilerle yapmış olduğumuz bu çalışmanın Türkiye’de yaşanan sistem tartışmalarına verimli bir katkı sağlayacağını ve farklı bakış açıları kazandıracağını düşünmekteyiz. Bu çalışmanın amacı Türkiye’deki Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nin yapısı ve pratikteki işleyişini ortaya koymak ve ABD’de uygulanan Başkanlık modeli ile karşılaştırmaktır. Karşılaştırma yapılırken Türkiye’deki modelin ABD’deki modelden farklı olmasının arasındaki dinamiklere yer verilecektir. Buradaki temel varsayım, ABD’deki prototipin Türkiye gibi parti disiplininin ve ideolojik farklılığın yüksek olduğu ülkelerde bu sistemin tıkanıklığa yol açacağıdır.

³ Bkz. Umut Turgut Yıldırım, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Eleştirileri: Türkiye’de Muhalefet Partileri Üzerinden Bir İnceleme, The Journal of Academic Social Science Studies Yıl: 13, Sayı: 79, s. 509-524, Bahar 2020

Ayrıca Türkiye’deki sistemin ABD’deki Başkanlık sisteminden karakteristik özellikleri açısından özellikle de kuvvetler arasındaki ilişki yönünden farklılıklar gösterdiği için klasik bir başkanlık sistemi olmaktan öte kendine münhasır bir Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemi olduğudur.

Tez dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde hükümet sistemi kavramı, hükümet sisteminin oluşumunda başvuru kriterler ve bu kriterlere göre oluşan hükümet sistemleri yer alacaktır. İkinci bölümde Türkiye’nin hükümet sistemleri açısından deneyimleri, tarihsel süreç içerisinde yaşanan hükümet sistemi tartışmaları ele alınacaktır. Üçüncü bölümde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin yapısı ve işleyişi üzerinde durulacaktır. Dördüncü bölümde ise Türkiye’deki Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile ABD’deki Başkanlık sistemi karşılaştırılacaktır. Karşılaştırma, erklerin oluşumu, işleyişi ve karşılıklı ilişkileri gibi parametreleri çerçevesinde yapılacaktır.

2. HÜKÜMET SİSTEMLERİ

2.1. Kavramsal Olarak Hükümet Sistemi

Hükümet sistemleri; devletlerin hükmetme biçimini ortaya koymaktadır. Dünyada var olan hükümet sistemleri yasama, yürütme ve yargı erklerinin birbirleriyle olan ilişkileri üzerinden tanımlanmaktadır. Toplumun ve devletin ihtiyaçlarını karşılamak üzere uyulması gereken kuralları koyanlar ile, bu kuralları kamu hizmetini sağlamak amacıyla uygulayanlar ve ikisi arasındaki uyuşmazlıkları karara bağlayıp hakem görevi yapanların topluma hükmetme biçimi hükümet sistemi kavramını belirlemektedir. Bu erklerin birbiriyle olan ilişkileri bir devletin hangi hükümet sistemini kullandığı yönünde karar verilmesini sağlayan en önemli veridir. Özellikle yasama ve yürütme erklerinin birbirleri üzerindeki etki ve ilişki dikkate alınarak bir devletin hükümet sisteminin karakteri ve niteliği ortaya konulur.⁴

Dünya üzerinde hali hazırda kullanılmakta olan hükümet sistemlerinden; başkanlık sistemi, parlamenter sistem, yarı başkanlık sistemi kuvvetler ayrılığına dayalı sistemler olarak tanımlanmakta iken, meclis hükümeti sistemi, diktatörlük ve monarşi yönetimleride kuvvetler birliğine dayalı hükümet sistemleri olarak ayrılır. Diktatörlük ve monarşi demokrasi dışı sistemler olarak görülsede hükümet sistemi kavramının içinde yer alabilir.⁵

2.2. Kuvvetler Birliği İlkesine Dayalı Hükümet Sistemleri

Kuvvetler birliğine dayalı hükümet sistemlerinde yasama ve yürütme erkleri tek kuvvette toplanmaktadır. Demokrasi dışı hükümet sistemleri olarak kabul edilen mutlak monarşi ve diktatörlük bu hükümet sistemlerine göre tasnif edilmektedir.⁶

Mutlak monarşi yasama, yürütme ve yargı erklerinin tek güç olan hükümdarda toplandığı bir hükümet sistemidir. Kanunları koyan, uygulayan ve kendisinin koyduğu kanunlar ile kendi uygulamaları arasında çıkan uyuşmazlıklarda hakemlik görevi

⁴Bkz. Erim, a.g.e. s. 31. Miş ve Burhanettin Duran, a.g.e. s. 17.

⁵Bkz. Nebi Miş ve Burhanettin Duran, a.g.e. s. 17

⁶Bkz.Ömer Dönmez, (T.Y.), "Hükümet Sistemleri ve Hükümet Sistemlerinin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi", Pdf, 20.01.2020, s. 11.

yaparak çözüme kavuşturan tek kişi olarak, devletin otoritesine sahip merci hükümdardır. Hükümdarın dini duyguları ve vicdanı dışında yetkilerini ya da gücünü sınırlayacak hiçbir kuvvet yoktur.⁷

Diktatörlük yönetimleri de monarşi gibi yasama, yürütme ve yargı erklerinin tek kişi veya tek bir grubun elinde bulunduğu, kanun koyma, kanunları uygulama ve uyuşmazlıkları çözüme kavuşturma gibi uygulamaları bu kişi veya grubun yürüttüğü sistemdir. Monarşi ve Diktatörlük sistemlerini birbirinden ayıran en önemli özellik ise, monarşilerde devlet yönetiminin kan bağıyla geçmesi, diktatörlüklerde ise bunun askeri darbeler ve devrim gibi sert güç kullanmak yoluyla olması şeklinde tanımlanmaktadır. Diktatörlükler monolitik bir yapıya sahip değildir. Kategorik olarak kendi içinde otoriter ve totaliter diktatörlükler şeklinde ikiye ayrılır. Diktatörlük yönetimlerinde seçimler yapılır fakat bu seçimler mevcut iktidarı değiştirecek sonuç doğurmaz.⁸

2.2.1. Meclis Hükümet Sistemi

Kuvvetler birliğine dayalı hükümet sistemlerinde demokratik olarak kabul edilen tek sistem meclis hükümet sistemidir. Bu sistemde yürütme yasamanın sorumluluğunda toplanarak görev yapmaktadır. Meclis hükümeti sisteminde başbakan ve devlet başkanı makamları bulunmadığından, halkın seçimiyle iş başına gelmiş yasama üyeleri, kendi içerisinde bir grup (yürütme kurulu) oluşturmak suretiyle yürütme gücünü de kullanabilmektedir. Yasamanın içerisinde oluşturulan bu yürütme kurulu, yasamanın çıkarmış olduğu kanunları uygulamakla görevlidir ve yasamaya karşı sorumludur. Yürütme kurulunun her üyesi temel kamu hizmetlerini sunan bakanlıkların yönetilmesi ile ilgili görevleri yerine getirmektedir. Yasama istediği zaman yürütme erkini kullanmak amacıyla kendi üyeleri içerisinde oluşturmuş olduğu bu yürütme kurulunu görevden alabilme ve üyelerini değiştirebilme yetkisi ve gücü varken, yürütme kurulunun meclisi feshetme yetkisi yoktur.⁹ Meclis hükümeti sisteminde yasama içerisinde tüm görüşler temsil edildiğinden, muhalefet kurumu bulunmadığından dolayı yürütme kurulunda farklı görüşlerin bir araya geldiği ve temsil edildiği varsayılır.¹⁰

⁷Bkz. Kemal Gözler Anayasa Hukukunun Genel Esaslarına Giriş, Bursa, Ekin Yayınevi, 2017, s.124

⁸Detaylı olarak bkz. Juan J. Linz, Totaliter ve Otoriter Rejimler, Çev. Ergun Özbudun, Ankara, Liberte Yayınları, 2008.

⁹ Bkz. Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, s. 225

¹⁰ Bkz. Bkz.; Ahmet Nohutçu, Kaymakamlık Kampı, Anayasa Hukuku, Savaş Yayınevi Ankara, 1. Baskı, Ağustos 2016 s.8-9.

“Bu sistemin kuramsal temelleri Jean-Jacques Rousseau’nun “Toplum Sözleşmesi” eserinde belirttiği ulus egemenliğinin tekliği ve bölünmezliği ilkesine dayanır.” Buna göre egemenliğin tek olması ve bölünmemesi gerekiyorsa, temsil yetkisininde tek olması ve bölünmemesi gerekmektedir.¹¹ Rousseau’nun “Genel İrade Teorisi” ne göre bu iradenin üzerinde hiçbir güç olamayacağı için anayasa yargısıda bu sistemin üzerinde bulunamaz. Bu yüzden egemenliği temsil eden yasama, yürütme ve yargı yetkileri halkın oyları ile belirlenmiş demokratik bir hükümet sistem erki olan mecliste toplanması gerekmektedir. Bu hükümet sisteminde yasama yürütmeye karşı üstün kabul ediliyor olsa da uygulamada yürütme kurulu kısa sürede güç kazanarak yasamaya karşı üstünlük kurabilmekte ve pratikte yürütmenin yasamayı baskıladığı bir sisteme dönüşebilmektedir.¹² Bu sistemi geçmiş yıllarda Fransa ve Türkiye uygulamıştır. Günümüzdeki demokratik devletlerden dünya üzerinde kendi şartlarına göre yorumlayarak meclis hükümeti sistemini uygulayan tek devlet İsviçre’dir.¹³

2.3. Kuvvetler Ayrılığı İlkesine Dayalı Hükümet Sistemleri

Kuvvetler ayrılığı ilkesine dayalı hükümet sistemleri, yasama ve yürütme erklerinin aralarındaki ilişki ve etkileşime göre tasnif edilmektedir. Kuvvetler ayrılığına dayalı hükümet sistemlerinde, devletin iktidar gücünün yasama, yürütme ve yargı erkleri arasında dağıtılarak gücün azaltılması ve dengelenmesi amaçlanmaktadır. Montesquieu’ye göre kuvvetler ayrılığı ilkesi, devletin iktidar gücünün belli bir kişi veya zümreye geçmesini engelleyerek toplumun ve bireylerin hak ve özgürlüklerini korumaya yönelik, iktidar gücünün devletin üç önemli erki arasında paylaşılmasını ve denetlenmesini sağlamaktadır. Bu kuvvetlerin bir zümrede ya da bir kişide toplanması istibdat yönetiminin oluşmasını beraberinde getirir.¹⁴ Kuvvetler ayrılığı düşüncesinin kökeni Aristo’ya kadar uzanmaktadır. Modern anlamda ise bu düşünceyi” Hükümet üzerine İki Deneme” adlı eserinde John Locke ele almıştır. Modern anlamda John Locke’un “Hükümet Üzerine İki Deneme” adlı eserinde ele alınan bu düşünce, daha

¹¹ Bkz. Mehmet Turhan, Meclis Hükümeti (Konvansiyon Kavramı), Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 4, Sayı:1, Yıl: 1991, s. 455

¹² Bkz. Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, s. 225-229

¹³ Bkz. Turhan, a.g.e. s.459-460

¹⁴Bkz. Ergun Özbudun, Anayasa Hukuku, Anadolu Üniversitesi, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No:2692 ekampus.Anadolu.edu.tr, ESKİŞEHİR-Ağustos 2018, s.5-6

sonra Montesquieu'nun "Kanunların Ruhu" adlı kitabında sistematik olarak teorileştirilmiştir.¹⁵

Kuvvetlerin ayrılığının derecesi ve kuvvetlerin karşılıklı ilişkilerine göre 3 sistem bulunmaktadır. Parlamenter sistem, Başkanlık sistemi ve Yarı Başkanlık sistemi.

2.3.1. Parlamenter Sistem

Parlamenter sistem, İngiltere'nin siyasi tarihinde yaşanmış olan gelişmeler ve mücadeleler sonucunda herhangi bir düzenlemeye bağlı olmadan kendiliğinden ortaya çıkmış bir hükümet sistemidir. İngiltere'deki monarşinin gücünün azalması ve yönetilen kesimin güçlenmesiyle, kralın yetkilerinin sınırlandırılması için yapılan müzakereler sonucunda ortaya çıkmıştır. 1215 tarihinde Magna Carta Libertatum (Büyük Özgürlük Fermanı) Kral tarafından imzalanarak ilk kez yetkileri sınırlandırılmıştır.¹⁶

Kuvvetler ayrılığı ilkesine dayalı parlamenter sistemde, yasama ve yürütme erklerinin birbirleriyle etkileşimi fazladır. Yasama içerisinde çıkan yürütme (hükümet) yasamaya karşı sorumlu olduğu için siyasal anlamda birliktelik oluşturur. Bu durum iki erk arasında iş birliğine dayalı denetim ve kontrol mekanizmalarını oluşturarak yumuşak bir ayırım olmasını sağlar.¹⁷

Yürütme, yasamanın çıkarmış olduğu kanunları uygulamakla görevlidir. Yasama erki soru sorma, meclis araştırması isteme, meclis soruşturması başlatma, gensoru gibi denetim yollarını kullanabilir. Bu sistemde yasama, yürütme üyelerinin tamamını veya yürütmede görevli bir bakanı gensoru kullanarak görevden alabilir. Yürütme de Cumhurbaşkanı ile hareket ederek yasamayı feshedebilir ve erken seçim isteyebilir. Yasama erki yürütmeyi (hükümet) güvenoyu yoklamasıyla görevden düşürebildiği için, hükümetin meşru olarak kalabilmesi ve görevine devam edebilmesi bir anlamda yasamaya bağlıdır. Bu durumda sistemin istikrarlı bir şekilde işleyişinin sağlanması, yasama içerisinde en fazla oyu alan siyasi partinin ve diğer yasama üyelerinin birbirleriyle olan ilişkilerine ve devlet idare edilirken yapılan müzakerelere bağlıdır.¹⁸

Bu sistemde cumhurbaşkanı ve bakanlar kurulu yürütmeyi temsil ederler. Cumhurbaşkanı yürütmenin sorumsuz kanadını temsil eder ve sembolik olarak devlet

¹⁵Bkz. Serap Yazıcı, Kuvvetler Ayrılığı, TÜBİTAK Ansiklopedisi Bilim ve Toplum Başkanlığı Popüler Bilim Yayınları

¹⁶ Bkz. Esat Çam, Der., Siyaset Bilimine Giriş, Der Yayınları İstanbul 2011. s. 528

¹⁷Bkz. Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, s.243

¹⁸Bkz. Dönmez, a.g.e. s.18, Bkz. Nohutçu, s.g.e. s. 10, bkz. Ali Aslan, (Der), (2017), Türkiye'de Siyasal Sistemin Dönüşüm İhtiyacı, Demokratikleşme, İstikrar, Kurumsallaşma, Seta Kitapları 19 İstanbul, 2. Baskı, s. 101

başkanı görevindedir. Bakanlar kurulu ise hükümet görevini üstlendiği için sorumlu kanadı oluşturur. Cumhurbaşkanı sorumsuz ve sembolik olduğu için karşı imza kuralı ile imza atar.¹⁹ Bu sistemi kullanan ülkelerin siyasi yapıları farklılık gösterdiğinden dolayı yürütme erkinin bir parçası olan devlet başkanı da ülkelerin kendine özgü durumlarına göre çeşitlilik gösterebilmektedir. Örneğin, İngiltere gibi monarşinin olduğu bir ülkede kral veya kraliçe devlet başkanı olarak görev yaparken, cumhuriyet ile yönetilen bir ülkede devlet başkanı yasama tarafından seçilen cumhurbaşkanıdır. Yönetim şekli devlet başkanlarının sorumsuzluk ve cezai durumları gibi konularda da farklılık göstermesine neden olmaktadır. Devlet başkanı kral veya kraliçe olan İngiltere’de monarşinin siyasi sorumsuzluğunun yanında “cezai ve hukuki olarak” bir sorumsuzluğu da bulunurken, yönetim şekli cumhuriyet olan Türkiye gibi ülkelerde ise devlet başkanı siyasi sorumsuzluğa sahipken sadece vatana ihanet suçlamasıyla sorumlu tutulabilmektedir. Kralla birlikte demokrasi olan İngiltere’de kralın hiçbir yönden sorumlu ve suçlu tutulmaması “Kral hiçbir zaman kötülük yapmaz” düşüncesine dayanmaktadır.²⁰

Parlamente sistemde kuvvetlerin ayrılığı söz konusu olsa da yürütme (hükümet) yasama içerisinden çıktığı için parlamentoda en çok oyu olan siyasi parti grubu yürütme görevini yerine getireceğinden bu grubun hem yürütme gücünü hem de yasama gücünü eline alması kaçınılmaz olacaktır. Bu hükümet şekli Westminster (Çoğunlukçu) hükümet modeli olarak da tanımlanmaktadır.²¹ Bu sistemde birkaç siyasi parti bir araya gelerek hükümeti kurarsa farklı görüşlerin temsil edildiği ve söz sahibi olduğu bir koalisyon hükümeti ortaya çıkmaktadır. Bu model de temsili parlamentarizm olarak adlandırılmaktadır. Parlamentoda çoğunluk oluşturamamasına rağmen pasif bir parlamento desteği ile kurulan hükümet şekli ise azınlık hükümeti olarak tarif edilmektedir.²²

2.3.2. Başkanlık Sistemi

“Parlamente sistemde, yürütme organı yasama organının içinden çıktığından dolayı pratikte, bir kuvvetler ayrılığı yerine kuvvetler paylaşımı”²³ şeklinde tanımlamak

¹⁹Bkz. Aslan, a.g.e. s. 97.

²⁰Bkz. Bülent Bal, Bir Siyasal Rejim Tipi olarak Başkanlık Sistemi ve Türkiye, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 2000, s. 16.

²¹Bkz. Nohutçu, a.g.e. s. 9.

²²Bal Bir Siyasal Rejim Tipi olarak Başkanlık Sistemi, s. 16.

²³Bal, Bir Siyasal Rejim Tipi olarak Başkanlık Sistemi, s. 20.

mümkün olabileceğinden kuvvetler ayrımının yumuşak olduğu görülmektedir. Parlamenter sistemdeki kuvvetlerin birbiriyle olan ilişkilerinin tersine başkanlık sisteminde, yürütme ve yasama ayrı ayrı halk oylamasıyla göreve geldikleri için yürütme yasamanın içinden çıkmadığı gibi yasamaya karşı da sorumlu değildir. Yürütmenin sadece seçmene karşı bir sorumluluğu bulunmaktadır. Bu yüzden başkanlık sistemi diğer kuvvetler ayrılığı ilkesine dayalı hükümet sistemleri içerisinde en sert ayrıma sahip olan sistemdir. Parlamenter sistemde kuvvetler ayrımı “iş birliği ve dayanışma” şeklinde olurken başkanlık sisteminde bu ayrım “denetim (fren) ve denge” (checks and balances) şeklinde gelişmiştir.²⁴

Bu sistem ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) kendi siyasi tarih ve kültürlerine özgü olarak yaşanan gelişmeler sonucunda ortaya çıkmış bir sistemdir. Brezilya, Arjantin, Meksika, Güney Kore ve Şili gibi bazı ülkeler de bu sistemi kendi coğrafi durum, siyasi yapı ve kültürleri doğrultusunda düzenlemeler yaparak kullanmaktadır.²⁵

Başkanlık sisteminde, parlamenter sistemde olduğu gibi devlet başkanlığı ve başbakanlık görevleri ayrı ayrı olmayıp, bu görevler başkanın tekelinde toplanmaktadır.²⁶ Doğrudan halkın oylarıyla göreve gelen başkan, bakanları ve üst düzey kamu görevlilerini yasamanın onayına sunmak şartıyla atama yetkisine sahiptir. Bakanlar yalnızca başkana karşı sorumludur.²⁷ Yürütmenin ve devletin başı olarak başkan ve atadığı bakanlar ağırlıklı olarak dışarıdan atama yöntemi ile belirlenmekte olduğundan, geniş bir havuz imkanı sayesinde uzmanlaşmayı da beraberinde getirmektedir.²⁸ Yürütmenin başı olan başkan, yasamanın koymuş olduğu kurallar ve kanunları uygulamanın yanı sıra, devletin güvenlik, ekonomik ve siyasi konularıyla ilgili görev ve yetkilere sahiptir. Bu görevleri arasında orduya başkomutanlık etme ve uluslararası anlaşmaları yasamanın onayına sunmak da bulunmaktadır. Aynı zamanda yürütmenin ve devletin başı konumunda olduğundan devletin en üst düzey ve yetkili diplomatı olarak tanımlanmaktadır.²⁹ Başkanlık sisteminin diğer sistemlere göre güçlü bir yürütme gücü vermesi bağlamında değerlendirilebilecek konulardan birisi başkanın

²⁴Bkz. Erim, a.g.e. s. 46, bkz. Bal, Bir Siyasal Rejim Tipi olarak Başkanlık Sistemi s. 21, bkz. Nohutçu, a.g.e. s. 11. bkz. Aslan, a.g.e. s. 89-90.

²⁵ Nebi Miş, Ali Aslan, M. Erkut Ayvaz, Hazal Duran, Der., Dünyada Başkanlık Sistemi Uygulamaları (ABD, Brezilya, Arjantin, Meksika, Güney Kore, Şili) Seta Kitapları 19 İstanbul 2017, 2. Baskı/ s. 150-151.

²⁶ Bkz. Aslan, a.g.e. s. 89-90. Bkz. Miş, Aslan, Ayvaz, Duran, a.g.e. s. 148.

²⁷ Bkz. Erim, a.g.e. s. 47.

²⁸ Bkz. Sedar Güleler, Der., Başkanlık Sistemlerinde Denge ve Denetleme, Seta Kitapları 19 İstanbul 2017, 2. Baskı, s. 222. Bkz; Erim, a.g.e. s. 47. Bkz. Nohutçu, a.g.e. s. 11.

²⁹ Bkz. Aslan, a.g.e. s. 89-90. Bkz. Miş, Aslan, Ayvaz, Duran, a.g.e. s. 171.

yasamanın çıkarmış olduğu kanunları veto etme yetkisinin bulunmasıdır. Bununla birlikte başkan yürütme ile ilgili konularda, yasama aksi veya benzeri bir kanun çıkarmadığı sürece Başkanlık kararnameleri çıkarabilme yetkisine sahiptir.³⁰

Başkanlık sisteminde yasama ve yürütme erklerinin birbirinden sert bir şekilde ayrılmış olması, devletteki iktidar gücünün tek bir elde toplanmasını engelleyerek denge ve denetleme mekanizması oluşturmaktadır. Bu erklerin birbirlerinin işlerine karışmadan sadece denge ve denetleme unsuru olarak etkileşim içerisinde olmaları yönetimin daha istikrarlı ve demokratik olması yönünden avantaj sağlamaktadır.³¹ Denetleme ve kontrol mekanizması parlamenter ve yarı başkanlık sistemlerinde de olmasına rağmen, başkanlık sisteminde erkler ayrımının bariz bir şekilde sert olması ve bunlar arasındaki iletişim ve etkileşimin zayıflığı bu sistemin denge mekanizmasının diğerlerine göre daha iyi kurulmasını kolaylaştırmıştır.³² Bu dengeleme ve frenleme mekanizmasında, yürütmenin ve yasamanın ayrı ayrı seçilmesi ve birbirlerine karşı sorumlu olmayışı sistemin en önemli özelliğini oluşturmaktadır. Yasamanın yürütmeyi görevden alamaması, yasama üyeleri yürütme erkinde görevlendirilemediği için bakanların dışarıdan atanması ve başkanın doğrudan halk tarafından seçilmesi gibi bu sistemin temelini oluşturan özelliklerin dengeleme ve frenleme mekanizmasının diğer sistemlere nazaran daha iyi çalışmasını sağladığı söylenebilir.³³

Başkanlık sisteminin dünyadaki uygulamalarına baktığımızda sistemin anavatanı olarak kabul edilen ABD dışında başarı sağlayan başka bir devlet olmadığı söylenebilmektedir. Başkanlık sisteminin özellikle Latin Amerika ülkelerindeki uygulamalarının başarısız olması, sistemi ABD örneğinde olduğu gibi uygulamak yerine sistemde bazı değişiklikler yaparak uygulamaya konulmasına bağlanmaktadır. Bununla birlikte sistemin ülkelerin kendi özel şartlarına ve demokrasi kültürlerine uyum sağlamadığı yönünde görüşlerde bulunmaktadır. Bunlara ek olarak ABD’de siyasi kültürün çatışma yerine uzlaşa üzerine kurulması, iki partili sistemde partiler arasındaki farklılıkların aşırı olmaması, bağımsız ve güvenilir yargı sistemi ABD’nin bu sistemi başarıyla yürütmesinin önemli özellikleri olarak ifade edilmektedir. Latin Amerika ülkelerinde uygulanan başkanlık sistemlerinde özellikle Brezilya, Meksika, Uruguay, Kolombiya, Arjantin’de başkanın kararname çıkarma yetkisi gibi yürütmeye verilen

³⁰ Haluk Alkan, Karşılaştırmalı Siyaset, Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemleri Işığında Yarı Başkanlık Modelleri, Açılım kitap Pınar Yayınları İstanbul, Haziran 2013, Birinci Baskı, s. 37-38

³¹ Bkz. Güleler, a.g.e. s. 221-223.

³² Bkz. Güleler, a.g.e. s. 223.

³³ Bkz. Miş, Aslan, Ayvaz, Duran, a.g.e. s. 149.

aşırı yetkilerin ülkelerin demokrasi kültürünü ve sistemin başarılı olma şansını azalttığı söylenebilmektedir.³⁴

2.3.3. Yarı Başkanlık Sistemi

Yarı başkanlık sistemi, erklerin yumuşak ayrımını ön gören parlamenter sistem ile erklerin sert ayrımına dayanan başkanlık sisteminin unsurlarını içerisine alan bir ara sistem olarak kabul edilmektedir.³⁵ İki başlı olması ve yürütme gücünü devlet başkanı ile birlikte kullanan başbakan ve bakanların yasama erkine karşı sorumlu olması ve yasama erkinin hükümeti düşürebilme yetkisinin bulunması yönünden parlamenter sistem ile benzer özellikler taşıırken, devlet başkanının doğrudan halk oylaması yoluyla seçilmesi, sembolik olmayıp işlevsel bir yetkiye sahip olması ve yasama erkine karşı siyasi bir sorumluluğunun bulunmaması gibi özellikleri içinde barındırması yönüyle de başkanlık sistemi modeli ile örtüşmektedir. Bu hükümet sistemlerini tartışırken göz önünde bulundurulması gereken nokta; parlamenter, başkanlık ve yarı başkanlık sistemlerinin üçünde de devlet başkanlarının yasama erki tarafından görevden alınmalarının söz konusu olmadığıdır.³⁶

Duverger'e göre, bir siyasal sistemde doğrudan halkın seçtiği önemli derecede yetkileri bulunan devlet başkanı varsa ve yürütmeden sorumlu başbakan ve bakanlar bulunuyorsa bu sistem yarı başkanlık sistemi olarak kabul edilmektedir. Duverger'in tanımını problemli olarak gören Elgie, *"Anayasanın doğrudan halk tarafından sabit bir dönem için seçilen devlet başkanı ve yasama organına karşı sorumlu bir başbakan ve kabineyi birlikte öngördüğü sistem"* şeklinde tanımlamıştır.³⁷ Kemal Gözler ise, bu sistemi Cumhurbaşkanını halkın seçtiği parlamenter sistem olarak tarif etmiştir.³⁸

Yarı Başkanlık hükümet modelinin bariz özellikleriyle uygulandığı ülkeler arasında en başta örnek verilebilecek Fransa, bu modeli 1962 seçimleriyle birlikte kullanmaya başlamıştır. Fransa'nın uyguladığı bu modele göre, doğrudan halk oylamasıyla göreve gelen devlet başkanı (Cumhurbaşkanı) yasama erkine karşı siyasi anlamda bir sorumluluğu bulunmamasına karşın, gerekli durum ve şartlara bağlı olarak yasama erkini feshetme yetkisine sahiptir. Cumhurbaşkanı siyaseten taraf olmakla

³⁴ Bkz. Mustafa Erdoğan, Başkanlık Sistemi, Latin Amerika Tecrübesi ve Türkiye, Özgürlük Araştırmaları Derneği (Freedom Research Association), Libersal Perspektif Analiz, Sayı:3 Aralık 2016

³⁵ Bkz. Bal, Bir Siyasal Rejim Tipi olarak Başkanlık Sistemi, s. 14. Bkz. Erim, a.g.e. s. 51.

³⁶ Bkz. Erim, a.g.e. s. 51.

³⁷ Bkz. Robert Elgie (2009) Duverger, Yarı Başkanlık ve Sözde Fransız Modeli, Batı Avrupa Siyaseti, 32:2, 248-267

³⁸ Bkz. Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, s.148

birlikte siyasi müdahalelerde bulunma yetkisi de vardır. Cumhurbaşkanı askeri ve sivil bürokratlar olmak üzere üst düzey kamu görevlilerini atama yetkisine sahiptir. Cumhurbaşkanı'nın gerekli gördüğü durumlarda referandum (halkoylaması) yapma yetkisinin bulunması, yasama erkinin yerine geçebilme imkânını doğurmaktadır.³⁹

³⁹ Bkz. Fevzi Demir, Yarı Başkanlık Hükümet Sistemi ve Türkiye, Semi-Presidential System and Turkey. s. 831-867

3. TÜRKİYE’NİN HÜKÜMET SİSTEMİ DENEYİMLERİ VE SİYASİ TARTIŞMALAR

Hükmetme biçimini belirlerken, kamu ihtiyacını ve hizmetlerini sağlıklı bir şekilde sağlayabilme, ülke siyasetine bu doğrultuda istikrar kazandırabilme ve devletin politika üretme sürecini hızlandırabilme gibi amaçları karşılayabilmek için, tarih boyunca birçok devlette kendine özgü coğrafi, siyasi kültür ve toplum yapılarına en uygun olanı aramak ve uygulamak için tartışmalar süregelmıştır.⁴⁰

Türk toplumları tarih boyunca kurmuş ve yönetmiş olduğu devletlerin hükümet sistemlerini belirlerken, bulundukları coğrafi şartlar ve dini inanışlar başta olmak üzere bazı faktörlere göre hareket etmişlerdir. İslam öncesi kurulan Türk devletlerinde “kut” anlayışı hakim olurken, devletin kurucusu, sahibi bu anlayış doğrultusunda tek bir aile olarak belirlenirken, İslam’ın kabulünden sonra kurulan ve imparatorluk seviyesine yükselen Türk devletlerinde bu anlayış devam etmekle birlikte “hilafet” kurumunun da devlet yapısı içerisine girmesiyle, devletin başındaki kişi hükümdar sıfatının yanında dini lider konumuna da gelmiştir.⁴¹

Dünya siyasetinin zaman içerisindeki gelişimi ile dünyadaki diğer birçok devletlerde olduğu gibi, Türk devletlerinde de hükümet modelleri uygulanmış ve devletin rejimi bu modellerle ilgili çeşitli tartışmalara konu olmuştur. Osmanlı Devleti’nde 1876 Kanuni Esasi’nin kabulüne ve 1909 II. Meşrutiyet’in ilanına kadar devam eden tartışmaların, günümüz Türkiye’sinin şimdiki rejim ve hükümet modellerinin belirlenmesinde rol oynamış siyasi ve tarihi gelişmeler olduğu ileri sürülebilir.⁴² Batılılaşma hareketleri ile başlayan anayasa fikirleri ve hükümet sistemi tartışmaları Türkiye Cumhuriyeti’nin günümüze kadar gelen ve belli dönemlerde

⁴⁰ Bkz. Nebi Miş ve Burhanettin Duran, a.g.e. s.17-18.

⁴¹ Bkz. Yusuf Tekin, Başkanlık Sistemi ve Kuvvetler Ayrılığı Tartışmaları, Kesit Yayınları İstanbul, Baskı1, s. 16-23. Kut Anlayışı: “Gelenekte hâkimiyetin kaynağı sorusu yanıtını Tanrısallık ve onun göstergesi “kut” kavramında bulur. İktidarın asıl ilkesi tanrısallıktır ve bu tanrısallık irade iktidarın kullanıcısını “kut” aracılığıyla tespit eder. “Kut” bir anlamda iktidarın kullanıcısını tespit eder. Tanrısallığın sonucu olarak kendisine “kut” bahşedilen kişi ya da hanedan, devleti idare etmekle de görevli kılınmıştır. Türk devlet geleneğinde iktidarın bir anlamda ilkesini temsil eden kut kavramı Kutadgu Bilig’de şöyle açıklanıyor: *Kut’un tabiatı hizmet, şiarı adalettir... Fazilet ve kismet kuttan doğar... Beyliğe (hükümdarlığa) yol ondan geçer... Her şey Kut’un eli altındadır, bütün istekler onun vasıtası ile gerçekleşir... Tanrısaldır... Dünyada tam bir iktidar kuşağı bağladı, kurt ile kuzu bir arada yaşadı... Bey, makamına sen kendi gücün ve isteğin ile gelmedin onu sana Tanrı verdi... Hükümdarlar iktidarı Tanrı’dan alırlar...*” Tekin, a.g.e. s. 17.

⁴² Bkz. Tekin, a.g.e. s. 16-23.

değişikliğe uğrayan 1921, 1924, 1961, 1982 anayasalarının uygulama sürecinde de devam etmiştir.⁴³ Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi tarihinde yaşamış olduğu askeri darbeler ve anayasa değişiklikleri bu tartışmaların boyutunu sürekli yükseltmiştir. Bu şartlar içerisinde kurulan hükümetler toplumda yerleşmiş siyasi cereyanların etki ve baskısı altında istikrarlı ve kalıcı bir yönetim sağlayamadığından bu tartışmalara kendi siyasi istikballerini de katarak katkıda bulunmuşlardır.⁴⁴

3.1. 1921 Anayasası (Teşkilatı Esasiye Kanunu)

Osmanlı Devleti'nde başlayan 'batılılaşma' ve 'modernleşme' hareketleri, hükümet modeli ve anayasacılık tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Yeni kurulan Türkiye Devleti'nin anayasa hukukunun oluşturulmasında, Osmanlı Devleti'nde uygulanan Kanuni Esasi gibi anayasacılık hareketleri bilgi birikimi ve tecrübe açısından önemli bir rol oynamıştır. Özellikle 1921 ve 1924 Anayasaları hazırlanırken bu birikim ve tecrübenin yansımış olduğu somut bir biçimde görülmektedir.⁴⁵

Birinci Dünya Savaşı'nın kaybedilmesi ve Mondros Mütarekesi'nin kabul edilmesinden sonra Anadolu'da başlayan işgaller karşısında Müdafaa-i Hukuk cemiyetleri kurulmuştur. Bu cemiyetlerin baskısı ile Mebusan Meclisi seçimleri yapılmış ve son Osmanlı Mebusan Meclisi kararı ile Misak-ı Milli kabul edilmiştir. Ancak İngiliz işgali ile Mebusan Meclisi ortadan kaldırılmış ve ulusal direnişe liderlik eden Mustafa Kemal Paşa Anadolu'ya bir tamim göndermiş, Ankara'da kurucu niteliğe sahip bir meclis açılacağını belirterek seçimlerin yapılmasını istemiştir.⁴⁶

Mustafa Kemal Paşa'nın göndermiş olduğu temimle yeni meclis 23 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) adıyla açılmıştır. Bu meclis anayasanın 8. maddesi çerçevesinde kendi içerisinde bir yürütme kurulu oluşturmuş ve bakanlıkları kendi içerisindeki üyelerinden tek tek seçmiştir. Meclis yürütme kurulunu göreve atama ve görevden alma yetkisine sahip olmuştur. Henüz padişahlık makamının kaldırılmasının siyasi nedenlerle uygun görülmemesi üzerine devlet başkanlığı makamı kurulmamıştır. Bu görev meclis başkanına verilmiştir. 1921 Anayasası'nın 2. Maddesinde kuvvetler birliği ilkesi kabul edilerek yasama ve yürütme erkleri TBMM'de toplanmıştır. 1921 Anayasası'nın 3. Maddesinde "Türkiye Devleti, Türkiye

⁴³Bkz. Hikmet Selahaddin Gezici, Türkiye'de Hükümet Sistemi Arayışları ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Yönelik Bir Analiz, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018, s. 129-135.

⁴⁴Bkz. Nebi Miş ve Burhanettin Duran, a.g.e. s.18-20. Bkz. Tekin, a.g.e., s. 16-23.

⁴⁵Bkz. Gezici, a.g.e. s. 129.

⁴⁶Bkz. Özbudun, Anayasa Hukuku, s. 15

Büyük Millet Meclisi Hükümeti tarafından idare olunur ve hükümeti Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti unvanını taşır.” ibaresi kullanılmıştır. Bu haliyle birinci meclisin meclis hükümeti modelini oluşturduğu görülmektedir.⁴⁷

Kurtuluş Savaşı’nın kazanılmasından sonra 1923 yılında değişiklikler yapılmıştır. Daha önce siyasi nedenlerle padişahlığın kaldırılması ve devlet başkanlığının oluşturulmasına dair bir ibare belirtilmemiş olduğundan, savaşın kazanılmasından sonra Osmanlı Saltanatı kaldırılmıştır. 29 Ekim 1923’te Cumhuriyet ilan edilmiştir. 3 Mart 1924 tarihinde hilafet kaldırılmıştır. Cumhurbaşkanlığı makamı oluşturularak milletvekilleri tarafından 4 yıllığına ve ikinci kez seçilebilmesi mümkün olabilecek şekilde seçilmesi kararlaştırılmıştır. Başbakan ve bakanlar meclis içerisinde seçilerek cumhurbaşkanı tarafından meclis onayına sunulması kararlaştırılmıştır. Bu haliyle de parlamenter sisteme doğru adım atıldığı söylenilebilir.⁴⁸

Taha Parla ’ya göre “yasama üstünlüğü” 1921 Anayasası’nda meclis hükümeti sistemi ile oluşmuş olup, 1921 Anayasası Türkiye’de, iktidarın kayıtsız şartsız halk ve halkın temsilcileri elinde olduğunu ve cumhuriyetin fiilen kurulduğunu gösterirken, 29 Ekim 1923 değişiklikleri bu durumu resmileştirmiştir. Ayrıca bu değişiklikten sonra yapılan anayasalarla birlikte yasamanın üstünlüğünün, yürütmeye geçtiğini ifade etmektedir.⁴⁹

3.2. 1924 Anayasası

I.TBMM’nin hazırlayıp yürürlüğe koyduğu 1921 Anayasası “milli mücadele” yıllarına denk gelerek imparatorluktan ulus devlete geçiş aşamasında gerçekleşen bir anayasa olduğundan, sonrasında 1 Kasım 1922’de saltanatın kaldırılması, 29 Ekim 1923’te Cumhuriyet’in ilan edilmesi ve 3 Mart 1924’te halifeliğin kaldırılması gibi hayati öneme sahip değişikliklerin yapılması, yeni bir anayasa hazırlamayı zorunlu bir hale getirmiştir.⁵⁰

1924 Anayasası 20 Nisan 1924 tarihinde kurucu olmayan II. Meclis tarafından 6 fasıl ve 105 maddeden oluşmak üzere hazırlanmıştır. 1924 Anayasası sert (kazuistik) anayasalar arasında gösterilmektedir. Bunun en önemli sebeplerinden biri, ilk kez 1924 Anayasası’nda ‘Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir’ hükmünün değiştirilemeyeceği ve

⁴⁷ Bkz. Kemal Gözler, Türk Anayasa Hukuku, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa-Eylül 2018, 22. Baskı, s. 21-24,

⁴⁸ Bkz. Özbudun, Anayasa Hukuku, s. 16-20, bkz. Gözler, Türk Anayasa Hukuku, s. 21-24

⁴⁹ Bkz. Taha Parla (2016), Türkiye’de Anayasalar: Tarih, İdeoloji, Rejim 1921-2016, Metis Yayınları, s. 212,

Derleyen: İbrahim Ö. Kaboğlu (2016), İletişim Yayınları, s. 296,

⁵⁰ Bkz. Gezici, a.g.e. s. 129. bkz. Nohutçu, a.g.e. s. 25-26.

değiştirilmesinin teklif dahi edilemeyeceği ibaresinin yer almış olmasıdır. Bu ibare daha sonraki anayasalarımızda da yer almıştır. Sert anayasalarda değişikliklerin halk oylamasına sunulma özelliğinin de bulunmasıyla birlikte, 1924 Anayasası'nda değişiklik için meclis üye tam sayısının 1/3 ünün teklifi ve meclis üye tam sayısının 2/3 ünün kabul şartının olması sert bir anayasa olarak kabul edilmesinde önemli bir sebep oluşturmaktadır.⁵¹

1924 Anayasası'nda milletin temsilcisinin yalnızca TBMM olması, yasama ve yürütme erklerini meclisin tek başına kendinde toplaması ve hükümetin yasamayı feshetme yetkisinin bulunmamasına rağmen yasamanın hükümeti feshetme yetkisinin bulunması gibi görülen önemli özellikleriyle meclis hükümeti sistemi modelini düşündürürken; yürütmenin cumhurbaşkanı ve başbakan olmak üzere iki başlı olması, cumhurbaşkanı, başbakan ve bakanlar kurulunun yasamanın içerisinden çıkması, anayasanın 39. maddesine göre, cumhurbaşkanının hukuki ve siyasi sorumluluğunun olmaması karşı imza kuralının bulunması özellikleri ile de parlamenter sistem modelinin özelliklerini düşündürmektedir. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda 1924 Anayasası, meclis hükümeti sistemi ve parlamenter sistemin özelliklerinin bir arada bulunduğu karma bir anayasa olarak Türk anayasa tarihinde müstesna bir yere sahip olma özelliğini taşımaktadır. “Kuvvetler birliği ve görevler ayrılığı” ismi verilen bu sistemde tüm yetkiler mecliste toplanmış fakat yürütme erki yetkiye sahip meclis tarafından değil cumhurbaşkanı ve bakanlar kurulu tarafından yürütülmektedir. Yani yasama ve yürütme erkleri bir fakat görev ve işlevleri ayrı olarak düzenlenmiştir.⁵²

1924 Anayasası'nda cumhurbaşkanı partilidir ve dört yıllığına ve birden fazla seçilebilme hakkına sahiptir. Karşı imza kuralı vardır. Bütçe kanunu ve anayasa değişiklikleri dışında diğer tüm konularda kanunları tekrar görüşülmek üzere yasamaya geri gönderme yetkisi bulunmaktadır.⁵³

Bu dönemde, milli mücadelenin lideri, devletin kurucusu ve tek parti olan Cumhuriyet Halk Fırkasının genel başkanı sıfatlarıyla Mustafa Kemal Atatürk'ün varlığı ve Cumhurbaşkanı koltuğunda oturması, fiiliyatta anayasada belirtilen cumhurbaşkanının görev ve sorumluluklarının üzerine ve dışına çıkabilmesine olanak sağladığı ileri sürülebilir. 1924 Anayasası'nın 1961 yılına kadar yürürlükte kaldığı

⁵¹ Bkz. Nohutçu, a.g.e. s. 27.

⁵² Bkz. Özbudun, Anayasa Hukuku, s. 18

⁵³ Bkz. Nohutçu, a.g.e. s. 28.

dönem boyunca siyaseten güçlü figürlerin bulunması bu durumun sonraki yıllarda da görülmesine neden olduğu söylenebilir.⁵⁴

3.3. 1961 Anayasası

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde 1924 Anayasası kabul edildikten 36 yıl sonra, Osmanlı Devleti'nin son iki yüz yılında gelenek haline gelmiş olan askeri darbeler, 27 Mayıs 1960 tarihinde tekrar kendisini göstermiş ve Orgeneral Cemal Gürsel başkanlığındaki 'Milli Birlik Komitesi' (MBK) tarafından yönetime el konularak, 25 Ekim 1961 tarihine kadar ülke askeri cunta tarafından idare edilmiştir. 27 Mayıs sabahı "ihtilal bildirisi" sabah 04:30 sularında Ankara Radyosu'nda Albay Alparslan Türkeş tarafından okunmuştur. Bu bildiride darbe hareketinin hiçbir siyasi parti veya gruplara karşı yapılmadığı, tarafsız olduğu, hukuka bağlı olduğu ve uygulamaların hukuk bağlamında gelişeceği vurgulanmıştır.⁵⁵ MBK, 1 Nisan 1961 tarihinde ülke yönetimini sivillere bırakma düşüncesiyle siyasi partilerin siyaset yapmasının önünü açmış, 13 Ekim 1960 tarihinde 157 ve 158 Sayılı kanunlarla yeni bir anayasa hazırlanması için ilk adımı atarak 6 Ocak 1961 tarihinde 38 üyeli 'Milli Birlik Komitesi' ve 272 üyeli 'Temsilciler Meclisi'nden oluşan kurucu meclisi açmıştır. Kurucu meclis süresi içerisinde anayasa hazırlığını tamamlamış ve 9 Temmuz 1961 tarihinde yeni anayasa ilk defa, doğrudan demokrasi yöntemi olan halk oylamasına (referandum) sunulurken %61,5 oyla kabul edilmiştir.⁵⁶

1961 Anayasasına kadarki sürede sadece 1876 anayasasında görülen iki meclisli yapı, 1961 Anayasası ile 'Millet Meclisi' ve 'Cumhuriyet Senatosu' olarak ikinci kez Türk anayasacılık tarihine geçmiştir. 1961 Anayasası'nın özelliklerine bakıldığında, 1924'te konulan '*Egemenlik Kayıtsız Şartsız Milletindir*' hükmünün yanına '*Millet Bu Egemenliği Yetkili Organlar Eliyle Kullanır*' hükmünün getirilmesi, Cumhurbaşkanının yasama içerisinden çıkması, siyasi parti üyeliği varsa ilişkisinin kesilerek 7 yıllığına ve art arda olmayacak şekilde seçilmesi, yürütmenin yasama içerisinden çıkması gibi özellikleri ile devlet iktidar gücünün bölüştürüldüğü ve kuvvetlerin yumuşak ayırımına dayalı bir hükümet sistemi olan parlamenter sistem oluşturulduğu görülmektedir.⁵⁷

⁵⁴ Bkz. Tekin, a.g.e. s. 135

⁵⁵ Bkz. Suavi Aydın, Yüksel Taşkın, 1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi, İletişim Yayınları, 1. Baskı 2014 İstanbul, s. 62-63

⁵⁶ Bkz. Özbudun, Anayasa Hukuku, s. 21

⁵⁷ Bkz. Resmi Gazete, 20 Temmuz 1961, Sayı: 10859, s.4654- 4655

1961 Anayasasıyla birlikte; Anayasa Mahkemesi, Milli Güvenlik Kurulu, Yüksek Seçim Kurulu, Diyanet İşleri Başkanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı, Yüksek Hakimler Kurulu, Üniversiteler, Siyasal Partiler, Cumhurbaşkanı'nın 7 yıllığına seçilmesi, dışarıdan bakan atanabilmesi, egemenliğin yetkili organlar eliyle kullanılması, yürütmenin sadece “görev” olarak düzenlenmesi gibi özellikler önemli yenilikler olarak ilk kez anayasal düzene girmiştir. 1961 Anayasası'nın kabulünden sonraki yıllarda ülkede yaşanan siyasi sorunların, ideolojik tartışmaların, toplumsal değişimlerin, üniversitelerde yaşanan siyasi olayların, üniversite işgalleri ve şiddet olayları gibi karışıklıkların artarak devam etmesi 1961 Anayasası'nın bir sonucu olarak görülmüştür. 1971 tarihine gelindiğinde ülkede yaşanan kaos devletin en önemli kurumlarından biri olan Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) içerisine de sıçramış ve alt kademedeki subaylar sol propagandanın etkisinde kalarak 9 Mart tarihinde darbe planı gerçekleştirmişlerdir. Ancak üst kademedeki komutanlar bir araya gelerek Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanlarının imzalamış olduğu bildiriyle (12 Mart 1971 tarihinde) Başbakan Süleyman Demirel'in istifasını istemiş yalnız Meclis dağıtılmamıştır. Kendi destekledikleri bir “partiler üstü” hükümetler kurarak, 1971 ve 1973 yıllarında parlamenter sistemde yürütmeyi güçlendirme ve yargı bağımsızlığını azaltma yönünde anayasa değişiklikleri yapılmıştır.⁵⁸

Ülkede 1961 yılından sonra gelişen bu olaylar değerlendirildiğinde, bu dönemde kurulmuş veya iş başına gelmiş hükümetlerin yönetimde etkin olamaması, hükümetlerin kendi arasında iç çekişmelere girmesi, ülke ekonomisinin ve milletin refah düzeyinin istenilen seviyelere ulaştırılamaması gibi olumsuzlukların çözümü sürekli yeni hükümetlerin gelmesinde arandığından sıkça hükümet değişiklikleri yaşanmış ve bu durum istikrarsızlıklara sebep olarak sistem tartışmalarını da beraberinde getirmiştir.⁵⁹

3.4. 1982 Anayasası

1961-1980 arası dönemde yaşanan ideolojik çatışmalar karşısında siyasi otoritenin zayıf kalması; işçi hareketleri ve sivil toplum örgütlerinin taleplerinin karşılanamaması halk tabanında kutuplaşmalara yol açarak ülkenin kaos ortamına sürüklenmesine neden olmuştur.⁶⁰ Bu durumun oluşmasında 1961 Anayasası'nın getirmiş olduğu sistemsel sorunların devlet otoritesini zayıflattığı, yürütme erkini

⁵⁸ Bkz. Özbudun, Anayasa Hukuku, s. 22-28

⁵⁹ Bkz. Gezici, a.g.e. s. 143

⁶⁰ Bkz. Cemal Fedayi, (2019), Adalet Partisinin Birinci Dönemi: 1961-1971, Muhafazakar Düşünce Dergisi, s. 147

kullanan hükümetlerin etkisiz kalmasına neden olduğu düşünülerek sistem değişikliği konusunda 1971 muhtırası öncesinde olduğu gibi tartışmalar başlamıştır. 12 Eylül 1980 tarihinde saat 13.00 sularında Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren radyo ve televizyonda yayınlanan “darbe bildirisinde ülkede yaşanan sorunlara ve devletin bekasını tehdit eden gelişmelere vurgu yaparak “...devlet otoritesini tarafsız olarak yeniden tesis ve idame etmek gayesiyle devlet yönetimine el koymak zorunda kalmıştır.” mesajını vermiştir. Nitekim bu gerekçelerle 12 Eylül 1980 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) Genelkurmay Başkanı Kenan Evren ve kuvvet komutanlarıyla birlikte kendilerine verdikleri ‘Milli Güvenlik Konseyi’ adı ile ülke yönetimine el koymuştur.⁶¹

12 Eylül 1980 tarihinde Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren başkanlığında Milli Güvenlik Konseyi tarafından gerçekleştirilen askeri darbe ile ilgili olarak Evren anılarında bahsederken, askeri darbenin ilk olarak 11 Temmuz 1980 tarihinde yapılmasının planlandığını anlatmaktadır. Ancak 3 Temmuz 1980 tarihinde TBMM’de iktidarda bulunan Adalet Partisi’ne karşı CHP’nin vermiş olduğu gensoruya karşılık hükümetin güvenoyu almasıyla CHP’nin demokratik yollarla düşüremediği Demirel hükümetini ordu darbe ile düşürmüş olacağından darbe planının bozulduğunu söylemektedir. Bunun nedenleri olarak “CHP + Ordu = İktidar” söylemlerinin haklılık kazanacak olması, 8, 9 ve 10 Temmuz’da Paris’te yapılacak olan borç erteleme görüşmelerinin 22 Temmuz tarihlerine ertelenmesi ve o yılın Ağustos ayında yapılacak olan Yüksek Askeri Şura toplantısında darbe harekâtında görev alacak olan komutanların emekli edilmesi halinde sorunlar yaşanacağı korkuları etkili olmuştur. Sonraki günlerde Evren’in “Bayrak Harekatı” adını verdiği askeri darbenin 5 Eylül Cuma günü yapılması konuşulmuş ancak Ankara Sıkıyönetim Komutanı göreve henüz başladığından hazırlıkların o tarihe kadar tamamlanamayacağı endişesi ile darbe gününün 12 Eylül Cuma günü saat 03.00’da yapılması kararlaştırılmıştır.⁶²

Bu tarihten sonra 6 Aralık 1983 yılına kadar ‘Milli Güvenlik Konseyi’ ‘sıkıyönetim’ ile ülkeyi yönetmiş, bu süre içerisinde 7 Kasım 1982’de halkoyuna (referandum) sunulan yeni anayasa %91,37 (Evet) oy oranı ile kabul edilmiştir.⁶³ Sıkıyönetimle idare edilen bir ülkede yeni bir anayasa oylamasının bu derecede yüksek oy oranıyla kabul edilmesi, halk tabanında taleplerin karşılandığı yönünde bir izlenim

⁶¹ Bkz. Feroz Ahmad, Modern Türkiye’nin Oluşumu, Çeviri: Yavuz Alogan, Sarmal Yayınevi 1. Baskı 1995 İstanbul, s. 255

⁶² Bkz. Kenan Evren, Kenan Evren’in Anıları 1, Milliyet Yayınları, Kasım 1990, s. 460-522

⁶³ Bkz. 25.09.1982 tarih ve 17823 sayılı Resmi Gazete ’de Yayımlanan Anayasanın Halkoyuna Sunulması Hakkında Kanun.

oluşturmasından ziyade, referandum sürecinde yeni anayasa karşıtı propagandaların engellenerek sadece olumlu yönde yapılan propagandalara izin verilmiş olduğunu göstermektedir. Ayrıca 1961 Anayasası referandumunda anayasa kabul edilmediği takdirde ne yapılacağı konusunda bir açıklık varken 1982 Anayasası'nda bu açıklığın olmaması nedeniyle anayasa reddedildiğinde askeri rejimin devam edeceği yönünde endişelerin oluşmasına neden olmuştur. Bunun yanı sıra referanduma katılmayanlara referandumu takip eden ilk 5 yıl içindeki seçimlere katılmama ve parasal yaptırımların öngörülmesi bu sonucun çıkmasında önemli rol oynamıştır.⁶⁴ Türkiye'de 1924, 1961, 1971 değişiklikleri ve 1982 anayasalarının hazırlanış ve yapılış biçimlerine bakıldığında, anayasa değişikliği taleplerinin halk tarafından gerçekleşmeyerek yani halktan siyasi otoriteye doğru bir değişim talebi görülmeden, yukarıdan aşağı doğru kabul ettirilen bir yöntem izlendiği şeklinde görüşler bulunmaktadır.⁶⁵

1982 Anayasası yürütmenin gücünün artırılması mantığıyla yapıldığından dolayı devlet otoritesini güçlendirici yönde adımlar atıldığı görülmektedir. Hatta bununla ilgili olarak Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Kenan Evren; '*Anayasa dediğimiz elbise bize bol geldi, içinde oynamaya başladık*'⁶⁶ sözünü kullanmıştır. Devlet otoritesini ve yürütme erkini güçlü kılmak amacıyla cumhurbaşkanının yetkilerini daha fazla artıran bir anayasa oluşturulmuştur. Bakanlar kurulu kanadında başbakanın konumu güçlendirilerek yetki ve sorumluluk alanını genişleten düzenlemeler yapılmış olup, bakanların yasamayla birlikte başbakana karşı da sorumlu olması da bu düzenlemelerin arasına girdiği görülmektedir. Erkler arasında yürütmenin daha güçlü bir konuma getirilmesiyle başbakanın hükümet içerisinde ön plana çıkmasının zemini oluşturulmuştur.⁶⁷ 1982 Anayasası'nın geçmişte yapılan anayasalardan farklı olarak getirdiği yenilikler; Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, cumhurbaşkanının MGK'ya başkanlık etmesi, Cumhurbaşkanının üniversite rektörlerini seçmesi, Devlet Denetleme Kurulu, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu, YÖK, Vakıf Üniversiteleri, HSYK, cumhurbaşkanının halk tarafından 5 yıl için ve en fazla iki defa seçilebilmesi (2007), TBMM dışından da Cumhurbaşkanı seçilebilmesi, anayasa değişikliklerinin gizli oyla ve 3/5 çoğunlukla kabul edilebilmesi (1987 değişikliği), başbakanın gerektiğinde cumhurbaşkanından bakanların azlini

⁶⁴ Bkz. Özbudun, Anayasa Hukuku, s. 38

⁶⁵ Bkz. Gezici, a.g.e. s. 143-147

⁶⁶ Bkz. Nohutçu, a.g.e. s.38

⁶⁷ Bkz. Gezici, a.g.e s. 146

isteyebilmesi ve başbakanın önerisi üzerine cumhurbaşkanının bu bakanların görevine son vermesi, yürütmenin 1961 Anayasası'nda olduğu gibi sadece görev olarak değil, "görev ve yetki" düzenlenmesi, Olağanüstü KHK ve sonradan eklenen RTÜK (2005), Kamu Denetçiliği Kurumu (2010) Ekonomik ve Sosyal Konsey (2010) şeklindedir.⁶⁸ Bu anayasa ile birlikte parlamenter sistemden yarı başkanlığa doğru bir yöneliş olduğu söylenilebilir.

3.5. Hükümet Sistemi Tartışmaları Ekseninde Siyasal Sistemin Dönüşümü

Türk siyasi hayatında 1921'den günümüze kadar yapılan tüm anayasa değişikliklerinin, süregelen mevcut siyasal ve sistemsal krizleri giderebilme, bu krizlerin tekrarının önüne geçebilme ve istikrarlı yönetimler oluşturabilme amacıyla yeni bir model ortaya koyabilme arayışları doğrultusunda tartışmalar eşliğinde gerçekleştiği görülmektedir. Türkiye'de gerçekleşen anayasa ve sistem değişiklikleri olağanüstü durumlar ve olağan dışı şekillere dayandığından bu arayış ve tartışmalar kronik hale gelmiştir.⁶⁹

Uzun bir süre parlamenter sistemle yönetilen Türkiye'de, sistem değişikliği tartışmalarının yaşanmasına neden olan başlıca sebebin, hükümetlerin bu sistem içerisinde istikrar sorunuyla karşılaştıklarına dair düşünceler olduğu bilinmektedir.⁷⁰ Türkiye'de yaşanan sistem tartışmalarında 1970'lerden beri birçok siyasi parti ve güçlü siyasi liderler görüş bildirmiş ve sistem tartışmaları parti programlarına kadar girmiştir.⁷¹ 'Milli Görüş' geleneğine liderlik yapan Prof. Dr. Necmettin Erbakan'ının kurucusu olduğu Milli Selamet Partisi'nin 1973 seçim beyannamesinde, Türkiye'nin ekonomik, teknolojik gelişimini yavaşlatan ve milletin refah düzeyinin yükselmesini sekteye uğratan temel sorunu, devlet ve hükümet yönetimlerinin ağır işlemesine bağlayarak, tarihi geleneklerimize uygun olan başkanlık sistemine geçilmesi gerektiğini belirtmiştir.

...Devlet ve hükümet yönetiminin ağır işlemesi ve millet arzu ve iradesinden uzaklaşarak milletin kalkınma şevk ve azmini kırarak durumlara düşmesi bugüne kadar geçen kalkınma çabalarını randımsız bırakan sebeplerdendir. Korkunç bir sanayi ve teknolojik yarışın hüküm sürdüğü asrımızda, milletimizin muasır medeniyet seviyesinin üzerine çıkması bu yavaş bu randımsız gidişatla temin edilemez. Bu sebeplere binaen Milli Selâmet Partisi

⁶⁸ Bkz. Nohutçu, a.g.e. s.40

⁶⁹ Bkz. Nebi Miş ve Burhanettin Duran, a.g.e. s. 20

⁷⁰ Bkz. Gezici, a.g.e. s. 197

⁷¹ Bkz. Nebi Miş ve Burhanettin Duran, a.g.e. s. 21

milli hususiyetimize ve karakterimize en uygun demokratik devlet ve hükümet ve parlamento sistemini getirmek kararındadır. Bu cümleden olarak; başkanlık sistemi getirilecektir: Devlet Başkanlığı olan Cumhurbaşkanlığı ile Hükümet Başkanlığı olan Başbakanlık birleştirilecek icraya kuvvet, sür'at ve müessiriyet sağlanacaktır. Başkanı tek dereceli olarak millet seçecektir. Böylece Devlet-Millet kaynaşması ve bütünleşmesi kendiliğinden doğarak ve Cumhurbaşkanlığı seçimi mevzuunda rejimimizi yıpratın iç ve dış spekülasyonlara imkân kalmayacaktır...⁷²

Milli Görüş geleneğinin lideri Erbakan gibi, 'ülkücülük' geleneğinin başbuğu konumunda olan ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ne liderlik yapan Alparslan Türkeş de Türk milletinin kalkınması, muasır medeniyetler seviyesinin üzerine çıkabilmesi ve istikrarsızlığın giderilebilmesi için Türk milletinin örf, adet ve geleneklerine uygun olduğunu düşündüğü başkanlık sisteminin getirilmesi gerektiğini vurgulamıştır;

Milli devletin yürütme gücünün başının ikiye bölünmesi otoriteyi zayıflatması bakımından son derece mahzurludur. Biz bu gerçeklerin ışığı altında cumhurbaşkanı ve başbakanı, devlet başkanı ismiyle birleştirmek ve yürütme organının sahibini tek kişi yapmak azmi ve kararındayız. Başkanlık sistemi diye adlandırdığımız bu görüşümüzün tahakkuku halinde devlet başkanı, referandum usulü ile bizzat milletin kendisi tarafından seçilecek ve böylece halkın yönetime katılması ve kendilerini ilgilendiren konularda alınacak olan kararlara bizzat iştirak etmesi sağlanarak milli demokrasi tesis edilmiş olacaktır.⁷³

Bu tartışmalar arasında Tercüman Gazetesi 19 Nisan 1980'de "Siyasi Rejimin İşler Hale Getirilmesi, Anayasa ve Seçim Sistemimiz Semineri" adlı bir toplantı düzenlemiş ve Prof. Orhan Aldıkaçtı, konuşmasında 1961 Anayasasında yasama bir "yetki" yürütme ise bir "görev" olarak nitelendiği için yürütmenin güçsüz olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda Yeni Forum dergisinin önerileri ise şu şekildedir:

Türkiye'de kanaatimizce, devlet başkanlığına devleti ve kollamak ve korumak için çok geniş yetkiler verilmek lâzımdır. (...) çok kuvvetli yetkilere sahip kılınmış bir Cumhurbaşkanı'nın bu yetkilerini kullanırken yeterli kudrete ve itibara sahip olabilmesi de, ancak halk tarafından seçilmesiyle mümkün olabileceğine göre Cumhurbaşkanı'nın görevlerini yerine getirirken taraf tutmakla itham edilmemesi için, ona verilecek yetkilerin esas itibarıyla devleti kollamak ve korumak işlevine yönelik olmasına dikkat etmek zarureti vardır.⁷⁴

⁷²Bkz. TBMM Kütüphanesi Açık Erişim Sistemi, AçıkErişim@TBMM, Milli Selamet Partisi 1973 Seçim Beyannamesi, s. 17

⁷³Alparslan Türkeş, Temel Görüşler, Ezel Erverdi, D. Mehmet Doğan, Mustafa Kutlu tarafından hazırlanmıştır, Çağdaş Türk Siyasi Düşüncesi Dizisi:1, Dergâh Yayınları:4, s. 162-163

⁷⁴ Bkz. TBMM, Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe Ve Muhtıralar İle Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim Ve Süreçlerin Tüm Boyutları İle Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu, Cilt 2 Kasım 2012, Dönem 24, Yasama Yılı 3, s.803

Türkiye’de başbakanlık ve cumhurbaşkanlığı makamlarının ikisinde de bulunmuş olan Turgut Özal ve Süleyman Demirel’de hükümet sistemi ile ilgili tartışmalara dahil olarak, her ikisinin de özellikle cumhurbaşkanlığı makamında bulundukları dönemlerde sistemin iki başlılığından yakınlıkla, istikrarlı bir hükümet sistemi oluşturmak ve yürütmeyi güçlü kılmak için başkanlık sistemi lehine görüşler bildirdikleri bilinmektedir. Anavatan Partisi lideri Turgut Özal, Cumhurbaşkanı olduğu 1980’lerin sonlarına doğru mevcut sistemin denetim, kontrol mekanizmalarının işlevsellik sorununun giderilmesi, istikrarlı hükümetlerin kurulması, Türkiye’nin bir imparatorluk bakiyesi toplumdaki oluşması, etnik zenginliğin ayrışmaya dönüşmesinin önüne geçilmesi gibi gerekçeler ortaya koyarak cumhurbaşkanının halk tarafından 5 yıllığına seçilmesini ve ikinci bir kez daha seçilebilme hakkının olmasını savunmuştur.⁷⁵

Turgut Özal’ın 1993 yılında vefat etmesinin ardından cumhurbaşkanlığı makamında bulunan Doğru Yol Partisi (DYP) lideri Süleyman Demirel, Turgut Özal’ın başkanlık sistemini getirmeye yönelik girişimlerini ‘padişahlık istiyor’ şeklinde yorumlamasına rağmen kendi cumhurbaşkanlığı döneminde Özal’ın öne sürmüş olduğu gerekçelere benzer gerekçelerle başkanlık sistemini gerekliliğinden bahsetmiştir:

Ben 4 sene 3 aydır Çankaya’da oturuyorum. Bu süre içinde tam 6 tane hükümet onayladım. Bu durum, ister istemez Meclis hükümetini tartışılır hale getirmiştir. Seçim oluyor, ama bu Meclis, hükümet çıkaramıyorsa, zorluk ortaya çıkıyor. Bu, Türkiye’yi bir arayışa götürüyor. Yarı başkanlık, başkanlık sistemi. Onu da şartlar ortaya çıkardı. Ne oluyor? Meclisin seçtiği hükümetten, başkanın seçtiği hükümete geçiyorsun.⁷⁶

Süleyman Demirel’in başkanlık sistemi önerisini sunarken cumhurbaşkanlığı makamında bulunması ve cumhurbaşkanlığı makamı üzerinden sistemi tarif etmesi ‘ben’ vurgusu yaptığı düşüncesiyle kabul edilmemiş ve eleştirilmiştir. 1999 meclis yasama yılı açılış konuşmasında bu konuyla ilgili şu ifadelerle yer vermiştir:

Cumhurbaşkanı iki türlü seçimde halk tarafından seçilmelidir. Parlamentoyu fesih müessesesi işler hale getirilerek, anayasal geleneğimize uygun bir şekilde bu yetki Cumhurbaşkanına verilmelidir. Böyle bir yetkinin bana verilmesi halinde sistemi daha iyi işletmek mümkün olacak ve Meclis üzerindeki tartışmaları ortadan kaldıracaktır. Böyle bir yetkim olsa, Meclis işlemez hale gelirse, sistem itibarsız hale gelirse, siyasi partiler küçük görülmeye başlarsa hemen seçim kararı alır, ülkeyi seçime götürürüm.⁷⁷

⁷⁵ Bkz. Serap Yazıcı, Türkiye’nin Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Tecrübesi, Türkiye’nin Sistem Arayışı, Ankara Enstitüsü, Haziran 2022 Ankara, s. 6

⁷⁶ Bkz. Hürriyet, “Türkiye Başkanlık Sistemi ile Yönetilmeli”, 19 Eylül 1997

⁷⁷ Bkz. Mevzuat Dergisi, Süleyman Demirel’in TBMM’nin 21. Dönem İkinci Yasama Yılında Açılışında Yaptıkları Konuşma, Yıl:22, Sayı:22, 1 Ekim 1999.

Süleyman Demirel, başkanlık sistemine karşı yapılan eleştirilerden en çok tartışılan ‘diktatörlük’ oluşturabileceği yönündeki sorulara cevaben: “*Bunun en somut örneği, Başkanlık Sistemi’nin diktatörlüğe yol açabileceği şeklinde özetlenebilecek yaygın önyargıdır. Bunu söyleyebilmek için tespitin iyi gerekçelendirilmesi ve tahlili gerekir. Bu ise yapılmamaktadır.*”⁷⁸ şeklinde ifadelerde bulunmuştur.

3.5.1. Adalet ve Kalkınma Partisi Dönemi Hükümet Sistemi Tartışmaları ve Yarı Başkanlık

Türkiye’de hükümet sistemi tartışmalarının başkanlık sistemi lehine açıklamalarla devam ettiği, son olarak da 3 Kasım 2002 tarihinde iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti) lideri ve o dönem başbakan konumunda olan Recep Tayip Erdoğan ile daha yoğun bir hale dönüştüğü görülmektedir. Özellikle 2007 yılında Cumhurbaşkanı seçimleri sırasında yaşanan sistemsiz kriz, bu tartışmaları daha da alevlendirmiştir.⁷⁹

2007 yılında görev süresi biten 10. Cumhurbaşkanı Ahmet Nejdettin Sezer’in yerine AK Parti Abdullah Gül’ü 7 yıl cumhurbaşkanlığı yapması için aday göstermiştir. Ancak Abdullah Gül’ün temsil etmiş olduğu siyasi gelenek, eşinin başörtü takması ve aile yapısının muhafazakar çizgide olması gibi durumları göz önünde bulunduran dönemin ana muhalefet partisi Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Abdullah Gül’ün adaylığını eleştirerek tartışmaya açtığı bilinmektedir. Dönemin muhalif kesimleri tarafından, Cumhurbaşkanı’nın eşinin başörtülü olmasıyla ilgili, başörtüsünün devletin laik anayasal düzenini bozacağı yönünde açıklamalarda bulunulmuştur.⁸⁰

2007 yılında Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde mecliste yapılan oylamada Abdullah Gül 357 oy almıştır. O dönem mecliste bulunan siyasi partilerden ANAP ve DYP ‘nin seçimlere katılmaması nedeniyle toplamda 361 milletvekilinin katılmış olduğu oylamaya CHP, cumhurbaşkanı seçimlerinde meclis oylaması yapıldığı sırada toplantı yeter sayısının 367 kişinin altında kalmasına “*ilk iki oylamada üye tam sayısının*

⁷⁸ Bkz. Nebi Miş ve Burhanettin Duran, a.g.e. s. 27. Bkz. Hürriyet, “Demirel: Başkanlık Sistemi Tartışılmalı”, 21 Ekim 1997

⁷⁹ Bkz. Ayhan Koç, Türkiye Tipi Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Tartışmaları, (Der), Türkiye’de Hükümet Sistemi Tartışmaları ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, Demokrasiyi Güçlendirme Derneği Yayınları, 1. Baskı, 19 Mayıs 2022, s. 207-210

⁸⁰ Bkz. Didem Diker Yılmaz, 11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün Seçim Sürecinde Yaşanan Gelişmeler, Developments in the Election Process of 11. President Abdullah Gül, Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi (JEBPIR) 2021, 7(2), 244-259 – Derleme Makale 2021, s. 246.

2/3'ünü katılması şartı aranır" gerekçesiyle itiraz ederek seçimlerin iptali için Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuştur.⁸¹

27 Nisan 2007 tarihinde cumhurbaşkanı seçimlerinin ilk turunda yaşanan krizin gecesinde Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK), tarihe "27 Nisan e-muhtırası" adıyla geçecek olan açıklamasını Genelkurmay Başkanı Orgeneral Yaşar Büyükanıt'ın ağzından dinlemiştir. Genelkurmay Başkanı, cumhurbaşkanı seçimlerinin TSK tarafından dikkatle izlendiği ve süreçten endişe duyulduğunu, gerektiğinde TSK'nın tavrını açıkça ortaya koyabileceği anlamını ifade eden bir açıklamada bulunarak ordunun bu süreçte dışarıda kalmayacağını vurgulamıştır.⁸²

CHP'nin cumhurbaşkanı seçim sonucunu Anayasa Mahkemesi'ne taşımasının ardından kısa bir süre sonra mahkeme oy çokluğuyla toplantı yeter sayısının 367 olması gerektiğine karar vererek seçimlerin yenilenmesi gerektiğini açıklamıştır. Bunun akabinde 367 krizi nedeniyle sistem bir tıkanıklığa girmiştir. Sistem tıkanıklığının giderilmesi için Kasım ayında yapılması gereken genel seçimler 3 Mayıs 2007 tarihinde genel kurul oylamasıyla erkene alınarak 22 Temmuz 2007 tarihinde yapılması kararlaştırılmıştır. 22 Temmuz 2007 tarihinde yapılan erken seçim sonucunda mecliste temsil yetkisi alan Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), cumhurbaşkanı seçimlerinde oy kullanmama şartıyla mecliste bulunmuş, bu sayede toplantı yeter sayısı olan 367'ye ulaşarak AK Parti'nin adayı Abdullah Gül 11. Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Bu gibi sistemsal krizlerin bir daha yaşanmaması için yasama içerisinde bulunan siyasi partilerin Cumhurbaşkanı'nı halkın seçmesi yönünde uzlaşmasıyla referandum yapılmıştır. 21 Ekim 2007 tarihinde yapılan referandumda %31,05 "Hayır" oyuna karşı %68,95 "Evet" oy oranıyla değişiklik kabul edilmiştir. Bu değişiklikte birlikte Cumhurbaşkanını artık meclis değil halk seçecektir.⁸³

Cumhurbaşkanının halkın seçmesi onaylandıktan sonra, bir sonraki cumhurbaşkanlığı seçimlerinin 2014 yılında halk tarafından gerçekleştirilecek olması parlamenter sistemde bir çift başlılık sorunu teşkil edeceği yönünde tartışmaların başlamasını beraberinde getirmiştir. Parlamenter sistemle 1982 Anayasası'nın

⁸¹ Bkz. Anayasa Mahkemesi'nin 2007/45E. 2007/54K. Sayılı Kararı

<https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/2007-54-nrm.pdf>

⁸² Bkz. 27 Nisan E-Muhtırası Tam Metni <https://www.muharrembalci.com/hukukdunyasi/belgeler/1283.pdf>
<https://www.mynet.com/27-nisan-e-muhtirasi-tam-metni-1101022125592>

⁸³ Bkz. T.C. Yüksek Seçim Kurulu,

<https://www.ysk.gov.tr/tr/21-ekim-2007-anayasa-degisikligi-halkoylamasi/2762>

bkz. Anayasa Mahkemesi'nin 2007/45E. 2007/54K. Sayılı Kararı

<https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/2007-54-nrm.pdf>

bkz. Gezici, a.g.e. s. 162-167, Bkz. Nebi Miş ve Burhanettin Duran, a.g.e. s. 3

cumhurbaşkanına vermiş olduğu geniş yetkilerle birlikte cumhurbaşkanının halk tarafından doğrudan seçilmesi birleşince daha güçlü bir cumhurbaşkanı ile yasamanın onayıyla hükümet kuran başbakan arasında bir uyuşmazlık sorunu ve güç çatışması yaşanması kaçınılmaz olacağı yönünde tartışmaların hızlandığı görülmektedir. Cumhurbaşkanı ve başbakanın farklı partilerden veya farklı siyasi çizgilerden gelmeleri sonucunda bu çatışmanın çok fazla olabileceği fakat şimdilik ikisinin de aynı partiden olduğu için fazla bir çatışma ortamı oluşturmayacağı tartışılmıştır. Bu değişiklik sonrasında bir kesim tarafından Türkiye'nin parlamenter sistemden literatürde "hibrit sistem" şeklinde tarif edilen bir sistem türüne geçtiğini, başka bir kesim tarafından ise bu değişiklik sonucundan Türkiye'nin yarı başkanlık sistemine geçtiği şeklinde tartışmaların olduğu görülmektedir.⁸⁴ Özellikle 2014 yılında %51,8 oy oranıyla Cumhurbaşkanı seçilen Recep Tayip Erdoğan'ın; meşruiyetini doğrudan halktan almasından hareketle Anayasanın vermiş olduğu yetkileri sonuna kadar kullanacağını ve sembolik cumhurbaşkanından icracı cumhurbaşkanına geçiş yapacağını hem seçim öncesi vaatlerinde hem de seçim sonrası açıklamalarında deklare etmiştir. Bu durum fiilen yarı başkanlık sistemine geçildiği yönünde tartışmaları hızlandırmıştır.⁸⁵ Bu tartışmaların eşliğinde Cumhurbaşkanı Recep Tayip Erdoğan, yaşanan çift başlılık sorununun çözümü, siyasal istikrarın sağlanması, koalisyon hükümetlerinin bir daha gelmemesi, sivil ve askeri vesayetlerin ortadan kalkması, millet iradesini güçlü kılmak ve erklerin sert ayrımının gerçekleştirilerek etkinliklerinin artırılması vb. gerekçelerle başkanlık sistemini savunmuştur.

12 yılda geldik, patinaj yapıyorduk. Yapmayalım, tekrar hızlanalım. İllaki ABD'deki sistemi almaya mecbur değiliz. Arı maharetiyle her çiçekten bal alırız, kendi sistemimizi kurarız. Kendi geleneklerimize göre kurarız, ortaya koyarız. Demir tavında dövülür. Türkiye için başkanlık sisteminin tam zamanıdır... Tüm Türkiye'ye sesleniyorum: Gelin 7 Haziran seçimlerini yeni Türkiye, yeni anayasa, Başkanlık Sistemi, Çözüm Süreci ile beraber ülkemizin tarihinde bir milat yapalım... bunun adı Başkanlık Sistemidir, liderlik sistemidir. Esasen kadim geleneğimizdeki yönetim sistemi de budur.⁸⁶

MHP lideri Devlet Bahçeli de bu konuyla ilgili Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın anayasal düzenin gereklerine uyması veya anayasanın fiili işleyişe göre yeniden

⁸⁴ Bkz. Koç, a.g.e. s. 209-210, bkz. Gezici, a.g.e. s. 196

⁸⁵ Bkz. Nebi Miş ve Burhanettin Duran, a.g.e. s. 38

⁸⁶ Bkz. Ergun Özbudun, Der., Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, Türkiye Tipi Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Tartışmaları, Demokrasiyi Güçlendirme Derneği Yayın No:1, Birinci Baskı, Mayıs 19 2022, s. 268

düzenlenmesi gerektiği konusunda söylemlerde bulunması, başkanlık sistemine yeşil ışık yaktığı şeklinde yorumlanmıştır.⁸⁷

AK Parti'nin başkanlık sistemini getirme isteğine itiraz eden muhalefet partileri ve bazı kesimler, bu sistemle laik rejimin değiştirilmek istendiğini ve diktatörlük oluşturabileceğini savunarak karşı çıkmışlardır. Ayrıca başkanlık sistemiyle yönetilen ABD dışındaki diğer ülkelerin ekonomik ve siyasal istikrarı sağlama yönünde başarısız oldukları şeklinde karşı savunmalar oluşturmuşlardır. Buna ek olarak başkanlık sistemiyle bir federasyon şeklinde eyalet sistemine geçileceği ve Türkiye'de bulunan Kürt vatandaşların sorunlarının ülkeyi bölebileceği yönünde itirazları da olmuştur.⁸⁸

Sistem tartışmaları devam ederken 15 Temmuz 2016 tarihinde anayasal düzeni değiştirmeye yönelik TSK'nın içerisinde bir grubun gerçekleştirmiş olduğu askeri darbe girişiminin siyaset, ordu, polis ve halk iş birliğiyle, milletin düşmana karşı kullanmaları için emanet etmiş olduğu silahlara karşı direniş göstererek topyekûn mücadeleyle darbe girişimi bertaraf edilmiştir. Bu darbe girişiminin milletçe bertaraf edilmesiyle birlikte ülkede darbe girişimini gerçekleştiren 'Fethullahçı Terör Örgütü' ve dışarıdan destekçilerine karşı devletin bekasını ve milli birlik ve beraberliği sağlama ve koruma amaçlı tüm siyasi partilerce bir mutabakat oluşmuştur. İktidar ve muhalefet partilerinin bir araya gelerek yapmış olduğu darbe karşıtı mitingler ve yeni bir anayasa hazırlama çabaları bu birlikteliği güçlendirmiştir. Bu süreçte MHP lideri Devlet Bahçeli'nin başkanlık sistemi lehine yapmış olduğu açıklamalar sistem tartışmalarının yeniden başlamasına neden olmuştur. AK Parti ve MHP'nin kurmuş olduğu komisyonla 18 maddeden oluşan başkanlık sistemini içeren anayasa değişikliği 2016 yılında 330 milletvekilinin imzasıyla referanduma götürülmek üzere Cumhurbaşkanı'na sunulmuştur. Ana muhalefet partisi CHP'nin referanduma götürülmek istenen değişikliklere ilişkin itiraz ettiği konulardan bazıları; cumhurbaşkanının partili olmasının parti devleti oluşturabileceği, cumhurbaşkanının kanun hükmünde kararname çıkarma ve meclisi fesih yetkisinin olması meclisin işlevselliğini kaybetmesine neden olacağı, yürütmenin olası suç işlemesi durumunda 400 milletvekilinin kabul etmesiyle yargılanacak olmasından dolayı gerekli sayıya ulaşmada zorluk yaşanacağı ve yolsuzluk ve sorumsuzlukları artıracığı, siyasi iradenin yargıyı tahakkümü altına alabileceği ve hukukun üstünlüğünün yok olabileceği, ekonomi gibi önemli bir konunun tek kişi

⁸⁷ Bkz; Serap Yazıcı, Der, Türkiye Tipi Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Tartışmaları, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi: Yol Açtığı Sorunlar ve Çözüm Önerileri, s. 235-236

⁸⁸ Bkz; Nebi Miş ve Burhanettin Duran, a.g.e. s. 31-36,

tarafından yönetilecek olmasının ekonomik bozulmalara ve krizlere neden olabileceği şeklindedir. Bunlara ek olarak rejim hassasiyeti ile ilgili ortaya konulan itirazları ise; Cumhurbaşkanının padişahlara verilmeyen yetkilerle donatılarak tek kişinin hüküm sahibi olması nedeniyle istişare geleneğinin son bulacağı ve dikta yönetimine yol açacağı, devletin tüm organlarına bir kişi hükmedeceğinden bu durumun rejimi tehlikeye sokacağı ve üniter yapının bozulacağı şeklinde olmuştur.⁸⁹

CHP'nin itirazlarına rağmen anayasa değişikliği teklifi AK Parti ve MHP'nin oylarıyla meclisten geçirilerek referanduma sunulmuş ve %48,59 “Hayır” oyuna karşı %51,41 “Evet” oyu alarak 1.379,934 oy farkıyla kabul edilmiştir.⁹⁰ 16 Nisan 2017 Anayasa değişikliği ile yeni hükümet sisteminin alt yapısı hazırlanarak bazı maddelerin referandum sonrasında, bazılarının Kasım 2019’da gerçekleşecek olan genel seçimlerin hemen sonrasında yürürlüğe girmesi ve 6 ay içerisinde yeni sistemin uyum yasalarının hazırlanması kararlaştırılmıştır. Ancak ülkede yaşanan sürecin olağanüstü durumlardan geçmesi nedeniyle öngörülen seçim tarihi erkene alınarak 24 Haziran 2018 tarihinde yapılmış olup, seçimlerden sonra düzenlenmesi planlanan anayasa değişiklikleri de yürürlüğe girmiş ve uyum yasalarının da hızlı bir biçimde yapılması gerekmiştir.⁹¹ Bununla birlikte önceki sistemdeki çift başlılık sorunu ortadan kalkmış, cumhurbaşkanı yürütmenin başı konumunda olmuş ve partili cumhurbaşkanı dönemi resmen başlamıştır.⁹² 24 Haziran 2018 seçimlerinde AK Parti ve MHP'nin adayı Recep Tayyip Erdoğan %52,9 oy oranıyla 12. Cumhurbaşkanı olarak seçilmiş⁹³ ve sistemin oturması için yapılan düzenlemeler Cumhurbaşkanı kararnameleriyle devam etmiştir.⁹⁴

⁸⁹Bkz; Gezici, a.g.e. s. 207-221.

Not: CHP, Cumhurbaşkanının partili olmasına referandum öncesinde itirazlarda bulunurken 14 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Millet İttifakı içerisinde Kemal Kılıçdaroğlu'nun CHP genel başkanlığından istifa etmeden Cumhurbaşkanlığı adayı olması yönünde alınan kararı kabul etmiştir.

⁹⁰Bkz. 27.04.2017 tarihli 30050 Mükerrer Sayılı Resmi Gazete, YSK 663 Nolu Karar, NTV Referandum 2017,

⁹¹A. Menaf Turan, Türkiye'nin Yeni Yönetim Düzeni: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, Sosyal Sciences Research Journal, Volume 7, 42-91s. 2018

⁹²Bkz; Nebi Miş ve Burhanettin Duran, a.g.e. s. 49

⁹³Bkz. Resmi Gazete, Sayı:30469, Tarih: 05.07.2018

⁹⁴Turan a.g.e. s. 42-91

4. CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİNİN YAPISI VE İŞLEYİŞİ

Anayasalar, bireylerin bir araya gelerek oluşturdukları devletlerin ve iktidar gücünü verdikleri hükümetlerin hak, hukuk ve adalet çizgisinden çıkmasını önlemek amacıyla devletin ve toplumun uyması zorunlu olan kurallar bütünü olarak tarif edilebilmektedir.⁹⁵

Türk siyasi hayatında yaşanan anayasa ve sistem değişikliklerinin, kronik bir sorun şeklinde devam eden istikrarsız hükümet modellerini ve sistem kaynaklı kriz ve riskleri ortadan kaldıracak dönüşümleri gerçekleştirebilmeye yönelik olduğu görülmektedir. 16 Nisan 2017 tarihinde gerçekleştirilen referandum sonucunda, 24 Haziran 2018 seçimleriyle birlikte fiilen geçilen cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi, siyasi istikrarı sağlama adına yukarıda belirtilen arayışlar doğrultusunda ulaşılmış bir siyasi sistem dönüşümü olarak görülmektedir. Türkiye’de 1970’li yıllardan günümüze kadar ülkede başbakanlık ve cumhurbaşkanlığı yapmış birçok siyasi lider başkanlık sistemini tavsiye etmiştir. 24 Haziran 2018 seçimleriyle fiilen uygulamaya sokulan cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin, bir başkanlık sistemi olduğu ve ABD’deki başkanlık sisteminin örnek alındığı bilinmektedir. Ancak her devlet bir hükümet sistemini uygularken, kendi ülke gerçeğine uygun, coğrafi şartlarını, siyasi kültürünü, toplumsal ve ekonomik yapısını göz önünde bulundurarak bir uyarlama yapmaktadır. Türkiye, cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi adıyla ABD’nin anavatanı olduğu başkanlık sistemini uygulamaya sokarken, sistemi olduğu gibi orijinali ile almak yerine kendi ülke gerçeklerine göre düzenleyerek uygulamaya sokmuştur.

4.1. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Yapısı

Türkiye’de 1970’lerden beri süregelen anayasa ve sistem değişikliği tartışmalarında ön plana çıkan unsurlardan ilki, mevcut sistemde yaşanan krizleri

⁹⁵ Bkz; Adalet ve Kalkınma Partisi Genel Başkanı İzmir Milletvekili Binali Yıldırım ve Grup Başkanvekilleri Kayseri Milletvekili Mustafa Elitaş, Amasya Milletvekili Mehmet Naci Bostancı, Aksaray Milletvekili İlknur İnceöz, Çanakkale Milletvekili Bülent Turan ve İstanbul Milletvekili Mehmet Muş ile 310 Milletvekilinin Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi (2/1504) ve Anayasa Komisyonu Raporu, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun teklifi ve Gereççeleri, 26. Dönem, 2. Yasama Yılı , s. 10-11. Bkz; TBMM Basımevi/ 2017

Anayasa değişikliğinin tam metni için bkz; <http://anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr/>

çözmek, ikincisi ise yeni sistemde aynı krizlerin çıkmasını önleyecek bir model oluşturmak şeklinde olduğu görülmektedir. 1961 Anayasası'ndan bugüne kadar yapılan anayasaların, millet iradesi dışında vesayetçi kurumlar oluşturduğu, zayıf ve istikrardan uzak hükümetlerin kurulmasına yol açtığı, hükümetlerin ortalama ömrünün 1,5 yıl sürdüğü görüşleri ifade edilerek parlamenter sistem yerine yasama ve yürütme erklerini milletin ayrı ayrı ve doğrudan seçtiği ve istikrar getirecek bir sisteme ihtiyaç olduğu gerekçeleriyle cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilmiştir.⁹⁶

'Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi' nin getirmiş olduğu değişiklikler ile; yargının bağımsızlık ilkesinin yanında tarafsız olması gerektiği vurgulanarak tarafsızlık ilkesi eklenmiştir. Ülke nüfusuna oranla milletvekili sayısı 550'den 600'e çıkarılmıştır. 2006 yılında 25'e düşürülen milletvekili seçilme yaşı 18'e indirilerek askerlik şartı kaldırılmıştır. Yürütmenin ve yasamanın seçimlerinin aynı gün ve 5 yılda bir yapılması kararlaştırılmıştır. 2007 yılında yapılan referandumla yürürlüğe giren cumhurbaşkanı seçimindeki iki turlu seçim modeli değiştirilmemiştir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine uygun olarak anayasada var olan bazı kelime, ibare ve usuller değiştirilmiş veya kaldırılmış ve sisteme uygun olanları eklenmiştir.⁹⁷

4.2. Yürütme Erki: Cumhurbaşkanı

Klasik parlamenter sistemde yürütmenin başında yasama erki tarafından seçilen ve siyasi sorumluluğu olmayan bir cumhurbaşkanı ile halk tarafından seçilen ve siyasi sorumluluğu bulunan bir başbakan bulunmaktadır. Türkiye'de 2007 yılında yapılan halk oylaması ile cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi kabul edilmiş ve 2014 yılında yapılan cumhurbaşkanı seçimlerinde başbakanlık konumunda olan Recep Tayyip Erdoğan halk tarafından seçilen ilk cumhurbaşkanı olmuştur. Böylelikle yürütmede halkın seçtiği cumhurbaşkanı ve başbakan birlikte görev alarak yarı başkanlık sistemine benzer bir durum ortaya çıkmıştır. Bu durum, Türkiye'de uygulanmakta olan parlamenter sistemin fiiliyatta yarı başkanlık sistemine dönüştüğü konusunda tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bir kesim tarafından bu durumun parlamenter sisteme ilave bir demokratik nitelik kazandırdığı şeklinde görüşler ifade edilirken,

⁹⁶ Bkz; Nebi Miş ve Burhanettin Duran, a.g.e. s. 20

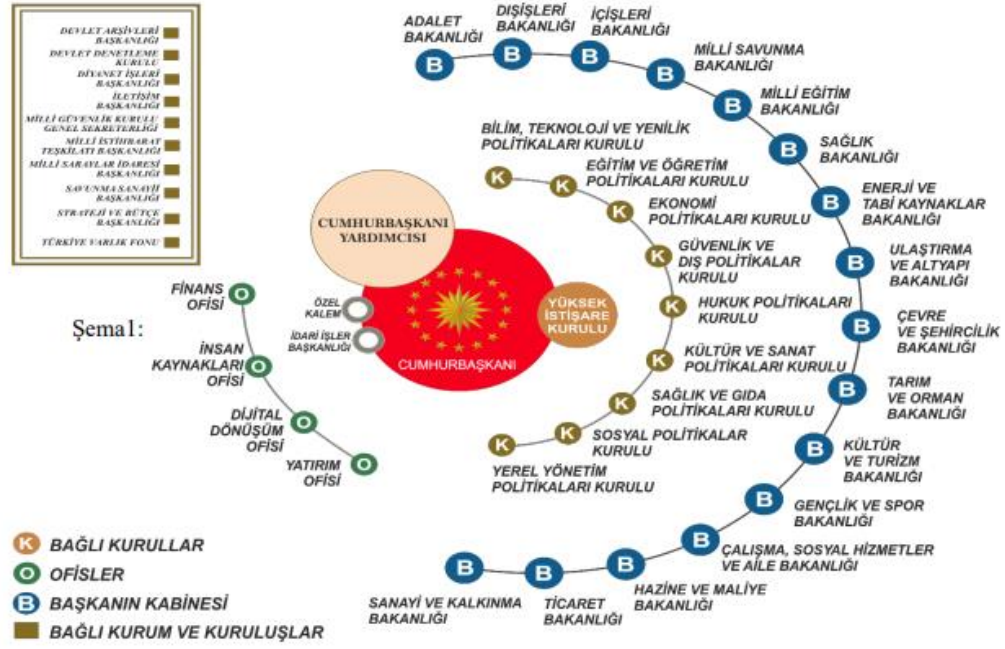
⁹⁷ Anayasa değişikliği kanun teklifinin tam metni için bkz: "Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi", TBMM Basımevi 2017, <http://www2.tbmm.gov.tr> Bkz; Nebi Miş ve Burhanettin Duran, a.g.e. s. 42-47.

Türkiye’de sistemin yarı başkanlık sistemine yaklaştığı şeklinde görüşler de dile getirilmiştir.

Parlamenter sistemde sembolik yetkilere sahip olan cumhurbaşkanlığı makamının doğrudan halk tarafından seçilmiş olması ve Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın daha önce başbakan konumunda bulunmuş olmasının mevcut sistemde başbakandan daha güçlü bir cumhurbaşkanlığı makamının oluşmasına olanak sağladığı söylenebilmektedir. Bu durumla birlikte bir önceki Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün aksine bürokratik cumhurbaşkanlığından icracı cumhurbaşkanlığı uygulamasına geçilmesiyle sistemde bir çift başlılık sorunu teşkil etmiştir. 16 Nisan 2017 Anayasa değişikliğinden sonra cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine uygun olarak yürütmenin içerisinde bulunan başbakanlık kurumu kaldırılıp tüm yetkiler cumhurbaşkanında toplanarak cumhurbaşkanının varsa partisiyle ilişkisi kesilir ibaresi kaldırılmış, cumhurbaşkanı devletin ve yürütmenin başı konumuna getirilmiş ve cumhurbaşkanının görev ve yetkileri yeniden düzenlenmiştir.⁹⁸

Yürütmenin başı olarak tüm yetkilerin cumhurbaşkanında toplanmasıyla cumhurbaşkanı meclisin onayına sunmaksızın kendi kabine ve kurullarını oluşturabilmektedir. 1 nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesine göre cumhurbaşkanlığı teşkilat yapısı şekildeki gibi oluşturulmuştur.

⁹⁸ Bkz; Turan, a.g.e. s. 52-53.

Şekil 1. 1 Nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesine göre Cumhurbaşkanlığı teşkilat yapısı (Namık Kemal Öztürk, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Temel Dinamikleri, ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi, Journal Cilt:6 Sayı:15 Yıl:2019 s. 57.)

4.2.1. Cumhurbaşkanının Aday Olma ve Seçilme Usulü

Cumhurbaşkanının aday olma ve seçilme usulleri Anayasanın 101. maddesinde belirtilmektedir. Buna göre; cumhurbaşkanı 5 yıllığına en fazla iki dönem olmak⁹⁹ koşuluyla milletvekili seçilebilme yeterliliğine sahip, yükseköğrenim görmüş, kırk yaşını dolduran Türk vatandaşları arasından doğrudan halk tarafından seçilmesi kararlaştırılmıştır. Cumhurbaşkanı seçimlerine siyasi parti gruplarının aday gösterebilmesinin yanı sıra, en son yapılan genel seçimlerde tek başına veya birlikte en az yüzde beş oy almış siyasi partilerin gösterdiği adaylar ve demokratik toplum göstergesini vurgulamak amacıyla yüzbin seçmenin imzasını alan adaylarda katılabilmektedir. Bununla birlikte cumhurbaşkanı seçilen adayın yasama üyesi olmasının önu kapanmış ve yasama üyeleri içinden seçilen adayın yasama üyeliğinin

⁹⁹Bkz.Anayasanın 116. maddesinde; cumhurbaşkanlığı ve milletvekilliği seçimlerinin birlikte yapılması, cumhurbaşkanının tek başına, TBMM'nin üye tam sayısının beşte üç çoğunluğuyla seçimlerin yenilenmesine karar verebilmesiyle cumhurbaşkanlığı ve yasama üyeliği seçimlerinin aynı anda tekrarlanmak suretiyle karşılıklı fesih yetkisinin bulunduğu ve cumhurbaşkanının ikinci döneminde meclis tarafından seçimlerin yenilenmesine karar verildiği takdirde mevcut cumhurbaşkanının bir defa daha aday olabilmesi kararlaştırılmıştır. "Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi", TBMM Basımevi 2017, <http://www.tbmm.gov.tr>

sona ereceği de kararlaştırılmıştır. Seçimlerde geçerli oyların salt çoğunluğunu (%50+1) alan aday cumhurbaşkanı seçilebilecek, eğer bu orana ulaşamazsa seçimleri izleyen ikinci pazar günü ikinci oylama yapılabilecektir. Bu oylamaya ilk turda en çok oy almış iki aday katılabilir ve geçerli oyların çoğunu alan aday cumhurbaşkanı seçilmiş olacaktır. Eğer ikinci oylamaya katılacak adaylardan biri herhangi bir nedenle seçime katılamazsa ikinci tur seçimleri, boşalan adaylığın yerine birinci turdaki sıraya göre en çok oyu alan üçüncü adayın ikame edileceği kararlaştırılmıştır. İkinci oylamaya tek aday kalması halinde bu oylama referandum şeklinde yapılarak adayın geçerli oyların salt çoğunluğunu alması beklenecektir. Bu oylamada aday geçerli oyların çoğunluğunu alamaz ise cumhurbaşkanı seçimi yenilenecektir. Bu durumda yeni cumhurbaşkanının hangi aday olacağı netleşinceye kadar mevcut cumhurbaşkanı görevine devam edecektir.¹⁰⁰

Cumhurbaşkanı seçimlerinin iki turlu mu yoksa tek turlu mu olması konusunun, cumhurbaşkanının içinden geldiği siyasi görüşün yasama içerisindeki temsilci sayılarının belirlenmesi açısından önemli bir rol oynadığı şeklinde görüşler bulunmaktadır. Buna göre, tek turlu bir seçim modeli belirlenmiş olsaydı cumhurbaşkanı adaylarının düşük bir oy oranı ile cumhurbaşkanı olarak seçileceği ve bu durumun demokratik meşruiyet açısından sorgulanmasına neden olabileceği ve sürpriz adayların seçimi kazanma fırsatını engelleyeceği yönünde düşünceler ileri sürülmektedir. Buna ek olarak cumhurbaşkanı seçimlerinin iki turlu seçim modeli ile belirlenmesinin, ilk turda geçerli oyların salt çoğunluğuna (%50+1) ulaşamadığı takdirde en çok oyu alan iki adayın ikinci turda seçim yarışına girerek demokratik meşruiyetini sağlayacak yeterlilikte bir oy oranı ile seçilmesini ve farklı siyasi görüşte olan seçmenlerden ikinci turda oy alma imkanını doğurarak toplumsal ayrışmanın önüne geçileceği yönünde düşünceler olduğu görülmektedir.¹⁰¹

16 Nisan 2017 anayasa değişikliğiyle kabul edilen cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin normal şartlar altında 2019 yılında yapılacak olan genel seçimlerle birlikte yürürlüğe girmesi planlanmasına rağmen, seçimler erkene alınarak 24 Haziran 2018 tarihinde yapılması kararlaştırılmıştır. 24 Haziran 2018 seçimlerinde Cumhurbaşkanlığı Seçim Kanunu'nda belirlenen kurallar uyarınca altı aday Cumhurbaşkanlığına aday

¹⁰⁰ “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi”, TBMM Basımevi 2017, <http://www2.tbmm.gov.tr>

¹⁰¹ Serdar Güler ve Nebi Miş, Der, Cumhurbaşkanlığı Sisteminin Anayasal Tasarımı, Seta Kitapları 19 İstanbul, 2. Baskı, s. 60-61.

olmuştur. Cumhurbaşkanlığı Seçim Kanunu'nda belirlendiği üzere siyasi parti gruplarının aday gösterme kuralı gereğince Ak Parti ve MHP grubu 12. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ı, CHP grubu genel başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun onayı ile Muharrem İnce'yi, Saadet Partisi grubu genel başkan Temel Karamollaoğlu'nu, HDP grubu eş başkanı Selahattin Demirtaş'ı İYİ Parti grubu genel başkan Meral Akşener'i ve Vatan Partisi grubu da genel başkan Doğu Perinçek'i aday olarak göstermişlerdir. Cumhurbaşkanlığına aday gösterilen bu isimlerin hiçbirisi Cumhurbaşkanlığı Seçim Kanunu (CSK) uyarınca¹⁰² milletvekilliğine aday olamamıştır. 24 Haziran 2018 tarihinde gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı ve milletvekilliği genel seçimlerinde Ak Parti ile ittifak olan MHP'nin aday gösterdiği 12. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ilk turda geçerli oyların %52,59'unu (26.330,823 oy) alarak yeni sistemin ilk Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir.¹⁰³ Bu seçimlerden zaferle çıkan yeni sisteme göre ilk Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın ilk turda geçerli oyların yarısından fazlasını alarak seçilmesi demokratik meşruiyetini sağlaması açısından yeterli bir oy oranına ulaşmış olduğu ve toplumsal ayrışmanın önüne geçilebilmesi açısından önemli bir durum oluşturduğu düşünülebilir. Cumhurbaşkanlığı seçim sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1. 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı seçim sonuçları

24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı
Seçim Sonuçları

Cumhurbaşkanı Adayı	Türkiye Geneline Alınan Toplam Oy Sayısı	Yüzdelik Dilim (%)
MUHARREM İNCE	15.340.321	30,64
MERAL AKŞENER	3.649.030	7,29
RECEP TAYYİP ERDOĞAN	26.330.823	52,59
Tablo 1. (devamı)		
SELAHATTİN DEMİRTAŞ	4.205.794	8,4
TEMEL KARAMOLLAOĞLU	434.882	0,89
DOĞU PERİNÇEK	95.928	0,2

Kaynak: YSK

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin şartları gereğince Türk siyasal sisteminde yer alan farklı görüşleri savunmakta olan birkaç siyasi parti, asgari müşterekte uzlaşarak

¹⁰² Bkz. 6271 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Seçim Kanunu, madde:4, Bent: 5

¹⁰³ Bkz. Yüksek Seçim Kurulu, <https://www.ysk.gov.tr/tr/24-haziran-2018-secimleri/77536>

seçimlere birlikte girme ve sonrasında birlikte hareket etme konusunda karar alarak ittifaklar kurmuşlardır. 24 Haziran 2018 tarihinde Cumhurbaşkanlığı ve milletvekilliğı genel seçimlerinde Cumhurbaşkanı olarak seçilen Recep Tayyip Erdoğan'ın genel başkanlığını yapmış olduğı AK Parti ile MHP'nin bir araya gelerek kurduğı Cumhuriyet İttifakına karşı, muhalefet partilerinin bir araya gelerek kurmuş oldukları Millet İttifakı arasında yeni hükümet sistemi ile ilgili tartışmalar devam etmektedir. 2014 yılında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmeden önce parlamenter sistemde Cumhurbaşkanı olarak seçilen Recep Tayyip Erdoğan'ın, 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı ve milletvekilliğı genel seçimlerinde yeni sistemle Cumhurbaşkanı seçilmesiyle birlikte Anayasa'nın 101. Maddesinde belirtilen *"bir kimse en fazla iki defa Cumhurbaşkanı seçilebilir"* hükmüne dayandırılarak bir kesim tarafından bir sonraki Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday olamayacağı yönünde tartışmalar gelişmiştir. Bu görüşü savunanlar, kanun koyucuların anayasada bu durumla ilgili açıklayıcı bir görüş belirtmemesi nedeniyle anayasadaki hükmün geçerli kabul edilmesi gerektiğı şeklinde görüş bildirmektedirler.¹⁰⁴ Başka bir kesim ise 2014 yılında parlamenter sistem içerisinde 2007 yılındaki referandum şartlarına göre Cumhurbaşkanı seçilen kişinin, 2017 yılında anayasal düzenleme ile belirlenen yeni bir hükümet sistemi dahilinde Cumhurbaşkanı seildiğı ve bu sistemin başkanlık sistemi özelliklerini içerdiği fakat ismen cumhurbaşkanlığı sistemi olarak belirlendiğı konusuna vurgu yaparak mevcut Cumhurbaşkanı'nın bir dönem daha aday olabileceğı şeklinde görüş bildirmektedir.¹⁰⁵ Fakat ilk görüşü savunan kesim özellikle muhalefet partilerinin oluşturmuş olduğı Millet İttifakı, bu konunun tartışılmasının geçmişte yaşanan 367 krizinde olduğı gibi

¹⁰⁴Bkz. INDEPENDENT Türkçe, 19 Ocak 2023, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Sibel İnceoğlu: "...Yani TBMM 360 milletvekilinin oyu ile seçimlerin yenilenmesine karar verirse cumhurbaşkanı bir kez daha aday olabilir. İki dönem cumhurbaşkanlığı yapmış kişiler bakımından başka bir istisna yoktur. Sayın Erdoğan gibi anayasa değişiklikleri yürürlüğe girmeden önce seçilmiş olan cumhurbaşkanları için bir geçiş hükmü düzenlenmemiştir, '2017 değişiklikleri yürürlüğe girmeden önce seçilenlerin cumhurbaşkanlığında geçirdikleri süre dönemden sayılmaz' şeklinde bir hüküm mevcut değildir. Bu nedenle yeni bir anayasa değişikliğı yapılmadığı sürece veya TBMM inisiyatifi ile seçime gidilmediğı sürece iki dönem cumhurbaşkanlığı yapmış olanlar seçime katılamazlar.", anayasa hukukçusu Prof. Dr. Mustafa Kamalak: "Sayın Cumhurbaşkanı'nın bir defa daha aday olması tek bir şart ile mümkündür. TBMM'nin erken seçim kararı alması lazım. Bunun dışında aday olamaz", eski Kültür ve Turizm Bakanı Ertuğrul Günay: "Eğer erken seçim hakkını kullanırsa bu sefer anayasaya göre bir daha aday olma hakkını kaybediyor"

¹⁰⁵Bkz. INDEPENDENT Türkçe, 19 Ocak 2023, Adalet Bakanı Bekir Bozdağ: "Sayın Cumhurbaşkanımızın adaylığı anayasaya da yasalara da uygundur. Adaylık konusunda hukuken herhangi bir şüphe yoktur. Adaylık Anayasaya göre cumhurbaşkanımızın anayasal hakkıdır."

bugün de iktidara bir mağduriyet alanı oluşturabileceğini öne sürerek Recep Tayyip Erdoğan'ın adaylığı konusuna itiraz etmeyecekleri yönünde görüş bildirmiştir. Ancak 14 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimlerinde Recep Tayyip Erdoğan'ın adaylığına itirazda bulunmuştur. Yüksek Seçim Kurulu tarafından itirazlar *“Yeni sistemle gidilen ilk seçim 24 Haziran 2018’dir. Erdoğan’ın birinci 5 yıllık görevi 24 Haziran 2018’de başladı”* açıklamalarıyla reddedilmiştir.¹⁰⁶

14 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekilliği Genel Seçimlerinde Cumhurbaşkanı aday sayısı dörtte kalmıştır. Cumhur İttifakının adayı Recep Tayyip Erdoğan'ı tekrar aday gösterirken, Millet İttifakı CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nu, Ata İttifakı Dr. Sinan Oğan'ı yüz bin imza toplayarak aday göstermiştir. Bir önceki seçimlerde CHP'nin Cumhurbaşkanı adayı olan Muharrem İnce, 14 Mayıs 2023 seçimlerine Memleket Partisi'nin Genel Başkanı sıfatıyla yüz bin imza toplayarak aday olmuştur. Fakat seçime az bir süre kala adaylıktan çekilmiştir.

14 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanlığı Seçim sonuçları şu şekildedir:

Tablo 2. 14 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanlığı seçim sonuçları

Cumhurbaşkanı Adayları	Yurt İçi ve Yurt Dışı Alınan Toplam Oy Sayısı	Yüzdelik Dilim (%)
RECEP TAYİP ERDOĞAN	27.133,849	49,52
KEMAL KILIÇDAROĞLU	24.595,178	44,88
SİNAN OĞAN	2.831,239	5,17
MUHARREM İNCE	235,783	0,43

Kaynak: YSK

Yukarıdaki tabloya bakıldığında 14 Mayıs 2023 tarihinde gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde hiçbir adayın %50'nin üzerine çıkamamış olmasından dolayı anayasanın; *“Genel oyla yapılacak seçimde, geçerli oyların salt çoğunluğunu alan aday, Cumhurbaşkanı seçilir. İlk oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamayı izleyen ikinci pazar günü ikinci oylama yapılır. Bu oylamaya, ilk oylamada en çok oy almış bulunan iki aday katılır ve geçerli oyların çoğunluğunu alan aday Cumhurbaşkanı seçilir.”* hükmü gereğince Cumhurbaşkanlığı seçimleri 28 Mayıs 2023

¹⁰⁶Bkz. Yüksek Seçim Kurulu 2023/316 Nolu Kararı <https://www.ysk.gov.tr/doc/karar/dosya/82617/2023-316.pdf> , Bkz. BBC News Türkçe, 7 Şubat 2022,

Pazar günü yapılmak üzere ikinci tura kalmıştır.¹⁰⁷ Cumhurbaşkanlığı seçiminin ikinci tur oylama sonuçları ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3. 28 Mayıs 2028 Cumhurbaşkanlığı seçimi ikinci tur sonuçları

Cumhurbaşkanı Adayları	Yurt İçi ve Yurt Dışı Alınan Toplam Oy Sayısı	Yüzdelik Dilim (%)
RECEP TAYİP ERDOĞAN	27.133,849	49,52
KEMAL KILIÇDAROĞLU	24.595,178	44,88

Kaynak: YSK

4.2.2. Cumhurbaşkanının Görev ve Yetkileri

Cumhurbaşkanının görev ve yetkileri Anayasanın 104. maddesinde belirtilmektedir. Devletin başı olarak Cumhurbaşkanı yürütme yetkisini tek başına kullanma yetkisine sahiptir. Yürütme yetkisini kullanırken cumhurbaşkanı yardımcılar ve bakanları atar ve görevlerine son verebilir. Cumhurbaşkanı, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Başkomutanlığını TBMM adına temsil etmektedir. TSK'nın kullanılmasına karar verebilmektedir. Milli güvenlik tedbirlerini belirleme ve gerekli tedbirleri almaya yetkili olduğu gibi uluslararası anlaşmaları onaylama ve yayımlama yetkisi de bulunmaktadır. Bununla birlikte yabancı devletlere devlet temsilcileri gönderebilir ve yabancı devlet temsilcilerini de kabul eder. Cumhurbaşkanı anayasa değişikliği ile ilgili kanunları gerekli görürse referanduma sunabilme yetkisi bulunmaktadır.

4.2.2.1.Üst Kademe Kamu Yöneticilerinin Atanması ve Görevden Alınmaları

Cumhurbaşkanının görev ve yetkilerini belirleyen 104. maddesinde “*Üst kademe kamu yöneticilerini atar, görevlerine son verir ve bunların atanmalarına ilişkin usul ve esasları Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenler.*” hükmü ile üst kademe kamu yöneticilerini atama ve görevden alma yetkisi Cumhurbaşkanına verilmiştir. Nitekim “Üst Kademe Kamu Yöneticileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Atama Usullerine Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi” başlığı altında çıkarılan 3 Nolu Kararnamede bu konu düzenlenmiştir.¹⁰⁸ Bu üst kademe kamu yöneticilerinin kimler olduğu konusunda

¹⁰⁷Bkz. YSK, <https://www.ysk.gov.tr/tr/14-mayis-2023-secimleri/82491>

¹⁰⁸10.07.2018 tarih ve 30474 Sayılı Resmi Gazete
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180710.htm>

net bir açıklama bulunmamaktadır. Somut atamalara bakıldığında; büyükelçiler, Merkez Bankası Başkanı, bakanlar, valiler, bakan yardımcılar, genel müdürler, kaldırılan müsteşarlık görevine denk gelen başkanlıklar, üniversite rektörleri ve il müdürleri bu çerçevede içerisinde görülebilir. Cumhurbaşkanına verilmiş olan bu yetkinin, yürütmenin ve devletin başı olarak Cumhurbaşkanının kendi politikalarını oluşturup yürürlüğe sokabilmesi, hızlı karar alma ve istikrarlı bir yönetim modeli oluşturulabilmesi açısından önemli bir yetki olduğu söylenilebilir.¹⁰⁹

Cumhurbaşkanının atama ve görevden alma yetkisinin bulunduğu kamu yöneticilerinin üst düzeyde olanları siyasi atamalar olarak tanımlanabileceğinden, bu düzeydeki kamu yöneticilerinin görev sürelerinin cumhurbaşkanının görev süresi ile aynı olacağı ve bu yöneticilerin cumhurbaşkanının kendi seçtiği kişilerden oluşacağı anlaşılmaktadır. Orta düzeydeki kamu görevlilerinin atanmasında cumhurbaşkanı onaylama konumunda bulunduğundan, bu görevlere ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından yapılacak olan atamalarda, cumhurbaşkanının belirlenen kişilerin atanmasında onay veren makam olduğu görülmektedir. Bu durumda, yürütmenin başı olarak cumhurbaşkanının onayı olmadan orta ve üst düzey kamu yöneticilerinin atamasının yapılamayacağı aşikardır. Nitekim yeni hükümet sisteminin hayata geçirildikten günümüze kadar geçen sürede, bu durumun bahsettiğimiz şekilde gerçekleştiği görülmektedir. Bu konuyla ilgili 5 Şubat 2022 tarihli ve 31741 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Kararnameleriyle bazı kamu kurum ve kuruluşlarına üst ve orta kademe yöneticilerin yapılan atanmalarını ve görevden alınmalarını örnek olarak gösterebiliriz¹¹⁰

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde, cumhurbaşkanı üst kademe kamu yöneticilerini atarken veya görevden alırken yasamanın onayına tabi tutulmamıştır. Bu durum cumhurbaşkanının yürütmenin başı olarak atadığı bürokratların yasamaya karşı değil, yürütmeye karşı sorumlu tutulmaları gereği ile açıklanabilir. Dünya üzerinde görülen benzer sistemlerde devlet başkanları üst düzey kamu yöneticilerini atarken

¹⁰⁹Bkz; Gülener ve Miş, a.g.e. s. 69-70

¹¹⁰10.07.2018 tarih ve 30474 sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanan 3 sayılı Üst Kademe Kamu Yöneticileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Atama Usullerine Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ve 10.07.2018 tarih ve 30474 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanan 2 sayılı Genel Kadro ve Usulü Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, <https://www.resmigazete.gov.tr/> Bkz; Namık Kemal Öztürk, Cumhurbaşkanlığı Sisteminin Temel Dinamikleri, s. 61, Bkz; 5 Şubat 2022 tarih ve 31741 sayılı Resmi Gazete; Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı Strateji Geliştirme Başkanının görevden alınması ve Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü Genel Müdür Yardımcısının görevden alınması görevden alma kararlarına örnek olarak gösterilebilirken, Gençlik ve Spor Bakanlığı'na bağlı Erzurum Gençlik ve Spor İl Müdürlüğüne İl Müdürü ataması atama kararlarına örnek olarak gösterilebilir. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/02/20220205-20.pdf>

yasamanın onayına tabi iken, görevden almalarda yasama onayı gerekmemektedir. Görevden almalarda yasama onayına tabi olmamaları durumu, cumhurbaşkanlığı hükümet sistemindeki gibi devlet başkanının yürütmenin başındaki kişi olarak atadığı ve görevden aldığı üst düzey bürokratların yürütmeye karşı sorumlu olmaları ile açıklanabilmektedir.¹¹¹

Cumhurbaşkanının yetki ve görevleri arasında tanımlanan üst kademe kamu yöneticilerinin atanması konusunun, devlet yönetim geleneği ve toplumsal kültüre bağlı olarak devlet ve toplum ilişkileri nezdinde önemli bir yer tutmakta olduğu görülmektedir. Devlet idaresinde görev alan üst ve orta düzey yöneticilerin vasıflı ve liyakatli olmaları, kaynakları etkin ve verimli kullanmaları kurum ve kuruluşların işleyişlerine bağlı olarak topluma yarar sağlama, toplum ihtiyaçlarını karşılama ve toplumun mutluluk ve refah düzeyini artırma gibi temel amaçların sağlanabilmesi açısından büyük önem taşımakta olduğu söylenebilir. Liyakate dayalı atamalar yerine sadakate dayalı atamalar ve siyasi kayırmacılık gibi nedenlerle vasıf ve yeterlilik yönünden zayıf olan kişilerin atanmasından kaynaklanan kötü yönetim ve işleyiş sorunlarından cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin öncesinde yakınılırken, sistem değişikliği sonrasında da aynı sorunların devam ettiği görülmektedir. Nitekim bu sorunların kaynağının sistemsel olmadığı, atamalarda siyasi, sosyal veya dini gruplara aidiyet ve bu grupların etkisiyle birlikte liyakat yerine sadakatin önem kazanmasına bağlı olduğu ortaya çıkmaktadır.¹¹² Bu konuyla ilgili 9 Temmuz 2018’de rektör atamalarında üç yıllık Profesör olma şartının kaldırılarak 15 Temmuz 2018’de tekrar eklenmesi işlemini örnek gösterebiliriz. Buna göre; 2547 Sayılı Kanun’un 13. maddesinde yer alan rektör olarak atanacak öğretim üyesinin “*Rektörler, en az üç yıl Profesörlük yapmışlar arasından atanır*” şartı, 9 Temmuz 2018 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanan 2 Temmuz 2018 tarih ve 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararname’nin 135. Maddesinin d bendi ile kaldırılarak “*Devlet ve vakıf üniversitelerine rektör, Cumhurbaşkanınca atanır.*” şeklinde değiştirilmiştir.¹¹³ Bu değişiklikten beş gün sonra 14 Temmuz 2018 tarihinde 2018/10 sayılı Cumhurbaşkanı kararıyla İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Rektörlüğü’ne Prof. Dr. Nuri Aydın’ın atandığı görülmektedir.

¹¹¹Bkz. Gülen, a.g.e. s. 276-278

¹¹²Bkz. Turhan Kara, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi: Siyasal Bürokratik ve Dönüşüm, Yüksek Lisans Tezi, USOBED (Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi 3(2): 218-234, s. 229-231

¹¹³Kemal Gözler, “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Uygulamadaki Değeri: Bir Buçuk Yıllık Bir Bilanço”, www.anayasa.gen.tr/cbhs-bilanco.htm, (Yayın Tarihi: 27 Aralık 2019), Bkz. 9 Temmuz 2018 tarih ve 30473 sayılı Resmi Gazete, 703 Nolu KHK

Bu atamanın sonrasında 15 Temmuz 2018 tarihli Resmî Gazete ‘de yayımlanan 30479 sayılı 4 Nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 800. maddesinin a bendiyle 4 Nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 3. Maddesine bir beşinci fıkra eklenerek “*Rektörler, en az üç yıl profesörlük yapanlar arasından atanır.*” şartının tekrar getirildiği görülmektedir.¹¹⁴

Gözler, bu düzenlemeler sonrasında muhalefet partilerinin vermiş olduğu soru önergesine karşılık konuyla ilgili bir yalanlamanın gelmediğini belgelerle ortaya koymaktadır. Gözlere göre, bir devletin hukuk devleti olmaktan çıkmasının ve devletin lekelenmesinin en etkili yolunun, kişiye özel düzenlemeler yapıldığı iddiası olduğudur. Daha büyük sorun ise bu iddiaların yalanlanmayarak devletin itibarının yitirilmesine yol açtığıdır.¹¹⁵

Yukarıda verilen örnekler çoğaltılabilmektedir. Üst ve orta düzey yönetici atamalarında kronikleşen bu sorunlar, devlet ve toplum ilişkisinden kaynaklı bir sonuç olarak düşünülebilir.

4.2.2.2.Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri

Anayasanın 104. maddesinde getirilen değişikliklerle, cumhurbaşkanının tek başına yürütme erkini oluşturduğu ve devletin başı olduğu belirtilerek, yürütmeye ilişkin konularda düzenleyici işlemler yapma yetkisi verilmiştir. Bu durumda cumhurbaşkanı düzenleyici işlem yaparken; “kişi hakları, siyasi haklar, temel haklar ve ödevler hakkında cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkaramaz, kanunla belirlenmesi öngörülen konularda kararname çıkaramaz, kanunda açıkça belirlenmiş olan konularda kararname çıkaramaz.” Ancak, sosyal haklarla ilgili kararname çıkarabilmesine engel teşkil edecek bir ifade bulunmamaktadır. Cumhurbaşkanının kanun hükümleriyle ters düşen kararnamelerinde kanun hükümleri uygulanır ve cumhurbaşkanının kararname çıkardığı konularda kanun çıkarılırsa kararnameler hükümsüz kalır. Olağan dönemde çıkarılan cumhurbaşkanlığı kararnameleri Anayasa Mahkemesi’nin denetimine tabidir.¹¹⁶ Cumhurbaşkanına olağan durumlarda verilmiş olan bu kararname çıkarma yetkisinin yanında olağanüstü halin getirdiği durumlarda da kararname çıkarma yetkisi

¹¹⁴Gözler, “Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminin Uygulamadaki Değeri: Değeri: Bir Buçuk Yıllık Bir Bilanço”, Bkz; 14 Temmuz 2018 tarih ve 2018/10 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı, Bkz. 15 Temmuz 2018 tarih ve 30479 sayılı Resmi Gazete

¹¹⁵Bkz. Gözler, “Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminin Uygulamadaki Değeri

¹¹⁶“Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi”, TBMM Basımevi 2017, <http://www2.tbmm.gov.tr>

tanınmıştır. Burada ayırt edici özellik olarak olağanüstü durumlarda çıkarılan kararnameler yasamanın onayına sunulur, yasama bu kararnameleri olduğu gibi kabul etme, değiştirerek kabul etme ve tamamen reddetme yetkisine sahiptir ve anayasanın madde 104/17’de belirtilen sınırlamalara tabi değildir. Yasama, Cumhurbaşkanlığı kararnamesini reddetme yetkisini kullanırsa reddetme kararı Resmi Gazete ’de yayımlandığı tarihte hükümsüz kalır.¹¹⁷ Olağanüstü hallerde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnameleri üç ay içinde yasamada görüşülerek karara bağlanması gerekir, tersi durumlarda kendiliğinden yürürlükten kalkar. Ayrıca olağanüstü dönemlerde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnameleri kanun hükmünde sayılır ve Anayasa Mahkemesi denetimine tabi olmadığı gibi dava da açılmaz.

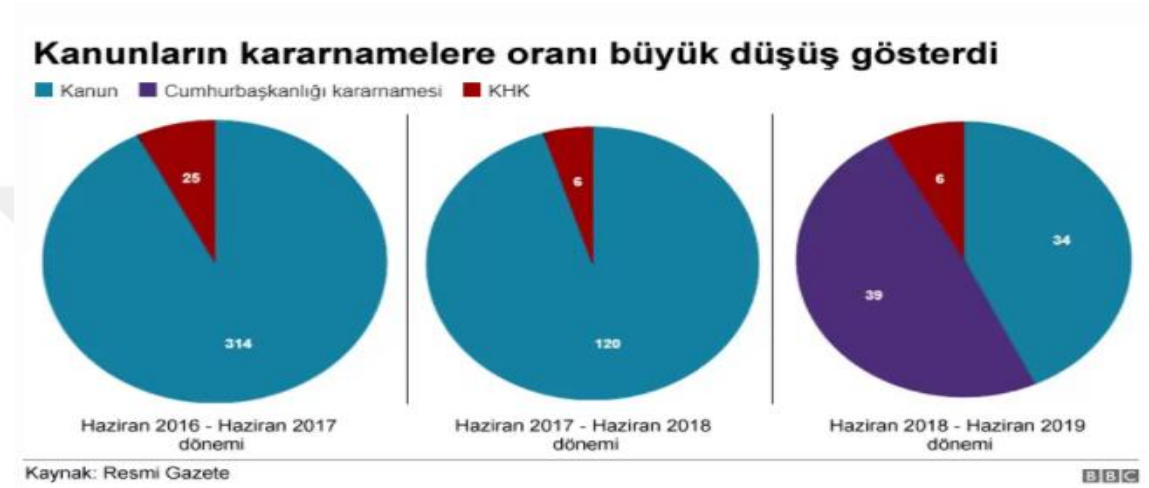
“Cumhurbaşkanı, yürütme konularında anayasanın kendisine tanımış olduğu düzenleyici işlem yapma yetkisini kullanarak; cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanların atamalarında, bakanlıkların kurulması ve bağlı ilgili kurumların kuruluş ve atamalarında ve teşkilat yapılanmalarında Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilir.”¹¹⁸ Bu kararnameleri çıkarırken yasamanın onayına tabi olmadığı gibi, Cumhurbaşkanının bu atamaları ve düzenlemeleri yaparken herhangi bir kısıtlama veya kontrole tabi olmaması Cumhurbaşkanı seçilen kişilerin şahsi çıkar veya ikbal açısından bu pozisyonları değerlendirme ve kamu yararını ikinci plana bırakma riskini de ortaya çıkardığı görülmektedir. Ayrıca bu pozisyonların hukuka uygunluğunu kontrol edip ve denetleyecek olan Devlet Denetleme Kurulu’nun doğrudan Cumhurbaşkanına bağlı ve başkan ve üyelerinin Cumhurbaşkanı tarafından atanıyor olmasının yanında yine Cumhurbaşkanının direktifleri doğrultusunda hareket edip, görev yapmakta olması durumu ise, Cumhurbaşkanının kendi kendini denetlemesi anlamına geldiği şeklinde ifade edilebilmektedir. 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 37. Maddesi gereğince Türkiye Varlık Fonu Cumhurbaşkanına bağlanmış ve bu kurum ile Cumhurbaşkanı arasında bir vesayet ilişkisi oluşmuştur. “Türkiye Varlık Fonu Yönetimi Anonim Şirketinin Yapısına ve İşleyişine İlişkin Usul ve Esasların” 11 Eylül 2018 tarih ve 2018/162 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile değiştirilen 13’üncü maddesi gereğince Türkiye Varlık Fonu’nun yönetim kurulu başkanı Cumhurbaşkanı olmuştur. Bu

¹¹⁷Bkz. Yasin Aydoğdu (2019), Yeni Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanlığı İşlemleri, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(1), s. 85-92.

¹¹⁸10.07.2018 tarih ve 30474 sayılı Resmi Gazete ’de yayımlanan 2 sayılı Genel Kadro ve Usulü Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, <https://www.resmigazete.gov.tr/> Bkz. Turan, a.g.e. s. 59

durumda da Cumhurbaşkanı kendi kendini denetleyen hem vesayet hem de vesayete tabi makam olarak görülmektedir.¹¹⁹

Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ile ilgili olarak kanunun getirmiş olduğu sınırlamaların dışında birçok alanda çıkarılabileceği ve yasamanın kanun yapma tekelinin sekteye uğrayacağı, bunun sonucunda da kanunlardan ziyade ülkenin kararnamelerle yönetileceği görüşü, sistemin referandumla oylanmasından bugüne kadar geçen sürede tazeliğini korumaktadır.¹²⁰

Şekil 2. BBC NEWS / Türkçe

Yukarıda gösterilen şekle bakıldığında, cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin bir yıllık işleyiş sürecinde çıkarılmış olan Cumhurbaşkanlığı kararname sayılarının kanun sayısından fazla olduğu görülmektedir. Bununla ilgili olarak, yeni sisteme geçiş sürecinde Cumhurbaşkanlığı teşkilat yapılanması ve sistemin oturması için gerekli çalışmaların yapılması amacıyla Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin fazla sayıda çıkarıldığı, sistemin oturması için gerekli zaman ve çalışmaların tamamlanmasıyla kararname sayılarının azalacağı şeklinde görüşler ifade edilmektedir.¹²¹ Ancak 27.

¹¹⁹Bkz. Eda Bektaş, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Yasama – Yürütme İlişkisi ve Bu Sistemin Türkiye Demokrasisine Etkileri, s. 209, Yasama Dergisi, sayı 39, (Ocak – Haziran 2019) Bkz; Gözler, “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Uygulamadaki Değeri

¹²⁰Bkz. Çağrı D. Çolak, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi Yetkisinin Amerikan Sistemi Üzerinden Karşılaştırmalı Analizi, Strategic Public Management Journal (2017) ISSN:2149-9543, S. 56-58

¹²¹Bkz. BBC NEWS/ Türkçe, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-48788902/turkce/haberler-turkiye-48788902>

yasama dönemi kapsayan 2018-2022 yılları arasındaki son dört yılda Cumhurbaşkanının çıkarmış olduğu kararname sayısına baktığımızda TBMM nin çıkarmış olduğu kararname sayısından fazla olma özelliği halen devam etmektedir. Cumhurbaşkanının dört yıllık sürede çıkardığı kararname sayısı 91 iken, TBMM'nin dört yıllık sürede çıkarmış olduğu kanun sayısı 87'dir. CHP milletvekili İbrahim Özden Kabaoğlu'nun 04.07.2019 tarihli 2. yasama yılı, 98. birleşiminde yapmış olduğu konuşmayla, Cumhurbaşkanı kararnamelerinin en çok kamu hizmeti görevlileri ile ilgili çıkarılıyor olması ve anayasanın 128. Maddesinde *“kamu hizmeti görevlileriyle ilgili hususlar yasayla düzenlenir”* hükmü gereği kararnamelerin anayasanın amir hükümlerine aykırılık teşkil ettiğini ifade etmektedir.¹²²

Cumhurbaşkanı kararnamelerinin TBMM'nin çıkarmış olduğu kanun sayısından fazla olmasıyla ilgili yasamanın kanun çıkarma üstünlüğünün devredilmezliği ilkesinin ihlalini oluşturduğunu ifade eden görüşler olduğu gibi, kararnamelerin yürütmeyi ilgilendiren konularda çıkarılabileceği ve kanunla açıkça ifade edilen konularda çıkarılamayacağı belirtildiğinden bir ihlal olmadığı yönünde görüşler de bulunmaktadır. Ayrıca Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılan bir konuda, TBMM kanun çıkardığında Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin hükümsüz kalıyor olması ve kanunla belirlenmiş olan bir konuda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılmıyor oluşu, TBMM'nin kanun çıkarma üstünlüğünün devredilmezliği ilkesinin kanunun koruması altında olduğunu söyleyebiliriz.

Burada Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ile Cumhurbaşkanı Kararlarının aynı özelliği taşımadığını, Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin TBMM'nin kanun çıkarmadığı bir konuda çıkarılarak kanun hükmünde olması yönüyle asillik özelliği taşıdığını, ancak Cumhurbaşkanı Kararlarının ise TBMM'nin çıkarmış olduğu kanunlara dayandırılarak ve kanunlar çerçevesinde yapılan düzenlemeler olması yönüyle talilik özelliği taşıdığını söyleyebiliriz.

Cumhurbaşkanlığı kararnameleri konusuna çalışmamızın ileriki bölümlerinde tekrar değinilecektir.

¹²²Bkz. İbrahim Özden Kabaoğlu, Anayasa değişikliğinin yürürlüğe girişinin 1'inci yılının yasama faaliyetleri açısından değerlendirilmesine ilişkin gündem dışı konuşması, Yasama Yılı 2, Birleşim 98 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_kurul.cl_getir?pEid=79393

4.2.2.3.Diğer Görev ve Yetkileri

Cumhurbaşkanı devlet başkanı sıfatıyla devleti ve milletin birliğini temsil ederek, anayasanın uygulanması ve devlet organlarının birbirleriyle uyumlu ve düzenli bir şekilde çalışmasını temin eder. Gerek görürse yasama yılının açılışında konuşma yapabilir. Devletin iç ve dış siyaseti hakkında mesaj verir. Kanunları yayımlar ve tekrar görüşülmek üzere TBMM'ye geri gönderebilir. Ayrıca kanunların TBMM iç tüzüğüne şekil veya esas açısından aykırı olduğu gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi'ne iptal davası açabilme yetkisi bulunmaktadır.¹²³

Cumhurbaşkanına bu maddelerin dışında Anayasanın muhtelif yerlerinde de görev ve yetkiler verilmiştir. Örneğin; Anayasa'nın 116. maddesinde belirtildiği üzere, seçimleri yenileme ve çalışmamızın konusu içerisine girmeyen yargı alanında da bazı yüksek yargı üyelerini atama yetkileri verilmiştir. Örneğin; Anayasa'nın 159. maddesinde belirtildiği üzere, Hakimler Savcılar Kurulu (HSK) üyelerinin atanmasında doğal üye olan Adalet Bakanı ve müsteşarının dışındaki 11 üyenin dördü Cumhurbaşkanı tarafından seçilirken geri kalan yedi üye meclis tarafından seçilmektedir.¹²⁴ Bu durumda, Cumhurbaşkanının görev ve yetkileri içerisinde olan, *“Cumhurbaşkanı yardımcılarını ile bakanları atar ve görevlerine son verir.”* ve yine *“Üst kademe kamu yöneticilerini atar, görevlerine son verir ve bunların atanmalarına ilişkin usul ve esasları Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenler.”* hükümleri göz önünde bulundurulduğu takdirde cumhurbaşkanının HSK üyelerinin, atamış olduğu bakan ve üst kademe kamu yöneticisiyle birlikte tek başına altısını atama yetkisinin olduğu görülmektedir.¹²⁵ Ayrıca mecliste de cumhurbaşkanının mensup olduğu parti çoğunluğuna bağlı olarak, meclisin atamaya yetkili olduğu HSK'nın diğer yedi üyesinin belirlenmesinde de etkisi olduğu düşünülebilir.

¹²³Ayrıntılı bilgi için Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Ana sayfası, Görev ve Yetkileri, Bkz; “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi”, TBMM Basımevi 2017, <http://www2.tbmm.gov.tr>

¹²⁴Bkz. “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi”, TBMM Basımevi 2017, <http://www2.tbmm.gov.tr>

¹²⁵Ayrıntılı bilgi için Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Ana sayfası, Görev ve Yetkileri, Bkz. “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi”, TBMM Basımevi 2017, <http://www2.tbmm.gov.tr>

4.2.3. Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğu

Türkiye'nin 2017 referandumu sonucu terk etmiş olduğu parlamenter sistemde, Cumhurbaşkanı yürütmenin sorumsuz kanadını, başbakan ve bakanlar kurulu ise siyasi olarak sorumlu kanadını oluşturmaktaydı. Bu nedenle Cumhurbaşkanının “vatana ihanet” suçu dışında hiçbir suçtan yargılanması söz konusu değildi. Yeni hükümet sisteminde Cumhurbaşkanı tek başına yürütmeyi oluşturduğundan siyasi olarak halka karşı sorumlu olurken, cezai sorumlulukları da genişletilmiştir.¹²⁶ Cumhurbaşkanı'nın cezai sorumluluğu hakkında anayasanın 105. maddesinde getirilen değişikliklere göre;

Cumhurbaşkanı hakkında, bir suç işlediği iddiasıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tam sayısının salt çoğunluğunun vereceği önergeyle soruşturma açılması istenebilir. Meclis önergeyi en geç bir ay içinde görüşür ve üye tam sayısının beşte üçünün gizli oyuyla soruşturma açılmasına karar verebilir. Soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde, Meclisteki siyasi partilerin, güçleri oranında komisyona verebilecekleri üye sayısının üç katı olarak gösterecekleri adaylar arasından her siyasi parti için ayrı ayrı ada çekme suretiyle kurulacak onbeş kişilik bir komisyon tarafından soruşturma yapılır. Komisyon, soruşturma sonucunu belirten raporunu iki ay içinde Meclis Başkanlığına sunar. Soruşturmanın bu sürede bitirilememesi halinde, komisyona bir aylık yeni ve kesin bir süre verilir. Rapor Başkanlığa verildiği tarihten itibaren on gün içinde dağıtılır, dağıtımdan itibaren on gün içinde genel kurulda görüşülür. Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tam sayısının üçte ikisinin gizli oyuyla Yüce Divana sevk kararı alabilir. Yüce Divan yargılaması üç ay içinde tamamlanır, bu sürede tamamlanamazsa bir defaya mahsus olmak üzere üç aylık ek süre verilir, yargılama bu sürede kesin olarak tamamlanır. Hakkında soruşturma açılmasına karar verilen Cumhurbaşkanı, seçim kararı alamaz. Yüce Divanda seçilmeye engel bir suçtan mahkum edilen Cumhurbaşkanının görevi sona erer. Cumhurbaşkanının görevde bulunduğu sürede işlediği iddia edilen suçlar için görevi bittikten sonra da bu madde hükmü uygulanır.¹²⁷

Anayasanın bu hükmüne göre, Cumhurbaşkanı hakkında “...bir suç işlediği iddiasıyla...” meclis üye tam sayısının yarısından bir fazlası ile soruşturma açılması istenebilmektedir. Söz konusu hükümde belirtilen “...bir suç işlediği...” ibaresine göre Cumhurbaşkanının yürütmeyle ilgili görevi dışındaki konularda hatta bireysel işlediği suçlar veya eylemler hakkında da cezai sorumluluğunun olduğu ve bu durumda yasama tarafından soruşturma açılabilceği şeklinde görüşler bulunmaktadır.¹²⁸ Bu görüş dikkate alındığında, Cumhurbaşkanının bireysel eylemlerinden dolayı işlemiş olduğu suçlardan yargılanabilmesi için yasama soruşturma açmayla ve Anayasa Mahkemesi de Yüce Divan sıfatıyla yargılama yapmayla meşgul edilecektir. Ayrıca yeni sistemde cumhurbaşkanlığı ve yasama seçimleri aynı gün yapılacağından, cumhurbaşkanı

¹²⁶Bkz. Güleler ve Miş, a.g.e. s. 65-67

¹²⁷ “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi”, TBMM Basımevi 2017, <http://www2.tbmm.gov.tr>

¹²⁸ Bkz. Güleler ve Miş, a.g.e. s. 65-67

adaylarından herhangi birisine oy veren seçmen kitlesinin yasamayı seçerken de oy verdiği cumhurbaşkanı adayının mensup olduğu siyasi partiyi tercih edebileceği düşünülebilir. Bu durumda, Cumhurbaşkanının mensup olduğu siyasi parti yasama üstünlüğünü ele geçireceği için Cumhurbaşkanının işlemiş olduğu bireysel suçlarda yasamanın soruşturma açabilmesi için gerekli salt çoğunluğa ulaşılabilmesi düşük bir ihtimal olarak görülebilir. Bu açıdan, Anayasa'nın 105. Maddesinde belirtilen hüküm ile Cumhurbaşkanı'nın bireysel işlediği suçlardan dolayı yargılanamayacağı düşüncesi bu görüşü savunulara göre ön plana çıkmaktadır.¹²⁹

Ancak bu görüşün aksine farklı bir görüş ise, Anayasanın 148. maddesinin 6. fıkrasında “*Anayasa Mahkemesi Cumhurbaşkanını, ... görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar.*” hükmü göz önüne alındığında iki madde arasında Kemal Gözler ‘in tabiriyle bir “çatışma hali” olduğu şeklindedir. Gözlere göre, Anayasanın bu hükmünde bir değişiklik yapılmamış olduğundan “çatışma halini” çözüme kavuşturmanın yolu, hukuk prensiplerine göre daha önce tarihli çıkarılan özel hükmün, sonradan çıkarılan genel hükümlerle geçerliliğini kaybetmeyecek olmasıdır. Yani Anayasanın 148/6 maddesi uyarınca Cumhurbaşkanının göreviyle ilgili olmayan suçlardan dolayı Anayasa Mahkemesi’ne Yüce Divan sıfatıyla götürülen davayı, Anayasa Mahkemesi reddedecektir. Buna göre, Cumhurbaşkanının işlemiş olduğu kişisel suçlardan dolayı Anayasa Mahkemesi’nin Yüce Divan sıfatıyla yargılama yapamayacağı, 2017 yılındaki değişiklik öncesinde olduğu gibi genel mahkemelerde yargılanması gerektiği söylenebilmektedir. Gözler’e göre, Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlarda olduğu gibi, Cumhurbaşkanına bireysel suçlardan dolayı dokunulmazlık tanınarak bu karmaşanın oluşmasının önüne geçilebilirdi.¹³⁰

4.2.4. Cumhurbaşkanının Tarafsızlığı

Demokratik yönetimlere tabi olan ülkelerde, devlet başkanlarının siyasi partilerle olan ilişkileri hakkında genel olarak bir düzenleme bulunmayıp, ülkelerin uygulamakta oldukları hükümet sistemleri doğrultusunda siyasi kültürlerine bağlı olarak değişebilmekte olduğu görülmektedir.

¹²⁹ Bkz. Salih Taşdöğen, Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğu, s. 1319-1320

<https://hukuk.deu.edu.tr/wp-content/uploads/2019/09/SALIH-TASDOGEN.pdf>,

¹³⁰ Bkz. Kemal Gözler, “Cumhurbaşkanı Kişisel Suçlardan Dolayı Yüce Divanda Yargılanabilir mi? Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğunun Kapsamı Konusunda Görüş Değişikliği”, www.anayasa.gen.tr/cb-kisisel-suc.htm (Yayın Tarihi: 8 Temmuz 2020).

Türkiye’de Cumhurbaşkanının partisi ile ilişkisinin kesilmesiyle ilgili düzenleme 1961 Anayasa’sı ile yürürlüğe konularak, 1982 Anayasası’nın 101. Maddesinde “*Cumhurbaşkanı seçilenin, varsa partisi ile ilişkisi kesilir ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği sona erer.*” hükmü ile düzenleme getirilmiştir. 1982 Anayasası’nın düzenlendiği dönemde askeri cuntanın başındaki isim olan Kenan Evren’in Cumhurbaşkanı olarak görev yaptığı düşünüldüğünde, siyasi partiler bağlamında tarafsız uygulamalar ortaya konulacağı görüşüne göre hareket edilmiş olsa da sonrasında gelen Turgut Özal ve Süleyman Demirel’in siyasi görüşlerinden tamamen sıyrılarak hareket ettiklerini söylemek güç olacaktır. Bununla ilgili olarak Turgut Özal Cumhurbaşkanlığı döneminde kendisine yapılan eleştirilere cevap olarak; “*Ben nasıl inkar ederim. ANAP’ı kurdum. Cumhurbaşkanı olunca SHP’liyim diyemem ki. Onun için Cumhurbaşkanı siyasi partilerce aday gösterilen adaylardan halk tarafından seçilsin.*” sözlerini söylediği görülmektedir.¹³¹ 2017 değişikliğiyle, Cumhurbaşkanının adaylık ve seçim usullerini belirleyen Anayasanın 101. Maddesindeki, “*Cumhurbaşkanı seçilenin, varsa partisi ile ilişkisi kesilir.*” ibaresi kaldırılarak Cumhurbaşkanlarının parti üyeliğinin önünün açıldığı görülmüştür.

Cumhurbaşkanının siyasi parti üyesi olabilmesini değerlendirirken, yürütmenin başı olması nedeniyle yasama desteğinin sağlanması ve etkin karar alabilmeye fırsat tanınması açısından önemli bir husus olduğu söylenilebilir. Ancak, Türkiye’de mevcut siyasi yapıya ve siyasal kültüre bakılınca siyasi partilerin parti içi demokrasiyi geri planda tutarak güçlü bir parti disiplini kurdukları görülmektedir. Buna göre TBMM seçimlerinde herhangi bir siyasi partiden milletvekilliğine adaylığını koymak isteyen siyasetçilerin, adaylığını kabul eden ve aday gösteren tarafın siyasi partilerin genel başkanları olması, aday gösterildikten sonra seçilen milletvekilinin hem bir sonraki seçimlerde tekrar aday olarak gösterilme şansı yakalayabilmesi hem de yeni sistemde daha etkin bir pozisyon elde edebilmesi açısından ait olduğu siyasi partinin genel başkanın sözünden çıkamayacağı anlamına gelmektedir. Buna göre, yeni sistemde yasama ve Cumhurbaşkanı seçimlerinin aynı gün olması ve 24 Haziran 2018 ve 14 Mayıs 2023 seçimlerinde olduğu gibi Cumhurbaşkanına oy veren seçmenin yasama seçimlerinde de oy verdiği Cumhurbaşkanı adayının bağlı olduğu siyasi partiye oy verme reaksiyonu gösterdiği bir siyasal yapıda, Cumhurbaşkanının siyasi parti

¹³¹Bkz. Gülen ve Miş, a.g.e. s. 75-77

üyeliğinin büyük önem kazandığı düşünülebilir. Bu durumun ayrıca Cumhurbaşkanı'nın bağlı olduğu siyasi partinin yasama içerisinde de güçlü olmasını ve Cumhurbaşkanı'nın cezai soruşturma sürecinden, kararname çıkarma yetkilerini etkin kullanabilmesine kadar yeni sistemin getirmiş olduğu birçok anlamda işleyişe dolaylı olarak etki ettiğini söylemek, aşırı bir iddia olarak sayılmayabilir.¹³²

4.2.5. Cumhurbaşkanı Yardımcılığı ve Bakanlar

2017 yılında yapılan değişiklikle Anayasa'nın 106. maddesinde “*Cumhurbaşkanı yardımcıları, Cumhurbaşkanına vekâlet ve bakanlar*” başlığı altında Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanların yürütmedeki görev ve sorumlulukları düzenlenmektedir.¹³³

Dünyadaki sistemlerde görülen başkan yardımcılığı görevi, yürütme görevinin halk tarafından verildiği başkanın, gerekli durumlarda işleyişin sekteye uğramaması için yardımcısına vekâlet verebilmesi veya herhangi bir nedenden dolayı başkanlık koltuğunun boşalması sonucu yerine vekâlet edilebilmesi açısından yürütmenin önemli bir unsuru olarak görülmektedir.¹³⁴

Türkiye’de 2017 Anayasa değişikliğiyle düzenlenen Cumhurbaşkanı Yardımcılığı ile dünyadaki örneklerine bakıldığında, örneğin Amerika Birleşik Devletleri (ABD) de başkan yardımcısı, başkanlık seçimlerinde başkanla birlikte halk tarafından seçilmekte ve başkandan sonra en yetkili ikinci adam olarak başkanlık sisteminde dengeleme rolünde yer tutarken, Türkiye’de Cumhurbaşkanı Yardımcısı birden fazla da olabilecek şekilde bizzat Cumhurbaşkanı tarafından atanan ve görevden alınan makam olarak düzenlenmiştir.¹³⁵ Anayasa’nın 106. maddesinde görevleri belirlenen Cumhurbaşkanı koltuğu herhangi bir nedenle boşalırsa yenisi seçilene kadar veya Cumhurbaşkanı hastalık, yurt dışı seyahati gibi nedenlerle görevine dönünceye kadar geçici olarak yerine vekâlet ederek Cumhurbaşkanı'nın tüm yetkilerini kullanmakla görevli makam olan Cumhurbaşkanı Yardımcılığının, seçilerek değil de atama yoluyla göreve gelme durumu demokratik meşruiyet açısından sorgulanabilmektedir. Bu durum, halk tarafından seçilen Cumhurbaşkanı'na, Cumhurbaşkanlığı Yardımcılığı makamını eklemlenme yaparak meşruiyet sağlama yolunun seçildiği ve halk tarafından seçilen

¹³²Bkz. Taşdöğen, a.g.e. s. 1319-1320, bkz. Güler ve Miş, a.g.e. s. 77-78

¹³³Bkz. “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi”

¹³⁴Bkz. Güler ve Miş, a.g.e. s. 67, bkz. Bal, Bir Siyasal Rejim Tipi olarak Başkanlık Sistemi, a.g.e. s. 38

¹³⁵Bkz. Bal, Bir Siyasal Rejim Tipi olarak Başkanlık Sistemi, s. 38-39

Cumhurbaşkanı Yardımcısının çift başlılık krizi doğurabileceği teziyle açıklanmaktadır.¹³⁶

Yeni sistemde Cumhurbaşkanı Yardımcısı aktif siyasetin içinde bulunmayarak bürokratik işlemleri yürütme sorumluluğunu aldığı görülmektedir. 9 Temmuz 2018 tarih ve 1 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı ile Cumhurbaşkanı Yardımcısı olarak atanan Fuat Oktay'ın, beş yıldır bulunmuş olduğu bu görevinde aktif olarak siyasete dahil olmadığı ve yaklaşık üç yıl Başbakanlık Müsteşarlığı yaptığı bir önceki görevinde olduğu gibi Cumhurbaşkanlığının bürokratik iş ve işlemleriyle ilgilenecek, Cumhurbaşkanının yurt dışı seyahatlerinde geçici olarak yerine vekalet edip siyasi bir işlevde bulunmadığı görülmektedir.¹³⁷

2017 değişikliğiyle yeni sistemde Cumhurbaşkanı, yürütme görevini üstlenerek yürütmenin başı olarak kabinesini kurmakla yetkilendirilmiştir. Bu yetki dahilinde Cumhurbaşkanı yardımcısı makamında olduğu gibi kabinedeki bakanları atama ve görevden alma yetkisi de bulunmaktadır. Bakanlar direkt Cumhurbaşkanına karşı sorumlu tutulmaktadır. Cumhurbaşkanı yardımcısı ve bakanların TBMM üyesi olmalarının yolu kapatılarak yasama içerisinden atanan kabine üyelerinin yasama üyelikleri son bulmaktadır. Bunun nedeninin de yürütmede uzmanlaşmayı en üst seviyeye çıkarmak olduğu görülmektedir. Fakat bakanların cumhurbaşkanına karşı sorumlu olmaları nedeniyle, yürütmenin uzmanlaşmaktan ziyade sadakatlilerden oluşma riskinin olduğunu da söylemek gerekmektedir.¹³⁸

Cumhurbaşkanı yardımcısı ve bakanların cezai sorumlulukları görevleriyle ilgili bir suç işleme konusunu içererek, Cumhuriyet Savcıları veya genel mahkemeler tarafından yargılanmayıp, meclis soruşturması ve Yüce Divan yoluyla yargılanmak üzere Anayasa'nın 106. Maddesinde Cumhurbaşkanı ile aynı usullere tabi tutulmuştur.¹³⁹ Cumhurbaşkanı yardımcısı ve bakanların, seçilmiş Cumhurbaşkanı ile aynı usullere tabi olmasına yönelik eleştiriler, bakanlar ve Cumhurbaşkanı yardımcıları

¹³⁶“Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi”, bkz; Bayram Doğan ve Didem Erdoğan, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanı Yardımcı ile Bakanların Sorumluluk Meselesi, DOI: <https://doi.org/10.33717/deuhfd.911688>, s. 171

¹³⁷Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Sitesi, <https://www.tccb.gov.tr/kabine/cumhurbaskani-yardimcisi>

¹³⁸Bkz; “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi”

¹³⁹Bkz. “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi”, Bkz. Doğan ve Erdoğan, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanı Yardımcı ile Bakanların Sorumluluk Meselesi, s. 176

üzerinden Cumhurbaşkanına siyasi hesaplaşma veya baskılar için araç olmalarının önüne geçmek şeklinde açıklanmaktadır.¹⁴⁰

4.3. Yasama Erki: TBMM

2017 Anayasa değişikliği ile Türkiye’de TBMM’nin yapısı, görev ve yetkileri yeniden düzenlenmiştir. Buna göre Anayasa’nın 75, 76, 77, 87, 98. maddelerinde değişikliklere gidilerek, TBMM’de üye sayısı 550’den nüfusa göre oranlama yapılarak 600’e çıkarılmış, 2006 yılında 25’e düşürülmüş olan milletvekili seçilme yaşı yeni düzenleme ile 18’e düşürülmüş ve “*yükümlü olduğu askerlik hizmetini yapmış olanlar*” ibaresi “*askerlikle ilişkili olanlar*” şeklinde değiştirilerek askerlik yapmış olma şartı kaldırılmış, 4 yılda bir yapılan yasama seçimlerinin beş yılda bir Cumhurbaşkanı seçimleriyle birlikte yapılacağı ve süresi biten milletvekilinin tekrar aday olabileceği yönünde eklemeler yapılmıştır. Yasama organının görev ve yetkileri ise; kanunları yapmak, değiştirmek ve kaldırmak, bütçe ve kesin hesap kanun tekliflerini kabul etmek, para basılmasına karar vermek, savaş ilanına karar vermek, uluslararası andlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak, TBMM üye tam sayısının beşte üç çoğunluğu ile genel ve özel af ilanı kararı almak ve anayasasın diğer maddelerinde öngörülen yetkileri kullanmak ve görevleri yerine getirmek şeklinde yeniden düzenlenmiştir.¹⁴¹

4.3.1. TBMM’nin Yapısı ve Oluşumu

2017 Anayasa değişikliği ile Türkiye’de yasama erkinin seçilme usulleri Anayasanın 67. maddesi gereğince temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkesi doğrultusunda yeniden düzenlenmiştir. Tek dereceli milletvekili seçimlerinin nispi temsil yöntemi gereğince, ülkenin tamamının aynı gün içerisinde oy kullanması,

¹⁴⁰Bkz. Doğan ve Erdoğan, a.g.e. s. 177-178, Bkz. Güler ve Miş, a.g.e. s. 69.

Bu konuyla ilgili yakın dönemde yaşanan ve kamuoyu tarafından bilinen bir örnek verecek olursak, eski Ticaret Bakanı Ruhsar Pekcan kendi başkanlığına eşi Hasan Pekcan’la birlikte sahibi olduğu Nanoksia Biyoteknoloji Şirketinden piyasa fiyatının çok üzerinde bir fiyat ile dezenfektan ürünü sattığı yönünde iddialar ortaya çıkmış ve bu iddialara cevap vererek, satılan malzemeyi piyasa fiyatının altında sattığı yönünde açıklamalarda bulunmuştur. Bunun üzerine savcılığa yapılan ihbarlar neticesinde savcılık soruşturma yapılabilmesi için TBMM ‘yi işaret ederek meclis soruşturması ve Yüce Divan yargılaması gerektiği yönünde karar alındığını belirtmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde 18 Mayıs 2021 Salı günü yapılan Genel Kurul Toplantısı 81. Birleşiminde, İyi Parti, Halkların Demokratik Partisi (HDP) ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) grup vekilleri bu iddiaların araştırılması yönünde Meclis Araştırması Önergesi vermiş ve görüşmelerin 18 Mayıs 2021 Salı günü yapılmasına ilişkin önerileri görüşmelerden sonra kabul edilmemiştir. Bkz. Meclis Tutanakları, <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanak/donem27/yil4/ozet/081.htm> <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanak/donem27/yil4/ozet/081.htm>, Bkz. <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/savcilik-eski-bakan-icin-tbmm-yi-isaret-etti-41955295>

¹⁴¹Bkz. “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi”

seçmenlerin tam bir serbestlik içerisinde oyunu gizli kullanması, her seçmenin kullandığı oyun eşit derecede olması, oy sayımının açık olarak yapılması ve bütün bunların yargı denetiminde yapılması yönetimde istikrar ve temsilde adalet bağlamında düzenlenmektedir.¹⁴²

Yeni sistem siyasi partiler arasında bloklaşmayı beraberinde getirdiğinden bununla ilgili yasal düzenleme “*Seçimlere katılma yeterliliği taşıyan siyasi partiler, ittifak yaparak seçime katılabilir. İttifak yapan siyasi partiler, kendi aday listelerini verir.*” şeklinde yapılmıştır. Siyasi partilerin ittifak kurmalarının önünü de açan bu düzenlemeyle mevcut Milletvekili Seçim Kanunu, 24 Haziran 2018 milletvekili genel seçimlerinde uygulanmış ve yasamanın önümüzdeki dağılımı ve şekli ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede 24 Haziran 2018 milletvekili genel seçimleri, yasama erki ile yukarıda bahsedilen düzenlemeler eşliğinde yapılarak bazı partiler ittifak kurma yoluyla, bazı partiler ise tek başlarına seçimlere katılım sağlamışlardır. Ak Parti ile MHP Cumhuriyet İttifakı adıyla seçimlere girerken, İYİ Parti, CHP, SP (Saadet Partisi) ise Millet İttifakı adıyla seçimlere katılmışlardır. HDP, Vatan Partisi ve Hür Dava Partisi (Hür Dava Partisi) seçimlere tek başlarına katılırken, BBP (Büyük Birlik Partisi) ve DP (Demokrat Parti) tek başlarına veya ittifaklara parti olarak katılım sağlamadıkları halde BBP Cumhuriyet İttifakına DP ise Millet İttifakına destek vermiştir.¹⁴³ 24 Haziran 2018 milletvekili genel seçimleri aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi son şeklini almıştır.

Tablo 4. 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçim Sonuçları

Siyasi Partiler	Yurt İçi ve Yurt Dışında Alınan Toplam Oy Sayısı	Yüzdelik Dilim (%)	Milletvekili Sayısı	TBMM Dağılımı
AK Parti	21.338.693	42,56	295	290
MHP	5.565.331	11,1	49	49
Hüdapar	155.539	0,31	-	-
Vatan Partisi	114.872	0,23	-	-
HDP	5.867.302	11,7	67	67
CHP	11.354.190	22,65	146	144
SP	672.139	1,34	-	2
İYİ Parti	4.993.479	9,96	43	42
Bağımsızlar	-	0,15	-	-

¹⁴²Bkz. 2839 nolu milletvekili seçim kanunu, Milletvekili Seçim Kanunu hakkında ayrıntılı bilgi için <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2839.pdf> , bkz. Battal Niyazi Şahin, Milletvekili Seçim Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifinin Anayasal Açından Değerlendirilmesi, İstanbul Okan Üniversitesi, <https://www.okan.edu.tr/hukuk/sayfa/8122>

¹⁴³ Bkz. Turan, a.g.e. s. 48

Tablo 4. (Devamı)

Siyasi Partiler	Yurt İçi ve Yurt Dışında Alınan Toplam Oy Sayısı	Yüzdelik Dilim (%)	Milletvekili Sayısı	TBMM Dağılımı
DP	-		-	1
BBP			-	1
Genel Toplam			600	596

Kaynak: YSK

Yukarıdaki tabloya bakıldığında İYİ Parti'nin oy oranı %9,96 olarak görülmektedir. Türkiye'de seçim kanununa göre %10 barajını geçemeyen siyasi partiler TBMM'de milletvekili olarak temsil edilmezler fakat yeni sistemin getirmiş olduğu seçim ittifakları nedeniyle, 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'nun 33. maddesinde belirtilen; *"Seçim ittifakı yapılması halinde, yüzde onluk barajın hesaplanmasında ittifak yapan siyasi partilerin aldıkları geçerli oyların toplamı esas alınır ve bu siyasi partiler için ayrıca baraj hesaplaması yapılmaz"* hükmüne göre, İYİ Parti içerisinde bulunmuş olduğu Millet İttifakı sayesinde %10 barajına takılmayarak 43 milletvekili çıkarabilmiştir. BBP ve DP ise parti olarak seçime girmeyip BBP desteklemiş olduğu Cumhuriyet İttifakından, DP'de desteklemiş olduğu Millet İttifakından milletvekili adayı göstererek TBMM'ye girmiş ve daha sonra kendi partilerine tekrar geçiş yapmak suretiyle 1 kişiyle de olsa TBMM'de partilerini temsil edebilmişlerdir. Seçimlerin sonunda AK Parti birinci parti olmuş ve Cumhuriyet İttifakı olarak toplamda 346 milletvekili ile TBMM yeter sayısında salt çoğunluğa ulaşmıştır. AK Parti 295 milletvekili çıkararak bunlardan 4'ünün kabinede görev alması sonucu yasama üyeliği sona ermiş (bu durumdan dolayı TBMM sayısı 600'den 596'ya düşmüştür), 1 milletvekili BBP'ye geçmiş ve sonuçta 290 milletvekili ile TBMM'de temsil edilmiştir.¹⁴⁴ Millet İttifakının 300 milletvekili sayısına ulaşamamış olması, yürütmeye olduğu gibi yasama erkinde de Cumhuriyet İttifakının büyük oranda söz sahibi olmasını sağladığı ancak yürütmeyi denetleme ve kontrol etme mekanizmasının oluşmasında muhalefet dengesinin sağlanamadığı söylenebilir.

4.3.2. TBMM Üyelerinin Seçilme Usulü

Cumhuriyet İttifakını oluşturan siyasi partilerden AK Parti ve MHP'nin ortak hazırlamış oldukları Milletvekili Seçim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik

¹⁴⁴ Bkz. Turan, a.g.e. s. 48

Yapılmasına Dair Kanun Teklifi 14 Mart 2022 tarihinde, yönetimde istikrar temsilde adalet ilkesini sağlamak gerekçeleriyle, TBMM’ye sunulmuş ve görüşmeler kabul edilmiştir.¹⁴⁵ Buna göre; 10/6/1983 tarihli ve 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununda yer alan “oyların %10 ‘unu” ibaresi “oyların %7 ‘sini” şeklinde, “yüzde onluk” ibareleri “yüzde yedilik” şeklinde değiştirilmiştir.

2839 sayılı Kanunun 34’üncü maddesinde yer alan “ittifakların” ibaresi ittifakı oluşturan partilerin” şeklinde değiştirilmiş; “ittifakların ve”, “ve ittifakların” ve ittifaklara” ibareleri madde metninden çıkartılmış, son fıkra şu şekilde düzenlenmiştir; “İttifakın aldığı oy toplamı ülke barajını geçtiği takdirde, seçim çevrelerinde milletvekili hesabı ve dağılımı, ittifak içinde yer alan her bir partinin o seçim çevresinde almış olduğu oy sayısı dikkate alınarak bu maddenin üçüncü fıkrasına göre yapılır.”¹⁴⁶

Devletler seçim sistemlerini belirlerken temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkesine göre adalet ve istikrar dengesini kurmayı hedeflemektedirler. Devletler bunu yaparken toplumun her kesiminin mecliste temsil edilmesini sağlamayı ve kaç siyasi parti tarafından temsil edildiğine bakılmaksızın yönetim çoğunluğunu oluşturabilmeyi amaçlamaktadır. Ancak bazı seçim sistemleri temsilde adaleti öncelerken bazıları ise istikrarı ön plana çıkarabilmektedir. Türkiye’de 2023 seçimleri için uygulanacak olan seçim sistemine baktığımızda ittifaklarda %10 barajının %7’ ye düşürülmesiyle temsilde adalet ilkesinin ön plana çıkarılmış olduğunu söyleyebiliriz.¹⁴⁷

Bu kanunla seçim barajının %10’dan %7’ye düşürülmesi teklifi nispi temsil sistemi hesaplama şekillerinden d’Hondt yöntemine göre değerlendirildiğinde; 24 Haziran 2018 seçimlerinde ilk etapta ittifakların bölgelerde çıkaracağı milletvekili sayılarının, daha sonra da ittifaklar içerisinde bulunan partilerin yine d’Hondt yöntemine göre kendi içerisinde çıkaracakları milletvekili sayılarının dağılımı belirlenmekte iken, yeni sunulan kanun teklifinde bu yöntemin yerine ittifakların değil siyasi partilerin kendi aldıkları oy oranları üzerinden hesaplama yapılması öngörülmektedir.¹⁴⁸

¹⁴⁵Bkz. Şahin, a.g.e.

¹⁴⁶Gazete Duvar, <https://www.gazeteduvar.com.tr/cumhur-ittifakinin-hazirladigi-secim-kanunu-teklifinin-tam-metni-haber-1556529/> Bkz; Battal Niyazi Şahin, Milletvekili Seçim Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik

¹⁴⁷Bkz. Erol Tuncer, Türkiye’de Seçim Uygulamaları/ Sorunları Işığında Temsilde Adalet- Yönetimde İstikrar İlkelerinin İşlevselliği, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/939248> Bkz. Abdurrahman Eren, Türkiye’de Uygulanan %10 Genel Seçim Barajının Serbest Seçim Hakkını İhlal Sorunu, s. 71 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/262703>

¹⁴⁸Victor D’Hondt tarafından 1878’de tasarlanmış, nisbi temsil sistemidir. Türkiye’de 1961’den bu yana 1965 Millet Meclisi genel seçimi ile 1966 Millet Meclisi ara seçimi dışında bütün milletvekili genel ve ara seçimlerinde

24 Haziran 2018 seçimlerinden önce yeni sisteme uyum sağlama ve sistemin gereklerini yerine getirebilmesi açısından düzenlenen Milletvekili Seçim Kanunu, 14 Mayıs 2023 tarihindeki milletvekili ve cumhurbaşkanlığı seçimlerine az bir süre kala tekrar gündeme gelerek değiştirilmesi, Türkiye’de ki siyasi kültür ve siyasi geçmiş açısından bakıldığında istikrarlı, sürekli ve net bir seçim sistemi veya kanununun olmadığı, her iktidarın kendi siyasi ikbali için lehine olabilecek şekilde seçim kanununu yeniden düzenlendiği şeklindeki görüşleri de beraberinde getirmiştir.¹⁴⁹

Yeni seçim kanununda belirtilen “ilçedeki en kıdemli hakim kurulun başkanıdır” hükmünün çıkarılarak yerine “ilçedeki birinci sınıfa ayrılmış hakimler arasından kura çekimi yapılarak” hükmünün getirilmesi temsilde adaleti sağlama yolunda adaletli görünme sorunu teşkil edebilmektedir. Bununla birlikte seçim yasaklarına uyma konusu ile ilgili “bakanlara ilişkin yasaklar” şeklinde değiştirilerek “başbakan” ibarelerinin kaldırıldıktan sonra yerine Cumhurbaşkanı ibaresinin eklenmemiş olması Cumhurbaşkanının seçim sürecinde parti genel başkanı ve devlet başkanı sıfatıyla seçim propagandalarına katılmasının önünü açtığı ve seçim yarışında temsilde adalet konusunun zedeleneyeceği yönünde düşünceler oluşturmaktadır.¹⁵⁰

4.3.3. TBMM’nin Bilgi Edinme ve Denetim Yolları

Anayasa’nın 98 ve 106. maddelerinde TBMM’nin bilgi edinme ve denetim yolları belirtilmektedir. Buna göre; Yazılı Soru, Genel Görüşme, Meclis Araştırması ve Meclis Soruşturması olarak belirlenmiştir.

Yazılı soru; yazılı olarak en geç on beş gün içinde cevaplanmak üzere, milletvekillerinin Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlara yazılı olarak soru sormaları şeklinde TBMM bilgi edinme ve denetim yolunu kullanabilmektedir. TBMM’nin yazılı soru yöntemiyle kullandığı denetim yolu incelemeye alındığında milletvekillerinin 2018 yılından 2019 yılına kadar bir yıllık süreçte 15.493 yazılı soru önergesi verdiği ancak 840 tanesi ilgili bakanlıklar tarafından on beş gün süre içerisinde yanıtladığı ve 5.043 tanesine üç dört ay sonra cevap verildiği, 7.389 tanesine ise hiç cevap bile

D’Hondt sistemi uygulanmıştır. Klâsik d’Hondt Sistemi Belçikalı bir hukukçu ve matematikçi olan Victor d’Hondt ‘un bulduğu bu sisteme göre, bir seçim çevresinde her partinin aldığı oy toplamı, sırasıyla 1’e, 2’ye, 3’e, 4’e... bölünür ve o seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili sayısına ulaşıncaya kadar bu işleme devam edilir.

(Bkz; https://tr.wikipedia.org/wiki/D%27Hondt_sistemi)

¹⁴⁹Bkz. Şahin, a.g.e.

¹⁵⁰Bkz. Şahin, a.g.e.

verilmemiştir. Cevap verilmemesinden dolayı TBMM başkanı Mustafa Şentop'un, Cumhurbaşkanlığına ve bakanlara yazı yazarak yazılı sorulara süresi içerisinde cevap verilmesi için uyarıda bulunmuştur.¹⁵¹ Buna göre yazılı sorulara süresi içerisinde cevap verilmediği veya hiç cevap verilmediği takdirde TBMM'nin hükümete karşı uygulayabileceği herhangi bir yaptırımı yoktur. Bu durumda, TBMM'nin bilgi edinme ve denetim sağlama açısından yazılı soru sorma yönteminin efektif bir yöntem olmadığı düşünülebilir

Genel görüşme; toplumu ve devlet faaliyetlerini ilgilendiren belli bir konunun TBMM genel kurulunda görüşülmesini ifade etmektedir.

Meclis araştırması; belli bir konuda bilgi edinebilmek için TBMM içerisinde milletvekillerinden oluşan bir komisyonun kurularak araştırma sonucunun rapor şeklinde sunulmasını ifade etmektedir.

Meclis soruşturması; Cumhurbaşkanı yardımcısı ve bakanlar hakkında 106. Maddenin 5. 6. 7. Fıkraları uyarınca yapılan bir denetim aracıdır. Bu soruşturmaların yapılabilmesi için yasama üye tam sayısının salt çoğunluğunun önerge vermesine iht

Cumhurbaşkanı yardımcısı ve bakanlar, Cumhurbaşkanına karşı sorumludur. Cumhurbaşkanı yardımcısı ve bakanlar hakkında görevleriyle ilgili suç işledikleri iddiasıyla, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının salt çoğunluğunun vereceği önergeyle soruşturma açılması istenebilir. Meclis, önergeyi en geç bir ay içinde görüşür ve üye tamsayısının beşte üçünün gizli oyuyla soruşturma açılmasına karar verebilir. Soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde, Meclisteki siyasi partilerin, güçleri oranında komisyona verebilecekleri üye sayısının üç katı olarak gösterecekleri adaylar arasından, her siyasi parti için ayrı ayrı ad çekme suretiyle kurulacak onbeş kişilik bir komisyon tarafından soruşturma yapılır. Komisyon, soruşturma sonucunu belirten raporunu iki ay içinde Meclis Başkanlığına sunar. Soruşturmanın bu sürede bitirilememesi halinde, komisyona bir aylık yeni ve kesin bir süre verilir. Rapor Başkanlığa verildiği tarihten itibaren on gün içinde dağıtılır ve dağıtımından itibaren on gün içinde Genel Kurulda görüşülür. Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının üçte ikisinin gizli oyuyla Yüce Divana sevk kararı alabilir. Yüce Divan yargılaması üç ay içinde tamamlanır, bu sürede tamamlanamazsa bir defaya mahsus olmak üzere üç aylık ek süre verilir, yargılama bu sürede kesin olarak tamamlanır. Bu kişilerin görevde bulundukları sürede, görevleriyle ilgili işledikleri iddia edilen suçlar bakımından, görevleri bittikten sonra da beşinci, altıncı ve yedinci fıkra hükümleri uygulanır. Yüce Divanda seçilmeye engel bir suçtan mahkûm edilen Cumhurbaşkanı yardımcısı veya bakanın görevi sona erer. Cumhurbaşkanı yardımcısı ve bakanlar, görevleriyle ilgili olmayan suçlarda yasama dokunulmazlığına ilişkin hükümlerden yararlanır.¹⁵²

Parlamentar sisteme özgü bir durum olan yasamanın gensoru verme yöntemi, yeni sistemde yürütme yasamanın içerisinde çıkmadığı ve direk halka karşı sorumlu

¹⁵¹Bkz. Memurlar.net Haber Portalı, <https://www.memurlar.net/haber/844803/meclis-baskani-ndan-soru-onergeleri-nin-cevaplandirilmesi-uyarisi.html>

¹⁵²Bkz. "Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi"

tutulduğu için TBMM'nin bilgi edinme ve denetim yolları arasında bulunmamaktadır. Yasamanın yetkisine verilmiş olan bu denetim yolları tabiatı ile verimli ve etkin bir denetim ve kontrol mekanizması oluşturabilme yönünden yetersiz kalacağı yönünde görüşler bulunmaktadır.¹⁵³

Yasamanın denetim yollarından birini oluşturan Bütçe ve Kesin Hesap Kanunu'na göre bütçeyi hazırlama görevi Cumhurbaşkanına verilirken, kabul etme görevi ise TBMM'ye verilmektedir. Cumhurbaşkanı bütçe teklifini mali yılbaşından yetmiş beş gün önce TBMM'ye sunması gerekir ve TBMM'de bütçe komisyonu sunulan bütçeyi görüşür. Bütçe komisyonu, sunulan bütçeyi elli beş gün içerisinde görüşerek mali yılbaşından önce karara bağlaması gerekmektedir. Ayrıca bunlara ilaveten bütçe kanunu ile ilgili yeni sistem açısından yapılan en önemli değişiklik ise Cumhurbaşkanının TBMM'ye sunduğu bütçe kanununu süresi içerisinde görüşülüp karara bağlanılmadığı takdirde geçici bütçe kanunu çıkarılır, bunun gerçekleşmemesi durumunda ise yenisi kabul edilinceye kadar bir önceki yıla ait bütçe yeniden değerlendirilme oranına (enflasyon) tabi tutularak yürürlüğe konulur.¹⁵⁴

TBMM'nin bütçe kanununu kabul etmemesi veya yenisini çıkaramaması durumunda bir önceki yıla ait bütçenin yeniden değerlendirilme oranıyla tekrar yürürlüğe girmesini, bazı görüşler sistemin ABD'deki gibi kilitlenmesini önlemenin iyi bir yolu olduğunu ifade ederken, bazı görüşler ise yasamanın yürütmeyi denetleme konusunda elindeki en önemli unsurun boşa çıkarıldığı şeklinde ifade etmektedirler.¹⁵⁵

4.4. Kuvvetler Arasındaki İlişki

Hükümet sistemlerinde yasama ve yürütme arasında kurulan ilişki, o hükümet sisteminin karakteristik özelliklerini belirleyen en önemli kriterlerden biridir. Buna göre, yasama ve yürütme erkleri arasındaki etkileşim fazla ve yumuşak bir ayrım var ise parlamenter sistemin özelliklerini, yasama ve yürütme birbirinin işine karışmıyor ve keskin bir şekilde ayrım var ise başkanlık sisteminin niteliklerini görmüş oluruz.¹⁵⁶

Başkanlık sisteminin karakteristik özelliğini belirleyen kuvvetler arasındaki ilişkinin sert bir ayrıma dayanmasının iki temel unsuru vardır. Bunlardan birincisi, her bir kuvvetin doğarken birbirinden bağımsız doğması, ikincisi ise her birinin kaynağının

¹⁵³Bk.; Özbudun, Der., Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, s. 270, Bkz. Güler ve Miş, a.g.e. s. 62.

¹⁵⁴Bkz. "Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi"

¹⁵⁵Bkz. Güler ve Miş, a.g.e. s.72.

¹⁵⁶Bkz. Güler ve Miş, a.g.e. s. 57

doğrudan halk olması şeklinde ifade edilir. Türkiye’de tablo böyle olmakla birlikte seçimlerin 24 Haziran 2018 tarihinde eş zamanlı olarak yapılması fiiliyatta keskinliği yumuşatmıştır. Bu durum yürütmede bulunan cumhurbaşkanının yasama desteğini artırabilmesini sağlamıştır. Böylelikle yürütmenin yasama desteğini alarak yönetimde istikrar sağladığı ve ABD’deki gibi “topal ördek” kavramıyla ifade edilen istikrarsız bir yönetime yol açmadığı şeklinde görüşler ileri sürüldüğü gibi, yasama ve yürütme arasındaki ilişkiyi belirlerken bu durumun denge ve denetleme konusunda sağlıklı çalışmaya izin vermediği şeklinde görüşler de ifade edilmektedir.¹⁵⁷ Bununla ilgili olarak 31 Mart yerel seçimlerinde İstanbul, Ankara ve bazı büyük şehirlerin muhalefete geçmesi seçmen görüşlerinin zamanla değişmesiyle ifade edilerek, yeni hükümet sisteminde yasama ve yürütme seçimlerinin aynı gün yerine farklı zamanlarda yapılmasının seçmen tercihini daha iyi temsil edeceği şeklinde örnek gösterilmiştir. İstanbul seçimlerinde Büyükşehir Belediye Başkanlığı’nı muhalefetin adayı Ekrem İmamoğlu’nun kazanması ve Belediye Meclisinin çoğunluğunun iktidarda bulunan AK Parti’den oluşmasını “topal ördek” kavramıyla değerlendiren siyasetçiler, yasama ve yürütme arasındaki ilişkinin seçimlerinin farklı zamanlarda yapılması durumunda bunun gibi olacağı yönünde de görüşler bildirdiği görülmektedir.¹⁵⁸

Başkanlık sistemlerinde kuvvetlerin sert ayrılığının bir diğer yönü varlıklarını sürdürmelerinin birbirine bağlı olmamasıdır. Başka bir ifadeyle yürütmenin yasamayı feshetmesi ve buna mukabil yasamanın da güvensizlik oyu ile hükümeti düşürmesi başkanlık sisteminde yoktur. Türkiye’de 2017 referandumuyla değiştirilen ve 24 Haziran 2018 seçimleriyle tam anlamıyla yürürlüğe giren Cumhurbaşkanlığı Hükümet sisteminde, yasama ve yürütme erkleri seçimlerin yenilenmesine karar verme yetkisine sahiptir. Fakat bu yetkiyi tek başlarına sadece erklerden birini feshetmek için kullanamazlar.¹⁵⁹ “Türkiye Büyük Millet Meclisi, üye tamsayısının beşte üç çoğunluğuyla seçimlerin yenilenmesine karar verebilir. Bu halde Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçimi ile Cumhurbaşkanlığı seçimi birlikte yapılır. Cumhurbaşkanının seçimlerin yenilenmesine karar vermesi halinde Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimi ile Cumhurbaşkanlığı seçimi birlikte yapılır.”¹⁶⁰ Bu durumun sistem kilitlenmesini

¹⁵⁷Bkz. Eda Bektaş, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Yasama – Yürütme İlişkisi, s. 208,

¹⁵⁸Bkz. Berat Akıncı, Türkiye’de 24 Haziran 2018 Genel Seçimleri Sonrasında “Topal Ördek” Tartışması: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Olası Riskler ve Karşı Çözümler, s. 15 – 16 /

¹⁵⁹Bkz. Gülenler ve Miş, a.g.e. s. 59

¹⁶⁰Bkz. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.doc>

önlemek amacıyla getirildiği şeklinde görüşler olduğu gibi, yasama ve yürütmenin birbirlerini feshetme, görevden alma durumunun parlamenter sistemlere özgü bir davranış olması nedeniyle cumhurbaşkanı hükümet sisteminin bu haliyle başkanlık sistemi gibi sert kuvvetler ayrimından ziyade parlamenter sistem tarzı yumuşak bir kuvvetler ayrimi özelliği taşıdığı yönünde görüşler de bulunmaktadır.¹⁶¹

Yürütme görevinden tek başına sorumlu olan cumhurbaşkanının partili olması konusunun da yasama ve yürütme ilişkisi açısından önemli olduğu görülmektedir. Türkiye’de siyasi kültür ve seçmen özelliklerine bakıldığında, 24 Haziran 2018 seçimlerinde olduğu gibi Cumhurbaşkanı adayına oy veren seçmenlerin yasama üyelerini seçerken de Cumhurbaşkanı adayının üyesi olduğu partinin adaylarına oy verme reaksiyonu göstermiş olduğu ve olabileceği bilinmektedir. Bu durum Cumhurbaşkanının büyük bir yasama desteğini arkasına alarak yürütme ve yasamanın aynı siyasi çizgide toplanması ve şekillenmesini sağlamaktadır. Cumhurbaşkanı ve yasama çoğunluğu aynı partiden olması etkin bir yasama denetimini güçleştirebileceği gibi, yasama ve yürütme arasındaki ilişki başkanlık sisteminin aksine parlamenter sistem özelliklerine benzeyerek etkileşimin fazla olması anlamına gelmektedir. Bu durumun tersi olduğu zamanlarda, Cumhurbaşkanı ve yasama çoğunluğunun farklı partilerden olması durumunda sistemin kuvvetler ayrimi ilkesi doğrultusunda işleyeceği ve denge ve denetleme mekanizmasının daha iyi kurulacağı şeklinde düşünceler mevcut olsa da böyle bir durumda sistemin kilitlenmesi sorunu yaşanacağı düşüncesi ile erklerin birbirlerini feshetme yetkisini kullanabileceği yüksek bir ihtimal olarak görülmektedir. Bu sebepten dolayı denge ve denetleme ile kuvvetler ayrimi ilkelerinin hayata geçirilebilmesinin mümkün olmadığı düşünülmektedir.¹⁶²

Yürütmenin başında bulunan Cumhurbaşkanının partili olması ve yukarıda belirtilen durumlarda olduğu gibi yasama çoğunluğunun Cumhurbaşkanının üyesi olduğu partiden oluşması durumunda, yürütmeyi oluşturan Cumhurbaşkanı ve kendisinin atadığı Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanların gerekli görüldüğü durumlarda cezai sorumlulukları ve soruşturmalarının yapılabilmesi konusu yasama ve yürütme arasındaki ilişkiyi belirleme açısından önemli bir unsurdur. Yürütmenin ve yasama üstünlüğünün aynı siyasi görüşten olması, yürütme üyelerinin cezai soruşturmalarının

¹⁶¹Bkz. Turan, a.g.e. s. 62

¹⁶²Bkz. Özbudun, Der., Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, s. 270

yapılmasında meclis araştırması ve soruşturması için gerekli olan üye tam sayısının salt çoğunluğu şartını bulabilme konusunda risk taşıdığı da görülmektedir.¹⁶³

24 Haziran 2018 tarihinde yapılan seçimlerle yürürlüğe giren cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi her ne kadar başkanlık sistemi olarak tarif ediliyor olsa da yukarıda belirtilen durumlar göz önüne alındığı takdirde yasama ve yürütme arasındaki ilişkinin zayıf bir kuvvetler ayrımı şeklinde olduğu ve erklerin parlamenter sisteme yakın bir etkileşim içerisinde olduğu söylenilebilir.¹⁶⁴ Yasama ve yürütme arasındaki ilişki cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin işleyişini açıklayabilme açısından da önemli bir parametre oluşturmaktadır.

24 Haziran 2018 tarihinde fiilen geçilen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde yasama ve yürütme arasındaki ilişkinin Türkiye'de Bülent Bal 2001 yılında yayınlamış olduğu "İstikrarsız Parlamentarizme Karşı Başkanlık Sistemi" adlı kitabında nasıl olması gerektiğini anlatırken: "...Türkiye'de başkanlık sistemi uygulanabilmesi için yasama ve yürütme organlarına yönelik seçimler, eş zamanlı ve iki turlu çoğunluk seçim sistemine (ballotaj) göre yapılması gerekir..." ifadeleriyle şimdiki sistemi olduğu gibi tarif ettiğini görmekteyiz. Buna ek olarak "...aralarında ideolojik farklılıklar bulunmayan sağ ve sol partilerin kendi içlerinde entegre olmalarını sağlayabilir veya en azından iki başlı bir kadril (iki partinin iki partiye karşı birleşmesi) ortaya çıkabilir." şeklinde sistemin zorunlu kıldığı ittifakların yasama ve yürütmenin meşruiyetini sağlamlaştıracağı ve etkinliğini artıracaklarını savunarak sistemin doğal bir sonucu olduğuna vurgu yapmaktadır. Yine Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ni başkanlık sisteminden ayıran temel faktörlerden birisi olan yürütmenin ve yasamanın seçimleri yenileyebilmesi özelliğini de Bal'ın adı geçen eserinde "...sistem blokajını nötralize etmek için...ciddi bir tıkanıklık durumunda her iki tarafın (başkan ve parlamento) hem parlamento hem de başkanlık için erken seçim isteyebilmesi..." gerektiği ancak, özelliğin sık kullanımında daha fazla krizler yaşanacağına da dikkat çektiğini görmekteyiz.¹⁶⁵

¹⁶³Bkz. Taşdöğen, a.g.e. s. 1319-1320

¹⁶⁴Bkz. Turan, a.g.e. s. 62

¹⁶⁵Bkz. Bülent Bal, İstikrarsız Parlamentarizme Karşı Başkanlık Sistemi, Der Yayınları, :305, İstanbul 2001, s. 164-165

4.5. Dönüşen Siyasal Sistemde TBMM ve Cumhurbaşkanlığı Seçim İttifakları

Türk siyasi hayatında parti ittifakları, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi öncesinde de yabancı olunmayan bir durum olarak görülmektedir. 1957 seçimlerinde Demokrat Parti'nin (DP) tek başına iktidar olmasını engellemek amacıyla muhalefet partilerinin bir araya gelerek ittifak kurma düşüncesine karşı, DP'nin yasal düzenlemeler çıkarmak suretiyle karşısında bir ittifak oluşmasını engellemek istemesinden bugüne kadar birçok kez ittifak kurma çabaları ve parti ittifakları görülmektedir.¹⁶⁶ Bu ittifaklar genellikle aynı ideolojiye, yakın siyasi görüşlere sahip partilerin bir araya gelerek kurdukları koalisyon ve birlikte hareket etme çalışmaları olarak devam etmiştir. Aynı zamanda baraj sıkıntısı yaşayan partilerin kendi görüşlerine yakın parti listelerinden adaylarını göstermesi koşuluyla meclise girmelerinin yolu açılmış ve psikolojik eşikten geçerek varlıklarını koruyabilme, sürdürebilme şansını elde etmişlerdir. Bu ittifakların bazıları fazla bir etki göstermemiş olsa da bazı ittifakların partilerin hem kendilerine hem de ülke siyasetine farklı yolların açılmasına zemin hazırladığı görülmektedir. Bugünkü HDP bu durumun bariz örneklerinden biri olarak gösterilebilmektedir.¹⁶⁷

Türkiye'nin 2017 referandumuyla terk ettiği parlamenter sistemde, siyasi partiler seçimlerde Kemalizm, Atatürkçülük, muhafazakarlık, İslamcılık, milliyetçilik, liberalizm gibi farklı ideolojilere göre ayrılıp yukarıda belirtildiği gibi kendilerine yakın ideolojiye sahip siyasi partilerle bir araya gelerek koalisyonlar kurmuşlardır. Yeni hükümet modelinde ideolojik olarak bir araya gelmesi çok zor olan ve birbirlerinin zıttı yönde siyaset yapan siyasi partiler bir araya gelerek cumhurbaşkanı seçilmek için gerekli olan geçerli oyların salt çoğunluğunu alabilme (%50+1 oy oranı), yasama ve yürütme arasında dengeli bir ilişki kurulabilmesi açısından mecliste salt çoğunluğu sağlayacak 301 sandalyeye ulaşabilme amaçlarıyla 24 Haziran 2018 seçimlerinde Cumhur İttifakı, Millet İttifakı olmak üzere iki ayrı ittifak kurulmuştur. 14 Mayıs 2023 seçimlerinde bunlara ek olarak Ata İttifakı, Emek ve Özgürlük İttifakı olmak üzere sistem içerisinde dört farklı ittifak grubu oluşturuldu. Dört farklı ittifak grubu kurulmuş

¹⁶⁶Bkz. Bülent Bal, Aydın Siyaset İlişkisi Bağlamında Hürriyet Partisi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2017, s.196-204

¹⁶⁷Bkz. Bekir Gündoğmuş, M. Duverger'in Parti İttifakları Teorisi Işığında Türkiye'de Cumhur ve Millet İttifakına Yönelik Bir Değerlendirme, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yayınlanma Tarihi: 29/06/2021, Yıl:13, Sayı: 27, s. 33-35 / <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1610031>

fakat cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin kalması veya parlamenter sistemle değiştirilmesi vaatlerine göre iki ayrı ittifakta toplanmışlardır.

Seçim ittifakları yasası ile yeni sistemde ittifaklar, parlamenter sistemde seçimden sonra mecburi olarak kurulan koalisyonların seçim öncesinde kurulması olarak karşımıza çıkmaktadır. Kurulan bu ittifakların seçimden önce olması ve seçmen tabanının taleplerinin de göz önünde bulundurulmasıyla pazarlıkların gizli değil şeffaflık içerisinde olmasını sağlaması yönüyle koalisyonlara göre daha demokratik olduğunu söylemek mümkündür. Ancak %50+1 oranına ulaşabilme ve yasama çoğunluğuna ulaşabilme açısından zıt siyasi kutuplardaki partilerin bir araya gelme mecburiyetinde kalmasının seçmen açısından ters tepki oluşturduğunu söyleyebiliriz. Buna mukabil farklı siyasi görüşten hatta zıt görüşlerden parti ve seçmenlerin bir araya gelmesini zorlaması yönünden de toplumun çeşitli kutuplara ayrılmasını önlediği de ifade edilebilir.¹⁶⁸

4.5.1. Cumhur İttifakı

Türkiye’de 2007 yılında Cumhurbaşkanı seçimlerinde yaşanan “367 krizi” sonrasında Başkanlık sistemi tartışmaları hız kazanmış ve iktidarda bulunan AK Parti’nin sistemi değiştirme açıklamalarına karşı muhalefet partilerinin itirazları sürmüştür. Hükümet modeli tartışmaları devam ederken 15 Temmuz 2016 tarihinde yaşanan darbe girişimi sonrasında bütün partiler bir araya gelerek dış destekli FETÖ vb. yapılara karşı bir mutabakat kurarak “Yenikapı Ruhunu” oluşturmuşlardır. Bütün partilerin bir araya geldiği böyle bir ortamda MHP lideri Devlet Bahçeli’nin başkanlık sistemi lehine yapmış olduğu açıklamalar sonrasında sistem tartışmaları yeniden başlamış ve darbe girişimi dolayısıyla bir araya gelen partiler tekrar görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Tartışmaların sonunda 16 Nisan 2017 tarihinde referandumla Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemine geçilmiş ve MHP lideri Devlet Bahçeli “Yenikapı Ruhunu” devam ettirme konusunda açıklamalar yapmasıyla AK Parti ve MHP arasındaki yakınlaşma hızlanarak devam etmiş ve iki parti arasında ortaklık oluşmuştur. Bu ortaklık neticesinde cumhurbaşkanlığı hükümet sistemini teklif ederek meclis onayından sonra referanduma götüren AK Parti ve MHP’nin yanında BBP sistemi destekleyerek Cumhur İttifakı’nı kurmuş, 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı

¹⁶⁸Bkz. Ayhan Koç, a.g.e. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2022409>

ve Milletvekili genel seçimlerine birlikte “Cumhur ittifakı” adını verdikleri ittifak ile girme kararı almışlardır.¹⁶⁹

AK Parti, MHP ve BBP gibi milliyetçi muhafazakâr partilerden oluşan Cumhur İttifakı, 24 Haziran 2018 seçimlerinde Cumhurbaşkanı adayı olarak AK Parti Genel Başkanı ve 12. Cumhurbaşkanı Recep Tayip Erdoğan’ı desteklemiştir. Milletvekilliği seçimlerinde ise AK Parti geçerli oyların %42,56’sını alarak birinci parti olup ve 290 milletvekili çıkarmış, MHP ise oyların %11,1’ini alıp 49 milletvekili sayısına ulaşmış ve toplamda Cumhur İttifakı yürütmede görev alan vekillerin ayrılmasından sonra mecliste 339 milletvekili sayısı ile temsil edilmiştir.¹⁷⁰ Bu sayı yasamanın üye tam sayısının salt çoğunluğuna fazlasıyla ulaştığından Cumhur ittifakı yürütme ve yasama gücünü eline alarak ülkeyi kendi politikaları doğrultusunda başka partilerle uzlaşma yoluna gitmeden yönetme şansını elde etmiştir.¹⁷¹ Bu durumun, demokratik uzlaşının geri planda kalmasına, farklı görüşteki kurum veya faktörler ile muhalefetin güçsüzleşmesine neden olarak iktidarın denetlenebilmesini zorlaştırdığı söylenebilir.

Cumhur İttifakı cumhurbaşkanlığı hükümet sistemini getiren ve destekleyen partiler olarak 24 Haziran 2018 seçimlerine “beka sorunu” söylemleriyle girmiş ve bu sorunların çözümü ile daha güçlü bir Türkiye oluşumunun yeni hükümet modeli ile gerçekleşeceği noktasında milli birlik ve beraberlik vurgusu yaparak seçmeni kendi etrafında toplama stratejisi izlemiştir. Seçim sonuçlarına bakıldığında bu stratejinin başarılı olduğu görülmektedir.

14 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekilliği Genel Seçimlerinde Cumhur İttifakı genişleme stratejisi izleyerek, Fatih Erbakan’ın kurucu genel başkanı olduğu Yeniden Refah Partisini (YRP), Demokratik Sol Partiyi (DSP) ve önceki seçimlerde herhangi bir ittifaka katılmamış olan HÜDAPAR’ı içerisine almıştır. Böylece 14 Mayıs 2023 seçimlerinde Cumhur İttifakı; AK PARTİ, MHP, BBP, YRP, DSP ve HÜDAPAR partilerinden oluşmuştur. İttifaktaki partilerden HÜDAPAR seçime AK Parti listelerinden girerken, diğer tüm partiler kendi logolarıyla seçime katılmışlardır.

14 Mayıs 2023 seçim sonuçlarına göre Cumhur İttifakının ve ittifak içerisindeki partilerin almış oldukları oy oranları ve milletvekili sandalyesi dağılımı tablodaki gibidir;

¹⁶⁹Bkz. Nebi Miş ve Hazal Duran, Seçim İttifakları (Der), Seta Analiz, Şubat 2018, Sayı232, s. 8, bkz. Nebi Miş ve Burhanettin Duran, a.g.e. s. 22- 38.

¹⁷⁰Bkz. <https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/24Haziran2018/KesinSecimSonuclari/2018MV-96D.pdf>

¹⁷¹Bkz. Turan, a.g.e. s. 48-49

Tablo 5. 14 Mayıs 2023 Milletvekili Seçim Sonuçları

Siyasi Partiler	Yurt İçi ve Yurt Dışında Alınan Toplam Oy Sayısı	Yüzdelik Dilim (%)	Milletvekili Sayısı
AK Parti	19.387,412	35,61	268
MHP	5.484,515	10,07	50
BBP	533,409	0,98	-
YRP	1.529,119	2,81	5
İttifak Toplamı	26.934,455	49,47	323

Kaynak: YSK

4.5.2. Millet İttifakı

Cumhur İttifakının kurucu partilerinden olan MHP lideri Devlet Bahçeli'nin Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemini destekleme ve onaylamasından sonra Devlet Bahçeli'nin yaptığı açıklama “*MHP Cumhurbaşkanlığı adayı göstermeyecektir, MHP'nin genel başkanı cumhurbaşkanı adayı olmayacaktır. Yenikapı ruhuyla Recep Tayyip Erdoğan'ı destekleriz*” şeklinde olunca parti içerisinde bazı görüş ayrılıkları oluşmuş ve genel başkanlık seçimlerinin yapılması doğrultusunda baskılar artarak Meral Akşener, Koray Aydın ve Ümit Özdağ gibi parti içerisinde sözü geçen isimler genel başkanlığa aday olacaklarını deklare etmişlerdir. Parti içerisinde yaşanan bu anlaşmazlıklar ve görüş ayrılıkları sonrasında yukarıda zikredilen isimlerle birlikte parti tabanından birçok kişi MHP'den ayrılarak 25 Ekim 2017 tarihinde Meral Akşener'in genel başkanlığında İYİ Partiyi kurmuşlardır.¹⁷² İYİ Partinin kurulduktan sonra 24 Haziran 2018 seçimlerine parti olarak girebilmesi için CHP milletvekillerinden 15 tanesinin İYİ Partiye transferi sonucu CHP ve İYİ Parti iş birliğiyle Cumhuriyet İttifakı bloğuna karşı Millet İttifakının ilk adımları atılmıştır.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemini eleştirerek ülkeyi daha büyük sorunlarla karşılaşacağı noktasında görüşler ifade eden ve mecliste ikinci en yüksek milletvekili sayısı ile temsil edilen CHP, Cumhuriyet İttifakına karşı oluşan Millet İttifakının ana temsilcisi olarak ortaya çıkmaktadır. CHP'nin, cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin ülkede tek adam rejimi oluşturacağını, partili cumhurbaşkanının tarafsız olamayacağı için kuvvetler ayrımının sağlanamayacağını, bu sistemin ekonomik ve demokratik sorunları beraberinde getireceğini ve ülkenin daha yüksek demokrasi kültürüyle yönetilmesinin ancak parlamenter sistemle mümkün olabileceğini savunarak yeniden

¹⁷²Bkz; Nebi Miş ve Hazal Duran, a.g.e. s. 8

parlamenter sisteme dönüş ana hedefiyle diğer partilerle bir araya gelmiştir. Kendine özgü söylemleriyle benzer eleştiriler ortaya koyarak Millet İttifakını oluşturan ikinci büyük parti olan İYİ Parti de çözümün parlamenter sistemle gerçekleşeceği konusunda görüşler bildirerek iktidara geldiklerinde tekrar parlamenter sisteme dönüş sözleri vermiştir. Böylelikle Millet İttifakı, güçlendirilmiş parlamenter sistem ile cumhurbaşkanının görev ve yetkilerinin kısıtlanarak tamamen sembolik hale getirilmesi ve yürütme erkini temsil eden başbakan ve bakanlar kurulunun güçlendirilerek meclis ile uyumlu çalışmalarını sağlama hedefinde olmuştur.¹⁷³

Cumhur İttifakının yeni hükümet modeli ile oluşturmuş olduğu blok karşısında muhalefet partilerinin bir kısmının bu yeni hükümet modelinin varlığının sorun teşkil edeceği yönünde görüşler ortaya çıkmasıyla, CHP ve İYİ Parti'den başka parlamenter sistemi savunan muhalefet partilerinin bu iki parti ile bir araya gelerek Millet İttifakını oluşturduğu görülmektedir. Bu ittifakın içerisine İslami çizgiyi temsil eden “Milli Görüş” ideolojisini savunan SP de, sol çizgide siyaset yapan CHP ve milliyetçi çizgide kendini tanımlayan İYİ Parti ile bir araya gelerek yeni sistemin aşırı yetkilerle donattığı Cumhurbaşkanının tarafsız olmayışı, tek adam yönetimi gibi eleştiriler ortaya koyarak ülkenin demokratik ve ekonomik özgürlüklere kavuşmasının ancak parlamenter sisteme dönüş ile mümkün olabileceği görüşlerini savunup Millet İttifakına dahil olmuştur.¹⁷⁴ İttifakın en büyük başarısı 31 Mart 2019 tarihinde yapılan Mahalli İdareler Seçimlerinde kendini göstermiştir. İstanbul, Ankara gibi büyük metropollerin Büyükşehir Belediye Başkanlıklarını kazanarak bir sonraki Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekiliği Genel Seçimleri öncesinde güç kazanmıştır.¹⁷⁵

24 Haziran 2018 seçimlerinden iki yıl sonra AK Parti'den ayrılan eski Başbakan Ahmet Davutoğlu (Gelecek Partisi) ve eski ekonomi bakanı Ali Babacan (Demokrasi ve Atılım Partisi) kendi partilerini kurmuş, parlamenter sisteme dönüş konusunda görüş beyan ederek Millet İttifakı içerisinde yer almışlardır. Böylelikle Millet ittifakının; CHP, İYİ PARTİ, SP, DP, DEVA (Demokrasi ve Atılım Partisi) ve GP (Gelecek Partisi) olarak altı partinin bir araya gelerek genişlediği, TBMM'nin “gensoru”, “güvenoyu” ve “sözlü soru” gibi yürütmeyi denetleyen ve kontrol eden mekanizmaların yeni sistemde kaldırılmış olmasının meclisin işlevini yitirmesine neden olduğu

¹⁷³Bkz. Yıldırım, a.g.e. s. 515-518

¹⁷⁴Bkz. Yıldırım, a.g.e. s. 515-518

¹⁷⁵Bkz. YSK, . <https://www.ysk.gov.tr/tr/31-mart-2019-mahalli-i-%CC%87dareler-secimi/77916>

görüşlerini savunarak millet iradesinin TBMM’de tekrar tecelli etmesini sağlamaya yönelik “Güçlendirilmiş Parlamenter Sisteme” dönüş vaadiyle 2023 seçimlerine birlikte girme mutabakatı imzalayarak 14 Mayıs 2023 seçimlerine birlikte girme kararı almışlardır.¹⁷⁶

14 Mayıs 2023 seçimlerinde DEVA, Gelecek Partisi ve SP seçimlere CHP listelerinden girmeyi tercih etmiş ancak mecliste kendi logolarıyla temsil edilmeyi seçmiştir.

14 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Seçim Sonuçları tablodaki gibidir;

Tablo 6. 14 Mayıs 2023 Milletvekili Seçim Sonuçları

Siyasi Partiler	Yurt İçi ve Yurt Dışı Alınan Toplam Oy Sayısı	Yüzdelik Dilim (%)	Milletvekili Sayısı
CHP	13.791,299	25,33	169
İYİ PARTİ	5.272,482	9,68	43
İttifak Toplamı	19.063,781	35,02	212

Kaynak: YSK

4.5.3. Ata İttifakı

24 Haziran 2018 seçimlerinden önce MHP’den ayrılarak İYİ Parti’nin kurulmasında etkin rol olan Prof. Dr. Ümit Özdağ, parti içi anlaşmazlıklar nedeniyle İYİ Parti’den ayrılarak genel başkanı olduğu Zafer Partisini kurmuştur.

Zafer Partisi, İYİ Partinin içerisinde bulunduğu Millet İttifakının dışında kalmayı tercih etmiştir. 14 Mayıs 2023 seçimlerine Dr. Vecdet Öz’ün genel başkan olduğu Adalet Partisiyle birlikte Ata İttifakı’nı kurarak girmişlerdir. İttifakın ön plana çıkan partisi Zafer Partisi olmuş ve partinin genel başkanı Ümit Özdağ ittifakın görünür yüzü olmuştur. Ata İttifakı 14 Mayıs 2023 seçimlerine Cumhur İttifakının savunduğu cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine ve iktidarın sığınmacı politikalarına eleştiriler getirip “Türk Milliyetçiliği” vurgusunu ön plana çıkarmıştır. Seçim vaatlerinde “Depremde yıkılması beklenen 90 bin binayı yıkacağız. Taşınmak zorunda kalan insanların kirasını yeni evler yapılana kadar devlet verecek, 4 milyon sığınmacı/kaçığı vatanlarına yollayacağız, Mafyayı kazıyarak İstanbul’dan uyuşturucuyu temizleyeceğiz”

¹⁷⁶Bkz. Millet İttifakı’nın Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem Mutabakat Metni, <https://cdn.devapartisi.org/guclendirilmis-parlamenter-sistem/Guclendirilmis-Parlamenter-Sistem-Mutabakat-Metni.pdf>

konularını özellikle de sığınmacı meselesini sıkça dile getirerek milliyetçi kesimin oylarını hedef aldığı görülmektedir¹⁷⁷.

İttifakın Cumhurbaşkanı adayı Dr. Sinan Oğan olmuştur. Ata İttifakı ve ittifakın Cumhurbaşkanı adayı Dr. Sinan Oğan seçim söylemlerinde Cumhur İttifakı'nda yer alan HÜDAPAR ve Millet İttifakı'nda yer almamasına rağmen Emek ve Özgürlük İttifakı içerisinde bulunan Yeşil Sol Partinin (eski kısa adı HDP) Cumhurbaşkanı adayı göstermeyerek Millet İttifakı Cumhurbaşkanı adayı Kemal Kılıçdaroğlu'nu destekleyeceğini açıklamasından dolayı *“Ne Kandil Dağı Ne Domuz Bağı Dedik”* söylemiyle Türk Milliyetçilerini PKK ve Hizbullah terör örgütleri arasında bir seçim yapmak zorunda bırakmak istemediklerini vurgulamışlardır.¹⁷⁸

Ata İttifakı'nın 14 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimleri Sonuçları tablodaki gibidir;

Tablo 7. 14 Mayıs 2023 Milletvekili Seçim Sonuçları

Siyasi Partiler	Yurt İçi ve Yurt Dışı Alınan Toplam Oy Sayısı	Yüzdelik Dilim (%)	Milletvekili Sayısı
ZP	1.215,264	2,23	-
AP	108,629	0,20	-
İttifak Toplamı	1.323,893	2,43	-

Kaynak: YSK

4.5.4. Emek ve Özgürlük İttifakı

24 Haziran 2018 genel seçimlerine Halkların Demokratik Partisi (HDP) adıyla tek başına giren ve eş başkanı Selahattin Demirtaş'ı Cumhurbaşkanı adayı gösteren Yeşil Sol Parti ile yine 24 Haziran 2018 genel seçimlerine tek başına giren ve kendi Cumhurbaşkanı adayı olmayan Türkiye İşçi Partisi 14 Mayıs 2023 seçimlerinde bir araya gelerek “Emek ve Özgürlük İttifakı”nı kurmuşlardır.

İttifakın kendisi Cumhurbaşkanı adayı çıkarmayıp, Millet İttifakı adayı Kemal Kılıçdaroğlu'nun *“makul aday olduğu”* nu vurgulamış *“doğrudan Kılıçdaroğlu'na oy isteği yönünde olmayacağı ancak iktidarın yenilenmesi ve oyların bölünmemesi için çağrı”* yapmıştır.¹⁷⁹ İttifakın 14 Mayıs 2023 genel seçim sonuçları tablodaki gibidir;

¹⁷⁷Bkz. <https://www.karar.com/guncel-haberler/umit-ozdagdan-secim-vaatleri-bir-sene-icinde-uc-sey-yapacagiz-> Bkz. <https://twitter.com/umitozdog/status/>

¹⁷⁸Bkz. <https://www.haberturk.com/ata-ittifaki-cumhurbaskani-adayi-sinan-ogan-dan-fatih-altayli-ya-aciklamalar-3590904>

¹⁷⁹Bkz. <https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/emek-ve-ozgurluk-ittifakindan-cumhurbaskani-adayi-karari-2062487>

Tablo 8. 14 Mayıs 2023 Milletvekilliği Seçim Sonuçları

Siyasi Partiler	Yurt İçi ve Yurt Dışı Alınan Toplam Oy Sayısı	Yüzdelik Dilim (%)	Milletvekili Sayısı
YSP	4.803,774	8,82	61
TİP	940,230	1,73	4
İttifak Toplamı	5.744,004	10,55	65

aynak: YSK

4.6. Seçim İttifaklarının “Yönetimde İstikrar ve Temsilde Adalet İlkesi” Açısından Değerlendirilmesi

Türkiye’de 24 Haziran 2018 seçimlerinde “7102 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile, seçim öncesinde siyasi partilerin ittifak kurma yolu açılmış ve seçimlere iki farklı ittifak Cumhur ve Millet ittifakı adıyla katılmışlardır. Bu kanunla, ittifakların ülke genelinde %10 (%7’ye düşürüldü) barajını aşması durumunda, ittifak içerisinde yer alan siyasi partilerin %10 (%7’ye düşürüldü) barajına takılmadan mecliste temsil edecekleri sandalye sayısının belirlendiği görülmektedir. Partilerin içerisinde yer aldıkları ittifakın %10 (%7’ye düşürüldü) ülke barajını geçmesiyle ittifak içerisinde yer alan partilerin ülke genelinde aldıkları oyların %10 (%7’ye düşürüldü) barajını geçip geçmemesine bakılmaksızın mecliste temsil edilebilmesi temsilde adaleti sağlamak şeklinde ifade edilmektedir.¹⁸⁰

“Yönetimde istikrar ve temsilde adalet” ilkelerinin seçim ittifakları açısından bağdaştırılması anlamında değerlendirmeye alındığında, iki ilkenin de birbirleriyle ters yönde işlevselleştiği görülmektedir. Şöyle ki; temsilde adalet ilkesinin sağlanması, yasama erki seçimlerinde halkın kendi siyasi görüşlerine göre kullandığı oyların mecliste milletvekili sayısı olarak tezahür etmesi şeklinde düşündüğümüzde birçok farklı görüşten siyasi partinin mecliste temsil edilmesi anlamına gelmektedir. Bu durum çok partili bir meclis yapısı oluşturacağından yürütmenin uygulamak isteyeceği politikalara yasamadan kanun çıkarma yoluyla ihtiyaç duyacağı desteği almakta zorluk çekmesine neden olabilecektir. Böylelikle temsilde adalet sağlandığı takdirde yürütme erki yönetimde istikrarı sağlamada güçlük yaşayacaktır. Yürütmenin istikrarlı bir yönetim ortaya koyabilmesini sağlamaya çalışırken ihtiyaç duyacağı yasama desteğini alabilmesinin yolunun, yasamada çoğunluğu oluşturan siyasi görüşün yürütme ile aynı

¹⁸⁰Bkz.Taylan Barın, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Temsilde Adalet İlkesi Ve “Seçim İttifakı” Düzenlemesinin Değerlendirilmesi, Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi, Yıl:2019, Sayı: YBHD 2019/1

veya yakın görüşe sahip olması gerektiği şeklinde ifade edilmektedir ki, bu durumda da yasama içerisinde temsilde adaleti sağlamak güçleşebilecektir.¹⁸¹

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde yürütme ve yasama erklerinin ayrı ayrı seçilmesi, seçimlerinin aynı gün yapılması ve birbirlerine karşı sorumlu tutulmayarak güvenoyuna ihtiyaç duymadan yürütmenin beş yıl süreyle kesintisiz devam etmesi özelliklerine bakılınca, yeni hükümet sistemi oluşturulurken yönetimde istikrarı sağlama ilkesinin ön plana çıktığı ancak ittifakların toplam oyunun %7’lik ülke barajını geçmesi durumunda ittifak içerisinde yer alan partilerin %7 barajına takılmadan yasamada temsil edilmesi kararının alınmasıyla da iki ilke arasında bir dengelemeye gidilmek istendiği anlaşılmaktadır.¹⁸²

¹⁸¹Bkz. Hatice Derya Ormanoğlu, Türkiye’de Seçim Barajı Uygulamasının Temsilde Adalet İlkesine Etkisi, Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 6- Sayı:2, Temmuz 2020- s. 387-410, bkz. Barın, a.g.e.

¹⁸²Bkz. Nihat Bulut, Temsilde Adalet – Yönetimde İstikrar İkilemi Bağlamında 12 Haziran 2011 Seçimleri, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt XIV, Sayı:3-4, Aralık 2010, Bkz. Akçakaya ve Özdemir, a.g.e. s.933

5. CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİNİN ABD'DEKİ BAŞKANLIK SİSTEMİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI

5.1. Genel Olarak ABD Prototipinde Başkanlık Sistemi

Dünyada uygulanmakta olan hükümet sistemleri içerisinde ülkelerin kendi coğrafi, siyasi, sosyal ve ekonomik vb. şartlarına göre uyarlamalar yaparak en fazla uyguladığı model olan başkanlık sisteminin anavatanı kabul edilen Amerika Birleşik Devletleri, bu sistemin ilk uygulayıcısı olarak bilinmektedir.¹⁸³ Ancak bu sistem tam anlamıyla Amerika'nın ortaya çıkarmış olduğu orijinal bir sistem olmaktan ziyade, ABD'nin hükümet sistemini oluşturan kurucular, 1700'lü yıllarda etkisinde kaldıkları İngiltere'deki anayasal sistemin benzerini kendilerine uyarlamış ve İngiltere'deki Kral ile meclis arasında sert bir kuvvet ayrımına dayanan tek meclisli yapıyı alarak monarşi yerine halkın seçimiyle iş başına gelen başkanı koymuşlardır.¹⁸⁴

ABD, İngiliz monarşisinin 13 koloni üzerinde giderek artan baskılarına karşı tepki koymaları üzerine yaşanan bağımsızlık savaşı sonrasında kurulmuştur. Kısaca ifade etmek gerekirse 13 koloni, İngiltere'nin yönetim sistemine göre İngiliz Kraliyeti tarafından görevlendirilen bir "vali", Lordlar Kamarası'na tekabül eden Konsey, Avam Kamarasına tekabül eden Temsilciler Meclisi şeklinde kurulmuştur. Bu sistemle İngilizler tarafından atanan vali ile kolonilerin seçtikleri Meclis arasında anlaşmazlıklar ortaya çıkmış, İngiltere'nin Fransa ile yaptığı yedi yıl savaşı (1756-1765) sonrasında İngiltere Kralı'nın kolonilere uyguladığı yeni vergilere tepki olarak koloniler, "temsil olmadıkça vergi olmaz" gerekçesiyle İngiltere'ye karşı Eylül 1774'te toplanmış ve İngiliz mallarına boykot getirileceği ilanı üzerine 19 Nisan 1775'te başlayan silahlı çatışma bağımsızlık savaşına dönüşmüştür. Koloniler İngiltere ile savaşa devam ederken 4 Temmuz 1776'da bağımsızlık bildirgesi yayınlamışlardır. Bu bağımsızlık bildirgesiyle, devletin kanun koruması altına alması gerektiği her insanın doğuştan bazı haklara sahip olduğu, yöneticilerin halktan yetki aldığı ve yöneticiler bu temel haklara sadık kalmazsa

¹⁸³Bkz. Miş, Aslan, Ayvaz, Duran, a.g.e. s. 150-151

¹⁸⁴Bkz. Bal, Bir Siyasal Rejim Tipi Olarak Başkanlık Sistemi ve Türkiye, s. 32

değiştirilebileceği gibi maddeler düzenlenmiş ve bu bildirge tüm dünyada yankı uyandırmıştır.¹⁸⁵

15 Kasım 1777’de “Amerika Birleşik Devletleri Konfederasyonu” kurulmuş, savaş döneminde ortak düşman olan İngiltere’yle savaşın bitmesinden sonra konfederasyonun bütünleştiriciliği zayıflamıştı. Kıtasal Kongre’nin temsilcileri 17 Mayıs 1787’de “Kurucu Meclis” kurmuş 17 Eylül 1787’de federal anayasa tasarısı çoğunluk tarafından kabul edilmiştir. Anayasanın ilgili federe devletlerce kabul edilmesi için Hamilton, Jay, Madison gibi kurucu babaların ikna çabaları etkili olmuştur.¹⁸⁶

Başkanlık sistemi ile ilgili özelliklerin tamamını ABD’deki Başkanlık sisteminin özellikleri olarak sıralamak mümkündür. ABD’de yürütme organı tek kişiden oluşmaktadır ve yasama erki ile farklı zamanlarda halk tarafından seçilmektedir. Yürütme halka karşı sorumlu tutularak yasama tarafından görevine son verilemez. Aynı şekilde yürütme de yasamanın görevine son veremeyeceği gibi yasama işlerine de karışamaz. Sistemin ortaya çıkan en belirgin özelliği sert kuvvetler ayrımının oluşudur. Yürütme yetkisi Başkana verilirken, yasama yetkisi Senato ve Temsilciler Meclisine ve yargı yetkisi ise Federal mahkemelere verilmiştir. Bu durum denge ve denetim ya da frenleme (checks and balances) şeklinde tarif edilmektedir. Kuvvetlerin bu şekilde sert ayrımı gücün belli bir yerde toplanmasıyla oluşabilecek aşırılıkların önüne geçerek birey özgürlükleri ve haklarını koruma altına almayı amaçlamak şeklinde ifade edilmektedir.¹⁸⁷

5.1.1. Yürütme: Başkan

ABD’de Başkan yürütmenin ve devletin başı konumundadır. Halk tarafından dört yıl süreyle en fazla iki dönem seçilir ve halka karşı sorumludur. Bu nedenle varlığını yasama iradesine değil halkın iradesine borçludur. Başkan yardımcısı başkanla birlikte seçilirken, bakanları Senatonun onayına tabi tutarak kendisi atar ve Senato onayı gerekmeden yine kendisi görevden alır. Yardımcısı ve bakanlar başkana karşı sorumludur. Ayrıca bakanların ABD’deki karşılığı sekreter olarak ifade edilmektedir. Yürütmede görev alan sekreter veya Başkan yasamada görev alamaz ve yasama içerisinde yürütmede görevlendirilen kişilerin yasama üyelikleri sona erer. Başkan

¹⁸⁵Bkz. Konur Alp Koçak, Tarihi Şartların Bir Ürünü Olarak ABD Başkanlık Sistemi; Fren ve Denge, PDF, s.2, 2023

¹⁸⁶Bkz. Bal, Bir Siyasal Rejim Tipi Olarak Başkanlık Sistemi ve Türkiye, s. 27-29

¹⁸⁷Bkz. Tekin Avaner, Mustafa Volkan, Hikmet-i Hükümet ve Yeni Reform: Türk Tipi Başkanlık Sistemi ve ABD Başkanlık Sisteminin Etkisi Üzerine, Yasama Dergisi, Sayı 39, (Ocak – Haziran 2019), s. 109,

yasama tarafından görevden alınamaz ve yasama işlerine karışamaz. Aynı zamanda Başkan da yasamanın görevine son veremez.¹⁸⁸ Başkan en yüksek diplomat konumunda olarak dış politikayı yürütür, orduya başkanlık ederek başkomutanlık görevinde bulunur¹⁸⁹

5.1.2. Yasama: Kongre

ABD Kongresi, Senato ve Temsilciler Meclisi olarak çift yapılı meclis şeklinde oluşmaktadır. Elli eyaletin ikişer üye gönderdiği toplamda 100 üyeye sahip Federe devletleri temsil eden Senatonun yanında, Federal devletin halkını temsil eden 435 üyeli Temsilciler Meclisiyle birlikte 535 üyeden oluşan bir Kongre yapısı bulunmaktadır. Senato üyeleri 6 yıl süreyle seçilir ve 2 yılda bir 1/3'ü yenilenirken, Temsilciler Meclisi üyeleri 2 yıl süreyle seçilmektedirler.¹⁹⁰

Milletlerarası anlaşmalar 2/3 çoğunluğuyla Senato tarafından onaylanır, meclis araştırması yöntemini kullanarak yürütmeyi cezai sorumluluk yönünden ağır suçlarla sınırlandırılarak denetleyebilir ve suçlama yöntemi (İmpeachment) ile görevden alabilir. Başkanın hazırlamış olduğu bütçeyi onaylama veya onaylamama yetkisi vardır. Para basmak ve savaş ilanı vermek şeklinde görev ve yetkileri de bulunmaktadır.¹⁹¹

5.1.3. Başkan ve Kongre Arasındaki İlişki

Yapısı itibariyle yasama ve yürütme arasında sert kuvvetler ayrımı bulunan ABD'deki başkanlık sistemi, denge ve denetleme ilişkisine dayalı iki erkin birbirine karşı eşit güçlerde olduğu bir model olarak ortaya çıkmaktadır.¹⁹²

ABD'deki başkanlık sisteminde yasama ve yürütme erkleri farklı zamanlarda iki ayrı seçim ile iş başına gelmektedir. Yasama ve yürütmenin farklı zamanlarda yapılan seçimlerle göreve gelmesi, sistemin en önemli özelliği olan iki erkin birbirleriyle sert ayrımını işlevselleştiren en önemli unsur olarak ifade edilmektedir.¹⁹³ Bu duruma, yasama ve yürütme seçimlerinin ayrı ayrı ve farklı zamanlarda gerçekleşmesi nedeniyle, başkan ve Kongre üye çoğunluğunun farklı siyasi çizgiden gelme olasılığını doğurmuş olması şeklinde açıklık getirilmektedir. Ancak bu durumun sistemin kilitlenmesinde rol

¹⁸⁸Bkz. Kemal Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Teorisi, 14. Bölüm: Başkanlık Sistemi, PDF, Bursa, Ekin, 2010, Cilt:1, s.570-577,

¹⁸⁹Bkz. Avaner ve Volkan, a.g.e. s. 109

¹⁹⁰Bkz. Avaner ve Volkan, a.g.e. s. 109, bkz. Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Teorisi, s. 575-576

¹⁹¹Bkz. Alkan, a.g.e. s. 35, bkz. Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Teorisi, s. 578-579

¹⁹²Bkz. Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Teorisi, s. 579-580

¹⁹³Bkz. Bektaş, a.g.e. s.57-58

oynayan en önemli özellik olduğu da ifade edilmektedir.¹⁹⁴ Kongre devletin idaresinde yürütmeden rol çalmak isteyip etkin olma isteğinde olduğu takdirde, Kongre üye sayısının çoğunluğu yürütmeyle aynı siyasi çizgide olsun veya olmasın sistemin kilitlenmesine yol açabildiği ABD’de örneği görülmüş bir durumdur. Bu konuya Haluk Alkan’ın verdiği örneğe göre, ABD’de bütçeyi başkan hazırlayıp Kongre’ye sunmakta ve Kongre’nin de onayına sunulan bütçeyi kabul etme veya kabul etmeme yetkisi bulunmaktadır. Bununla ilgili 1995 ve 1996 yıllarında ABD’de Başkan ve Kongre üyeleri bütçe konusunda anlaşmazlık yaşamış ve hükümet maaşlarını ödeyemediği için federal memurları izine çıkarmıştır.¹⁹⁵

ABD Başkanı yürütmenin ve devletin başı konumu itibariyle uluslararası ilişkileri yönetirken devletin dahil olacağı anlaşmalarda Kongre onayı gerekmektedir. Senatonun 2/3 çoğunluğuyla onaylamadığı uluslararası anlaşmaların geçerliliği olmamaktadır.¹⁹⁶ Bu duruma örnek olarak; Amerikan Başkanı Woodrow Wilson’ın I. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası sistemin dizayn edilmesinde ön planda rol aldığı Versay Barış Antlaşması ve bu antlaşmayla kabul edilen Millet Cemiyeti Misakının Senato tarafından onaylanmamasını verebiliriz.¹⁹⁷

ABD’de Kongre, yürütme erkini denetlerken yürütmenin görev ve yetki alanlarına giren konularda meclis araştırması yöntemini komisyonlar aracılığıyla kullanmaktadır. Ancak meclis araştırmasının sonucunda Kongrenin başkanı görevden alma yetkisi bulunmaz.¹⁹⁸ Başkan yürütmeyi tek başına temsil ederek uygulamaya koyacağı politikaları kendi belirleyeceği bakanlar (sekreter) ve bürokratlar eliyle yapmaktadır. Ancak başkanın belirlemiş olduğu bakanlar ve üst düzey bürokratlar Kongrenin onayından geçmek durumundadır. Yasama yürütmenin faaliyetlerine karışmadığından dolayı Kongre çoğunluğu başkanın gelmiş olduğu siyasi çizgiden oluşmadığı zamanlarda da Kongreye sunmuş olduğu kişilerin genellikle onaylandığı görülmektedir.¹⁹⁹

Başkan Kongreden çıkan yasaları veto etme yetkisine sahiptir. başkanın, Kongre’nin kendisine imzalanmak için göndermiş olduğu yasayı on gün içerisinde

¹⁹⁴Bkz. Bal, Bir Siyasal Rejim Tipi Olarak Başkanlık Sistemi ve Türkiye, s. 48-49

¹⁹⁵Bkz. Alkan, a.g.e. s. 43

¹⁹⁶Bkz. Kemal Gözler, "Uluslararası Andlaşmaları Akdetme ve Onaylama Yetkisi: Bir Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku İncelemesi", Ankara *Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 56, No 2, Nisan-Haziran 2001, s.71-101.

¹⁹⁷Bkz. Bal, Bir Siyasal Rejim Tipi Olarak Başkanlık Sistemi ve Türkiye, s. 45

¹⁹⁸Bkz. Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Teorisi, s. 578

¹⁹⁹Bkz. Alkan, a.g.e. s. 37, Bkz; Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Teorisi, s. 578

onaylama yetkisi bulunmaktadır ancak bu süre zarfında başkan yasa ile ilgili hiçbir işlem yapmazsa yasa kendiliğinden kabul edilmiş olur. Eğer yasa Kongre'nin toplantı süresinin tamamlanmasına on günden az bir süre kala başkana imzalanmak için gönderilmişse ve başkan hiçbir işlem yapmazsa bu kez yasa düşmüş olur. Başkanın veto ettiği yasaların Kongre'de tekrar onaylanması için 2/3 çoğunluk gerekmektedir. Bu durumda 2/3 çoğunlukla onaylanan yasa tekrar başkana imzalanması için gönderildiğinde başkanın imza atmama şansı kalmamaktadır. Fakat Kongre'nin genellikle 2/3 çoğunluğa ulaşamaması nedeniyle başkanın veto yetkisi sayesinde istemediği yasaların çıkmasına engel olabilmesinde önemli bir imkân sağlamaktadır.²⁰⁰

ABD' de başkanın yürütme ile ilgili faaliyetlerinde düzenleyici işlem yapabilmesini sağlayan kararname (Executive Order) çıkarma yetkisi bulunmaktadır. Başkanın kararname çıkarma yetkisi anayasada açık bir şekilde belirtilmiş olmasa da Başkan Kongre iznine gerek duymadan kararname çıkarabilmektedir. Başkan uygulamak istediği politika ve stratejileri Kongreyi aradan çıkarmak suretiyle hayata geçirebilmek için kararname çıkarabilmektedir. ABD'de başkanın kararname çıkarma yetkisinin birçok ABD başkanı tarafından “başkanlık emirleri” olarak kullandıkları görülmektedir. Yakın dönemde ABD başkanlığı yapan Donald Trump'ın, Müslüman ülkelerden bazılarının vatandaşlarına vize yasağı getiren kararname çıkardığı, sonrasında da Yüksek Mahkeme tarafından bu kararnamenin iptal edildiği bilinmektedir.²⁰¹ Ayrıca yine Donald Trump'ın, kendinden bir önceki ABD Başkanı Obama döneminde imzalanmış olan “iklim planı” ile ilgili kanunu, “Başkanlık Emirleri” olarak kararname çıkarma yoluyla iptal ettiği görülmektedir. Başkanlık kararnameleri yukarıda bahsedilen örnekte olduğu şekilde bir kanunu düzenleme amacıyla çıkarılabileceği gibi tamamen bağımsız konularda da çıkarılabilmektedir.²⁰²

Başkanın çıkarmış olduğu kararnameler tamamen denetimsiz olmadığı gibi Federal Yüksek Mahkeme ve Kongre bu kararnameleri denetleyebilmektedir. Kongre, başkanın çıkarmış olduğu kararnameleri denetleyebilmek için aynı konuda yasa çıkarmak durumundadır. Ancak başkanlık kararnameleri Anayasaya dayandırılmış ise Kongre bu kararnamelere müdahalede bulunmamaktadır. Ayrıca başkanın veto yetkisi

²⁰⁰Bkz; Özge Çelebi, (2022). Amerika Birleşik Devletleri'nde Başkanın Kararname Çıkarma Yetkisi / Executive Order Power of the President in the United States. Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13 (1), 179-190, Bkz; Alkan, a.g.e. s. 35

²⁰¹Çağrı D. Çolak, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi Yetkisinin Amerikan Sistemi Üzerinden Karşılaştırmalı Analizi, Strategic Public Management Journal ISSN: 2149-9543, Aralık 2017, s.59-62,

²⁰²Bkz; Çolak, a.g.e. s. 61

Kongrenin yasa çıkararak kararnameleri denetim ve kontrol altına alabilmesini güçleştirdiği için başkan yürütme ile ilgili konularda kanun koyucu rolünü üstlenebilmektedir.²⁰³

5.2. Türkiye’de Uygulanan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile Benzer ve Farklı Yönleri

Türkiye’nin 24 Haziran 2018 referandumu ile yürürlüğe koymuş olduğu hükümet sistemi bir başkanlık sistemi olarak tarif edilmektedir. Türkiye’nin cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi adıyla uygulamaya geçirdiği başkanlık sisteminin anavatanı olarak kabul edilen ABD ile siyasal sistemi, sosyal yapısı ve devlet şekli açısından farklı özelliklere sahip olması nedeniyle bu sistemi kendi ülke gerçeklerine uygun bir şekle soktukten sonra uygulama yoluna gitmiş olduğu görülmektedir. Buna göre iki devletin uygulamış oldukları sistem ile aralarında doğal olarak bazı farklılıklar olduğu açıktır. İki Sistemi karşılaştırmaya aldığımızda aşağıdaki tabloda görüleceği üzere birçok farklılıklar bulunmaktadır.

Tablo 9. Yazar tarafından oluşturulmuştur

Türkiye ve ABD'nin Siyasal Sistemlerinin Karşılaştırılması		
Karşılaştırma Ölçütleri	ABD	TÜRKİYE
Hükümet Sistemleri	Başkanlık Sistemi	Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi
Sistemin Oluşum Şekli	Sosyopolitik Evrimleşme	Entegre Etme
Devlet idari Yapısı	Federal-Ademi Merkezizyetçi	Üniter-Merkezizyetçi
Temsil Usulü	Çoğunlukçu (Basit Çoğunluk)	Nispi / Çoğunlukçu
Yasama Erkleri	Kongre	Türkiye Büyük Millet Meclisi
Yasama Oluşumları	Çift Sistemli Meclis	Tek Sistemli Meclis

²⁰³Bkz.Merve Ünal Açıkgöz, Hasan Tahsin Fendoğlu, Abdul Samet Güller, Amerika Birleşik Devletlerinde Başkanlığın Düzenleyici İşlemleri, s. 226-252.

Tablo 9. (Devamı)

Karşılaştırma Ölçütleri	ABD	TÜRKİYE
Yasama Seçimleri Usulü	Devlet Başkanı Seçimleri ile Farklı Tarihlerde Yapılır	Cumhurbaşkanı Seçimleri İle Aynı Gün Yapılır
Seçimleri Yenileme	Yok	Var
Yürütme Erki	Başkan	Cumhurbaşkanı
Yürütmenin Seçimi	Halk Tarafından İki Dereceli Sistem	Halk Tarafından Tek Dereceli Sistem
Başkan Yardımcısının Atama Usulü	Başkan ile Birlikte Halk Tarafından Seçilir	Cumhurbaşkanı Atar
Devlet Başkanının Tarafsızlığı	Parti Üyesi Olabilir Ancak Genel Başkan Olamaz	Parti Üyesi Ve Genel Başkan Olabilir
Bütçe Kanunu	Kongrenin Bütçeyi Onaylama, reddetme Veya Kısıtlama Yetkisi Bulunmaktadır Ve Bütçe Onaylanana Kadar Sistem Kilitlenir	TBMM'nin onaylamaması Durumunda Yürütme Bir Önceki Yılın Bütçesinin Enflasyon Oranına Tabi Tutarak Uygulayabilmektedir.

İki ülkenin uygulamakta olduğu hükümet sistemlerini karşılaştırmasına baktığımızda ülkelerin devlet yapıları, idari yapıları, seçim sistemleri ve parti sistemleri konusunda farklılıkların olduğu görülmektedir. Ayrıca ABD bu sistemi siyasi evrimle oluştururken, Türkiye kendi sistemine entegre ederek uygulamaya başlamıştır. Bu özellikler göz önünde bulundurulduğunda Başkanlık Sisteminin iki ülkede işleyiş bakımından farklılıklar göstereceği aşikardır.²⁰⁴

5.2.1. Yürütme Erkleri Açısından

ABD ve Türkiye'nin yürütme erklerinin karşılaştırmasına bakılınca iki ülkede bazı benzerliklerle beraber farklılıkların olduğu görülmektedir. Başkanların seçilme usulüne göre ABD'de başkan halkın seçmiş olduğu delegeler tarafından seçildiği için iki dereceli olarak seçilmekteyken, Türkiye'de doğrudan halk tarafından tek dereceli olarak seçilmektedir. Başkanın görev süresi ABD'de dört yıl iken Türkiye'de beş yıldır. Başkan yardımcısı görevi ABD'de başkanla birlikte halk tarafında seçilerek yürütülürken, Türkiye'de Cumhurbaşkanı kendisi atamakta ve cumhurbaşkanı

²⁰⁴Bkz; Özdemir, Arpacı, Katılmış, a.g.e. s. 3665

yardımcısı sayısı birden fazla olabilmektedir. Başkan ve cumhurbaşkanının parti üyelikleri özelliklerine bakılınca ABD’de başkan parti üyesi olabilir fakat parti genel başkanı olamazken, Türkiye’de cumhurbaşkanı hem parti üyesi hem de parti genel başkanı sıfatlarını taşıyabilmektedir. İki ülkede de devlet başkanlarının cezai sorumluluğu, veto yetkisi ve üst düzey kamu görevlilerini atama yetkisi bulunurken, yasama üyelikleri, yasamaya karşı sorumlulukları ve yasama işlerine karışma yetkileri bulunmamaktadır. Ayrıca ABD’de başkan olabilmenin şartları içerisinde 35 yaşını doldurmuş olma ve en az 14 yıl ABD’de ikamet etme mecburiyetleri bulunurken, Türkiye’de cumhurbaşkanı anayasanın 101. Maddesine göre 40 yaşını dolduran milletvekili seçilme yeterliliğine sahip Yükseköğrenim yapmış Türk vatandaşlarından seçilir şartları getirilmiştir.²⁰⁵

5.2.2. Başkanlık Emirleri (Executive Order) ile Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri Yönünden Karşılaştırılması

ABD’de “Başkanlık Emirleri” (Executive Order) anlamına gelen kararnameler ABD anayasasında açık bir şekilde belirtilmeyerek hangi konular dahilinde çıkarılabileceğinin sınırları çizilmemişken, Türkiye’de uygulanan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Anayasanın 104. Maddesinde “Cumhurbaşkanı Kararnameleri” adıyla açıkça ifade edilerek yürütme yetkisine ilişkin konularda çıkarılabileceği ayrıca *“anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleriyle dördüncü bölümde yer alan siyasi haklar ve ödevler Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenemez”* hükmüyle sınırlarının net olarak çizildiği görülmektedir.²⁰⁶

ABD’de başkanlar kararnamelerle mevcuttaki bir kanunu iptal edebilmektedirler. Bu konuda Donald Trump’ın Obama döneminde imzalanan “iklim planı” kanununu başkanlık emirleriyle iptal etmesini örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca ABD’de çıkarılan kararnameler Kongre’nin denetimine tabi tutularak, Kongre çıkarılan başkanlık kararnamelerini iptal etmek için kanun çıkarabilir fakat bunu 2/3 çoğunlukla yapması gerekmektedir. Türkiye’de ise Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri kanunun üzerinde olmayıp,

²⁰⁵Özdemir, Arpacı, Katılmış, a.g.e. s. 3667

²⁰⁶“Resmî Gazete, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”, Sayı: 29976, 2017, aynı doğrultuda bakınız; Çolak, a.g.e. s. 61

Anayasada münhasıran kanunla düzenlenmesi öngörülen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz. Kanunda açıkça düzenlenen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz. Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle kanunlarda farklı hükümler bulunması halinde, kanun hükümleri uygulanır. Türkiye Büyük Millet Meclisinin aynı konuda kanun çıkarması durumunda, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi hükümsüz hale gelir.²⁰⁷

hükmü ile yürütmeyi temsil eden Cumhurbaşkanının, yasamanın görevine karışmasının önüne geçilmiş olduğu görülmektedir. Burada, iki sistemde de yürütme tarafından çıkarılan kararnamelerin yasamanın denetimine tabi olduğu söylenebilir.²⁰⁸

5.2.3. Yasama Erkleri Açısından

İki ülkenin yasama erklerine baktığımızda ABD’de federal devlet yapısı gereği 50 eyaletin ikiye üye gönderdiği 6 yıl süre ile seçilebilen federe devletleri temsil eden toplam 100 üyeli Senato ve 2 yıl süreyle halkı temsil eden toplam 435 üyeli Temsilciler Meclisi olmak üzere 535 üyeden oluşan çift meclis bulunurken, Türkiye’de Üniter devlet yapısı gereği 5 yıllığına halkı temsil eden toplam 600 üyeli tek meclis bulunmaktadır. Yasama seçimlerinin usulleri iki ülkede de farklılık göstererek ABD’de yasama seçimleri yürütmeye farklı zamanlarda yapılırken, Türkiye’de yasama seçimleri yürütmeye aynı gün yapılmaktadır. Devlet başkanının atamak istediği üst düzey kamu yöneticilerinin ABD’de Senato onayına sunulması gerekirken, Türkiye’de bu şart bulunmamaktadır. ABD’de seçim barajı ve ittifak sistemi bulunmazken Türkiye’de 24 Haziran 2018 seçimlerinde ittifaklar sistemi uygulanarak ittifaklara ülke genelinde %10 seçim barajı uygulanmış ancak 13 Mart 2022 tarihinde TBMM’ye sunulan kanun teklifiyle bu barajın %7 olarak ittifak içerisinde bulunan partilerin ülke genelinde aldıkları oy oranına göre uygulanması kabul edilmiştir. İki ülkede de yasama erkleri yürütmenin sunmuş olduğu bütçe kanununu onaylama, değiştirerek onaylama ve reddetme yetkisine sahiptir. Ancak ABD’de yürütme bütçenin onaylanmasını beklemek zorunda ve bütçe onaylanana kadar sistemin kilitlenmesi sorunu ortaya çıkabilecek iken, Türkiye’de yürütme bütçenin onaylanmaması durumunda bir önceki yıla ait olan bütçeyi yeni yıla göre yeniden değerlendirme oranına tabi tutarak uygulamaya sokabilmektedir. Bu durum Türkiye’de sistemin kilitlenmesini önleme yöntemi olarak ifade edilmektedir.²⁰⁹

²⁰⁷Bkz. “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi”, TBMM Basımevi 2017

²⁰⁸Bkz. Çolak, a.g.e. s. 61

²⁰⁹Özdemir, Arpacı, Katılmış, a.g.e. s. 3668

Bu konuda Kemal Gözler de yukarıda belirtilen farklara ek olarak; ABD’de başkanın yüksek hâkim atama yetkisi yasama onayına tabidir. Türkiye’de yasama onayı gerekmemektedir. ABD’de başkanın imzaladığı uluslararası anlaşmalar Senato onayına tabi olurken, Türkiye’de yasama onayı gerekmemekte olduğunu vurgulamıştır. Gözler bu farkları açıklarken Türkiye’de 24 Haziran 2018 seçimleriyle fiilen uygulamaya geçilen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile ABD’de uygulanan başkanlık sistemi arasında bu kadar ayrı özellikler görüldüğü halde özellikle yasama ve yürütme erklerinin birbirlerini feshedebildiği bir sistemin başkanlık sistemi olduğunu iddia etmenin komik ve cahilce olduğunu ifade etmektedir.²¹⁰

5.2.4. Yasama ve Yürütme Arasındaki İlişki Açısından

Başkanlık sisteminin karakteristik özelliğini belirlemekte olan temel unsurlardan birisi her iki erkinde birbirinden bağımsız ve doğrudan halk tarafından seçiliyor olmasıdır. Türkiye’de durum bu şekilde olmakla birlikte seçimlerin eş zamanlı yapılıyor olması erkler arasındaki sert ayrımı yumuşatmaktadır. Seçimlerin eş zamanlı yapılması nedeniyle Cumhurbaşkanı ve yasama üye çoğunluğunun aynı siyasi çizgiden gelme olasılığının doğduğu, denge ve denetleme mekanizmasının sağlıklı çalışmasını engellediği ileri sürülmektedir. Ancak bu durumun yasama ve cumhurbaşkanı arasında rol çalma isteği oluşturmayacağından sistem kilitlenmelerine engel olacağı da ifade edilmektedir.²¹¹ Buna mukabil ABD’de uygulanan başkanlık sisteminde yürütme ve yasama seçimleri farklı zamanlarda yapılıp, farklı zamanlarda iş başına gelmektedir. Bu durum sistemin en önemli özelliği olma niteliğini taşıyarak yasama ve yürütme erklerinin sert ayrımının işler hale gelmesini sağlamaktadır. İki erkin seçimlerinin farklı zamanlarda gerçekleştirilmesi, başkanın ve Kongre üye çoğunluğunun farklı siyasi cereyandan gelme olasılığını da doğurmaktadır. Bu durumun denge ve denetleme mekanizmasını oluşturduğu ancak, sistemin bu özelliğinin kilitlenmelere de yol açtığı ifade edilmektedir.²¹²

²¹⁰Bkz; Kemal Gözler, Cumhurbaşkanlığı Sistemi Mi, Başkanlık Sistemi Mi, Yoksa Neverland Sistemi Mi? 16 Nisan’da Neyi Oylayacağız? Türk Anayasa Hukuku Sitesi, s. 10-19

²¹¹Bektaş, a.g.e. s. 208

²¹²Bkz. Bal, Bir Siyasal Rejim Tipi Olarak Başkanlık Sistemi ve Türkiye, s. 48-49

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türk siyasi hayatında 1921’den günümüze kadar yapılmış olan anayasa değişiklikleri, siyasal ve sistemsel krizleri giderebilme, istikrarlı bir yürütme erki oluşturabilme arayışlarıyla ve genellikle de olağanüstü durum ve olaylar doğrultusunda gerçekleşmiştir. Uzun bir dönem siyasal sistemini parlamenter sistemle devam ettirmiş olan Türkiye’de, bu dönemde yaşanan siyasal krizlerin mevcut sistemden kaynaklı olduğu yönünde görüşler artarak devam etmiştir. Sistem tartışmaları, başkanlık sistemi lehine evrilerek 1970’lerden bugüne kadar Alparslan Türkeş gibi birçok siyasi parti lideri tarafından ve ülkede başbakanlık ve cumhurbaşkanlığı yapmış Necmettin Erbakan, Turgut Özal, Süleyman Demirel ve son olarak da 2007 yılındaki cumhurbaşkanı seçimi sırasında yaşanan krizle birlikte cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi kararlaştırıldıktan sonra Recep Tayip Erdoğan tarafından başkanlık sistemine geçilmesi gerektiği yönünde açıklamalarla devam etmiştir.

Türkiye’nin siyasal hayatında uzun süredir kronikleşmiş sistemsel ve yönetsel sorunların istikrarlı hükümetler ve yönetimler kurulmasına engel teşkil ettiği gerekçeleriyle, istikrarsızlığı çözerek aynı sorunların ve krizlerin tekrar etmesinin önüne geçme, hızlı ve etkin karar alabilmeyi sağlama doğrultusunda Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi hazırlanıp uygulamaya konulmuştur. 24 Haziran 2018 seçimlerinden günümüze kadar beş yıllık süre zarfında uygulanmakta olan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin anayasal düzenlemesinin “yönetimde istikrar, temsilde adalet” ilkesi doğrultusunda hazırlandığı görülmektedir.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde yürütme erkini tek başına temsil eden cumhurbaşkanına, politika ve stratejilerini etkin ve hızlı bir şekilde hayata geçirebilmesini kolaylaştırma amacıyla cumhurbaşkanı yardımcılarını, bakanları ve üst kademe kamu yöneticilerini yasama onayına sunma zorunluluğu olmadan atayabilme ve görevden alabilme yetkileri tanınmıştır. Yasama ile yürütme arasında görülen ilişkide, yürütmeye ve yasamaya seçimleri yenileme yetkisi verilerek olası sistem kilitlenmelerinde kamu yönetiminin bozulmasının önüne geçilebilmesini sağlama amacıyla “yönetimde istikrar” konusunu ön planda tutan düzenlemeler getirilmiştir. “Yönetimde istikrar” sağlama düşüncesini yeni sistemde cumhurbaşkanına parti üyeliği veya başkanlığı yolunun açılması bağlamında değerlendirecek olursak, Türkiye’deki seçmen kültürü ve devlet toplum ilişkisi göz önüne alındığı takdirde 24 Haziran 2018 ve 14 Mayıs 2023 seçimlerinde de görüldüğü üzere yasama ve yürütme

erklerinin seçim zamanlarının aynı gün olması ve aynı seçmen tarafından yapılıyor olmasıyla yasama çoğunluğunu, seçilen cumhurbaşkanı adayının temsil ettiği parti lehine oluşmasına katkı sağlayan bir özellik olduğu görülmüştür. Bu durumun Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemini hazırlayıp uygulamaya koyanların yürütmeye ihtiyaç duyacağı yasama desteğini sağlayarak “topal ördek” kavramıyla ifade edilen sistem kilitlenmesinin önüne geçebilme, etkin ve hızlı karar alabilen hükümetler kurulmasını sağlayabilme amaçlarına yönelik olduğu söylenilebilir. Yine “bütçe ve kesin hesap kanuna” göre cumhurbaşkanının hazırlamış olduğu bütçeyi yasamanın onaylamaması durumunda yürütmenin bir önceki yıla ait olan bütçenin yeniden değerlendirilmesine tabi tutularak uygulamaya konulmasını sağlayan düzenlemede sistem kilitlenmelerinin önüne geçebilmek amaçlanmıştır. Fakat, partili cumhurbaşkanlığıyla birlikte yasama ve yürütme seçimlerinin aynı gün yapılması ve yasama çoğunluğunun cumhurbaşkanı lehine oluşmasının yürütme içerisinde güç toplamasına ve cumhurbaşkanının çıkardığı veya çıkaracağı kararnameleri denetleme ve kontrol etme açısından zorluk oluşturmaya neden olduğunu söyleyebiliriz. Türkiye’de parti disiplini açısından katı bir uygulama olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda yasama üyelerinin siyasi partilerin genel başkanları tarafından belirlenmesi için seçilen yasama üyelerinin hem bir sonraki dönem yasama üyeliği için hem de yeni sistemde daha iyi bir pozisyon elde etmek istemeleri amacıyla genel başkan sıfatını ve cumhurbaşkanı sıfatını birlikte taşıyan parti liderlerine karşı olumsuz bir tutum sergileyemeyeceklerini söyleyebiliriz. Yeni sistemde tecrübe edilen beş yıllık süre içerisinde de farklı bir durum olmadığı görülmüştür. Bu uygulamaların kuvvetler ayrımı yerine fiiliyatta kuvvetler birleşimini getirdiğini söylemek mümkündür. Ayrıca cumhurbaşkanının, cumhurbaşkanı yardımcılarını ve bakanları yasama onayına sunma zorunluluğu olmadan atayabilmesi, Cumhurbaşkanının ve yasamanın seçimleri yenileme yetkisinin bulunması, Cumhurbaşkanının yasama onayı olmasa bile bir önceki yılın bütçesini yeniden değerlendirilme oranıyla uygulamaya koyabilme yetkisinin bulunması ve Cumhurbaşkanının bu yetkilerle tek başına donatılmış olarak yürütmeden sorumlu olması gibi yürütme lehine düzenlenmiş olan bu yetkilerin, yürütmeden tek başına sorumlu olan Cumhurbaşkanının politika üretip uygulamaya koyabilmesini kolaylaştırmanın aksine, bir kişiye fazla yetki yüklemesi açısından yönetimde zorluklar yaşandığını ve denetim ve kontrol mekanizmasının işlevi yönünden sorunlar oluşturduğunu söyleyebiliriz. Bu durum, “Millet İttifakı” başta olmak üzere muhalefet partilerinin “tek adam rejimi” olarak eleştirmelerine neden olmuştur.

Sistem yasama alanında ittifakları doğurmuştur. 24 Haziran 2018 ve 14 Mayıs 2023 seçimlerinde gördüğümüz üzere siyasi partilerin anayasal düzlemde ittifak kurmalarının yolunu açan “7102 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile partiler ayrışarak “Cumhur İttifakı”, “Millet İttifakı”, “Ata İttifakı” ve “Emek ve Özgürlük İttifakı” adlarıyla ittifaklar kurmuşlardır. Buna göre ittifak içerisinde yer alan partilerin ittifakın oy oranı %10 ülke barajını geçtiği takdirde baraja takılmadan d’Hondt sistemine göre aldıkları oy oranı doğrultusunda TBMM’de temsil edilmesinin yolu açılmış ve 24 Haziran 2018 seçimleri bu çerçevede gerçekleştirilmişken, 14 Mayıs 2023 seçimleri; 14 Mart 2022 tarihinde “Cumhura İttifakını” oluşturan partilerden AKP ve MHP’nin sunmuş olduğu yeni seçim kanununa göre ülke barajı %7’ye düşürülmüş haliyle gerçekleştirilmiştir.

Seçim ittifakları sistemini değerlendirdiğimizde, “Millet İttifakı” içerisinde “Altılı Masa” şeklinde ifade edilen altı partiyi değerlendirmeye aldığımızda, farklı siyasi çizgiyi temsil eden bu partilerin 14 Mayıs 2023 seçimleri için CHP’nin genel başkanı Kemal Kılıçdaroğlu’nu aday göstermiş olmalarının sebebinin içlerindeki en köklü ve oy oranı en yüksek olan siyasi parti olmasının yanında Yeşil Sol Partinin kendi adına cumhurbaşkanı adayı göstermeyerek tabanını rahatça yönlendirebileceği tek aday olmasıyla açıklayan görüşlerde bulunmaktadır. Zıt kutuplu partilerin bir araya gelerek ittifak kurmalarıyla oluşan durumun ülkede kutuplaşmayı önlediği ve toplum barışını sağladığı şeklinde düşünceleri oluşturduğu görülse de, bu partilerin liderler düzeyinde anlaşma yaparak ortak cumhurbaşkanı adayı olarak Kemal Kılıçdaroğlu’nun belirlenmesi konusunda kendi tabanlarına bu adayı kabul ettirme ve seçimlerde oy vermelerini sağlamaları yönünde ne kadar başarılı olabildikleri sorusunu kendimize sorduğumuz takdirde, altı partinin tavan ve tabanları arasında büyük bir siyaset farkı olduğunu anlaşılmaktadır. Örneğin Millet İttifakı içerisinde yer alan DEVA ve GP’nin mevcut iktidardaki parti olan AK Parti’den ayrılarak kurulmalarını göz önünde bulundurduğumuzda, büyük oranda hitap ettikleri seçmen kitlesinin aynı siyasi çizgide olup mevcut iktidardaki gördükleri yanlış politikalarından dolayı bu partilerden birine oy verme reaksiyonu gösteren kitleyi hedef aldıklarını fakat yasama seçimlerine CHP listelerinden girdikleri için kendi oy oranları hakkında net bir şey söyleme imkânı yoktur. Ayrıca yine Millet İttifakı içerisinde yer alan SP ve CHP’nin Türk siyasi hayatında birbirlerinin zıttı görüşlere sahip olduğu bilinmektedir. “Milli Görüş” geleneğinden gelen SP tabanı ile sol, laik siyasi geleneği temsil eden CHP tabanının bu

iki parti tavanı ile siyaset farkı olduğu ve oy verme reaksiyonunda sorunlar yaşandığı 2018 genel seçimleri ile 2019 Belediye seçimlerinde özellikle de İstanbul Büyükşehir Belediye seçimlerinde görülmüştür. 14 Mayıs 2023 seçimlerinde YRP'nin "Cumhur İttifakı"na dahil olmasıyla bahsettiğimiz seçmen kitlesinin aynı olması ve farklı siyasetler yaparak aynı ittifak içerisinde olmamasını da kendi tabanlarına anlatma konusunda zorluk yaşadığını ve bu durumun sonuçlara yansıdığı kanaatindeyiz. Aynı durumların kuşkusuz "Cumhur İttifakı'nı" oluşturan AK Parti ve MHP arasında da yaşandığı ve bu nedenle MHP içerisinde çıkan İYİ Parti'nin 2018 seçimlerinde %9,96 oy oranıyla kendilerine yeni bir taban oluşturduğu ve 14 Mayıs 2023 seçimlerinde de özellikle Yeşil Sol Parti tabanının Millet İttifakı'nın cumhurbaşkanı adayına oy vereceği yönünde açıklamalar gelmesine rağmen bu tabanı büyük oranda koruduğu görülmektedir. Millet İttifakı'nda görülen sorunlar Cumhur İttifakı'nda da yaşanmaktadır. Örneğin; HÜDAPAR'ın MHP ve BBP'ye rağmen ittifak içerisine alınıp AK Parti listelerinden seçime girmesinin tabanlar arasında hoşnutsuzluk ortaya çıkardığı bilinmektedir. Ancak ittifakın cumhurbaşkanı adayı Recep Tayip Erdoğan'ın ittifaktaki her partinin tabanında karşılık görmüş olması sorunların aşılmasında etkili olmuştur. Son olarak ittifaklar içerisinde gün yüzüne çıkan bu sıkıntılara baktığımızda yeni hükümet sistemiyle birlikte uygulamaya konulan ittifak sisteminin, farklı veya zıt siyasi çizgideki partileri kendi tabanlarına rağmen bir araya gelmelerini zorunlu kılması ve İttifaklar arasındaki oy oranlarının belirgin bir şekilde artış veya düşüş göstermemiş olması bizde, ittifak sisteminin en baştan yanlış kurgulandığı kanaatini oluşturmaktadır. Buna karşılık parlamenter sistemde seçim sonrası kurulan koalisyonların tabanlara rağmen mecburi olduğunu ancak, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde koalisyonların ittifak yoluyla seçimlerden önce kurularak halkın isteklerini tamamen göz ardı etmemesi ve daha şeffaf olması yönüyle daha demokratik olduğunu söyleyebiliriz.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin ABD'deki başkanlık sistemi ile karşılaştırılması tartışmalarında iki devlet arasındaki siyasal sistem ve devlet yapıları gereği farklılıklar mevcuttur. Yasama ve yürütme erkleri arasında benzer yanlar olduğu gibi özellikle yasama erkleri bakımından ABD'nin çift yapılı meclis sistemine karşılık Türkiye'de üniter devlet yapısı gereği tek meclis sisteminin bulunması önemli farklardan biri olarak dikkat çekmektedir. Bunun yanında yasama ve yürütme arasındaki ilişki açısından karşılaştırdığımızda, ABD'de yürütme ve yasama erkinin farklı zamanlarda seçiliyor olma özelliği erkler arasındaki sert ayrımı oluşturması, denge ve

denetleme mekanizmasını işler hale getirmesi bakımından Türkiye'deki cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ile en önemli farkı oluşturmaktadır. ABD'de erkler arasındaki bu sert ayırım, zaman zaman tıkanıklık yaşanmasına rağmen bir rejim krizine dönüşmemiştir. Yasama ve yürütme erkleri birbirine mahkûm edilmiş durumda olmasına rağmen ABD bu durumu federalizm, lobicilik faaliyetleri, disiplinsiz ve ideolojik farklılıkların derin olmadığı sistemi sayesinde aşmaya çalışmıştır. Ancak Türkiye'de ise aynı modeli birebir alıp uygulamak bir sistem krizine yol açabilirdi. Bunun önüne geçmek için yasama ve yürütme seçimlerinin aynı gün yapılarak iki erk arasındaki keskinlik yumuşatılmıştır.

Ayrıca ABD başkanı ve Türkiye cumhurbaşkanının kararname çıkarabilme yetkileri açısından da benzerlik bulunmakta fakat, ABD'de bu yetkinin sınırları belirsiz ve anayasada açıkça ifade edilmemiştir. Türkiye'de çerçevesi açık ve net çizilmiştir.

ABD'deki başkanlık sistemini ve Türkiye'deki cumhurbaşkanlığı sistemini demokrasi, temel haklar ve özgürlükler ve hukuk devletine katkıları açısından değerlendirmeye aldığımızda, sistemlerin kuvvetler ayrılığını, yargı bağımsızlığını, seçim usulleri vb. özelliklerini dikkate almamız gerekmektedir. ABD'de, siyasi parti disiplinin gevşek olması, lobicilik faaliyetleri, kurumların esnek yapısı, Kongre ve başkanlık seçimlerinin farklı zamanlarda yapılması ve iki yüz yıl gibi bir tecrübeyle kuvvetlerin sert ayrımı, gücün sınırlanması ve dağıtılması sistemin oturmuş bir şekilde devam etmesini sağlamaktadır. Ayrıca ABD'de yerleşik çoğulcu demokratik kültür, çoğunluğun yönetme hakkı ve muhaliflerin görüşlerine sağlanan anayasal koruma, eşitlik, adalet ve özgürlük gibi ilkeler bu sistemin temel taşı olarak görülmektedir. Türkiye'de yeni sistem ve seçmen kültürü açısından değerlendirdiğimizde, seçimlerin aynı gün olması ve partili cumhurbaşkanlığı özelliğiyle parti disiplininin yüksek, parti içi demokrasinin zayıf olduğu bir ülkede bu durum iktidarın daha güçlü olmasına ve gücün tek elde toplanmasına neden olmaktadır. Bu da demokrasi açısından önemli kurumların kurumsallaşmamasına, çeşitli toplumsal faktörlerin ve muhalefetin yeterince güçlenmemesine neden olarak iktidarın denetlenme olasılığını güçleştirmektedir. Böyle bir durumda yargının siyasallaşması ve medyanın kontrol edilmesi gibi sonuçlarda çıkabilmektedir. Ayrıca yürütmenin ve yasamanın aynı siyasi çizgiden gelmesiyle hem parti başkanı hem cumhurbaşkanı sıfatlarıyla göreve gelen cumhurbaşkanının tarafsızlık konusunda zayıf kaldığı ve tarafsızlığı kimin üstleneceği konusunda boşluk olduğu ve bu durumun yargı, medya, kamu ve özel sektör olarak tüm kurumlara sirayet ettiği veya edeceği söylenilebilir. Yürütmenin yasama çoğunluğunu alarak güçlenmesi

demokrasinin ve parlamentonun zayıflamasına neden olmaktadır. Temel hak ve özgürlükler, hukuk devleti olabilme ve demokrasiyi güçlendirebilme açısından bu sistemin uygulanışı ve başkanlık sisteminden farklı özellikleri dikkate alındığında kendine özgü bir sistem olduğu ve sistemin, seçmen kültürü, siyasi yapı, kurumsal kültür gibi faktörlerin dikkate alınarak yeniden revize edilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Sonuç olarak Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin beş yıllık bir deneyime sahip olduğunu, ayrıca yirmi yıldan fazla süredir ülkeyi yöneten parti ve lider tarafından sistemin ilk kez uygulandığını da göz ardı etmemek gerektiğini düşünmekteyiz. Bu sistemin farklı bir siyasi görüşe sahip parti ve lider tarafından uygulamasının nasıl olacağı yönünde henüz bir fikir sahibi olmadığımızı ve karizmatik lidere dayalı bir parti yönetiminden, diyalog ve müzakereci bir sistemi ön plana çıkaran siyasi parti yönetimine geçiş olduğu takdirde yasama ve yürütme arasındaki ilişkinin ve sistemin işleyişinin nasıl tezahür edeceğini henüz bilinmemektedir. Böyle bir durumda sistem daha mı faydalı olur yoksa sistemin kendi varlığı mı sorunlar çıkarmaktadır buna göre değerlendirmek gerektiğini düşünmekteyiz.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, M. Ü. Fendoğlu, H. T. ve Güller, A. S. (2020). Amerika Birleşik Devletlerinde Başkanlığın Düzenleyici İşlemleri, *TBB Dergisi*, 2020(149), 225-252
<http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2020-149-1928> adresinden erişildi.
- Ahmad, F. (1995). Modern Türkiye'nin Oluşumu, Çeviri: Yavuz Alogan, İstanbul: Sarmal Yayınevi 1. Baskı
- Akçakaya, M. ve Özdemir, A. (2018). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Siyasal istikrar, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi Third Sector Social Economic Review*, 53(3), 922-944
- Akıncı, B. (2020). Türkiye'de 24 Haziran 2018 Genel Seçimleri Sonrasında “Topal Ördek” Tartışması: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Olası Riskler ve Karşı Çözümler, *Turkish Studies - Economics Finance Politics*, 15(1), 1-20
www.turkishstudies.net/economy adresinden erişildi.
- Alkan, H. (2013). *Karşılaştırmalı Siyaset, Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemleri Işığında Yarı Başkanlık Modelleri*, İstanbul: Açılım Kitap Pınar Yayınları, Birinci Baskı.
- Anayasa Mahkemesi'nin 2007/45E. 2007/54K. Sayılı Kararı,
<https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/2007-54-nrm.pdf>. adresinden erişildi.
- Aslan, A. (2017). *Türkiye'de Siyasal Sistemin Dönüşüm İhtiyacı, Demokratikleşme, İstikrar, Kurumsallaşma*, İstanbul: Seta Kitapları 19, 2. Baskı,
- Aydın, S. ve Taşkın, Y. (2014). *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Baskı,
- Aydoğdu, Y. (2019). Yeni Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanlığı İşlemleri, *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2) 85-92
- Avaner, T. ve Volkan, M. (Ocak – Haziran 2019). Hikmet-i Hükümet ve Yeni Reform: Türk Tipi Başkanlık Sistemi ve ABD Başkanlık Sisteminin Etkisi Üzerine, *Yasama Dergisi*, 39, 109-115
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1121608>
- Bal, B. (2000). *Bir Siyasal Rejim Tipi olarak Başkanlık Sistemi ve Türkiye, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.*

- Bal, B. (2001). *İstikrarsız Parlamenterizme Karşı Başkanlık Sistemi*, İstanbul: Der Yayınları, 305, 164-178
- Bal, B. (2017). *Aydın Siyaset İlişkisi Bağlamında Hürriyet Partisi*, Marmara Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul
- Barın, T. (2019). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Temsilde Adalet İlkesi Ve “Seçim İttifakı” Düzenlemesinin Değerlendirilmesi, *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, 2019(1), 1-34
- Bektaş, E. (Ocak – Haziran 2019). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Yasama – Yürütme İlişkisi ve Bu Sistemin Türkiye Demokrasisine Etkileri, *Yasama Dergisi*, (39), 199-218
- Bulut, N. (2010). Temsilde Adalet – Yönetimde İstikrar İkilemi Bağlamında 12 Haziran 2011 Seçimleri, *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14(3-4), 1-18
<https://dergipark.org.tr/en/pub/ebyuhfd/issue/63085/958259> adresinden erişildi.
- BBC News Türkçe, (7 Şubat 2022). Erdoğan’ın 3. Dönem Adaylığı Tartışması: Nasıl Başladı? Taraflar Ne Diyor? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-60288415> adresinden erişildi.
- Cumhurbaşkanı Seçim Kanunu, 6271 Sayılı, Madde:4, Bent: 5
- Çam, E. (2011). Siyaset Bilimine Giriş, İstanbul: Der Yayınları
<https://www.deryayinevi.com.tr/siyaset-bilimine-giris> adresinden erişildi.
- Çelebi, Ö. (2022). Amerika Birleşik Devletleri’nde Başkanın Kararname Çıkarma Yetkisi / Executive Order Power of the President in the United States. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(1), 179-190.
- Çolak, Ç. D. (2017). Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi Yetkisinin Amerikan Sistemi Üzerinden Karşılaştırmalı Analizi, *Strategic Public Management Journal*, 3, 51-65.
- Demir, F. (2013). Yarı Başkanlık Hükümet Sistemi ve Türkiye, Semi-Presidential System and Turkeys, *Yaşar Üniversitesi E- Dergisi*, (8), 831-876
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/179450> adresinden erişildi.
- Doğan, B. ve Erdoğan, D. (2021). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanı Yardımcıları ile Bakanların Sorumluluk Meselesi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23(1), 163-191
DOI: <https://doi.org/10.33717/deuhfd.911688>, adresinden erişildi.

- Dönmez, Ö. (2020). "Hükümet Sistemleri ve Hükümet Sistemlerinin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi", *Selçuk Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 5(2), 237-276
< http://web.e-baro.web.tr/uploads/45/Etkinlikler/2015/1_Omer_Donmez.pdf >, e.t: 20.01.2020, adresinden erişildi.
- Duverger, R. E. (2009). *Yarı Başkanlık ve Sözde Fransız Modeli, Batı Avrupa Siyaseti*, 32(2), 248-267
- Erim, R. O. (2017). *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Demokratik Yönetim Biçimlerine Türkiye katkısı*, İstanbul: İşaret Yayınları
- Evren, K. (Kasım 1990). *Kenan Evren'in Anıları 1*, Milliyet Yayınları, 460-522
- Eren, A. (2008). Türkiye’de Uygulanan %10 Genel Seçim Barajının Serbest Seçim Hakkını İhlal Sorunu, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16(2), 63-110
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/262703> adresinden erişildi.
- Erdoğan, M. (2016). Başkanlık Sistemi, Latin Amerika Tecrübesi ve Türkiye, *Özgürlük Araştırmaları Derneği (Freedom Research Association), Libersal Perspektif Analiz*, (3), 1-36
https://oad.org.tr/wp-content/uploads/2021/06/Analyses_2098_2019925145411997OAD_BtZXPV7.pdf adresinden erişildi.
- E-Muhtıra (27 Nisan 1980). Tam Metni
<https://www.muharrembalci.com/hukukdunyasi/belgeler/1283.pdf>
<https://www.mynet.com/27-nisan-e-muhtirasi-tam-metni-110102212559> 2
adresinden erişildi.
- Fedayi, C. (2019). Adalet Partisinin Birinci Dönemi: 1961-1971, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 16(57), 123-150
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/muhafazakar/issue/52530/691669.pdf>. adresinden erişildi.
- Gazete Duvar, (14 Mart 2022). “Cumhur İttifakı’nın Hazırladığı Seçim Kanunun Tam Metni” <https://www.gazeteduvar.com.tr/cumhur-ittifakinin-hazirladigi-secim-kanunu-teklifinin-tam-metni-haber-1556529/> adresinden erişildi.
- Gezici, H.S. (2018). *Türkiye’de Hükümet Sistemi Arayışları ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Yönelik Bir Analiz*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

- Gözler, K. (Nisan-Haziran 2001). “Uluslararası Andlaşmaları Akdetme ve Onaylama Yetkisi: Bir Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku İncelemesi”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 56(2), 71-101.
(www.anayasa.gen.tr/andlasma.htm; 1.5.2004) adresinden erişildi.
- Gözler, K. (2010). *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, 14. Bölüm: Başkanlık Sistemi, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 1, 570-577.
<http://www.anayasa.gen.tr/ahgt.htm> adresinden erişildi.
- Gözler, Kemal. (Eylül 2018a). *Türk Anayasa Hukuku*, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 22. Baskı.
- Gözler, K. (Ağustos 2018b). *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 10. Baskı.
- Gözler, K. (2019). “Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminin Uygulamadaki Değeri: Bir Buçuk Yıllık Bir Bilanço”, www.anayasa.gen.tr/cbhs-bilanco.htm, adresinden erişildi.
- Gözler, K. (2020). “Cumhurbaşkanı Kişisel Suçlardan Dolayı Yüce Divanda Yargılanabilir mi? Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğunun Kapsamı Konusunda Görüş Değişikliği”,
www.anayasa.gen.tr/cb-kisisel-suc.htm adresinden erişildi.
- Gözler, K. (2017). Cumhurbaşkanlığı Sistemi Mi, Başkanlık Sistemi Mi, Yoksa Neverland Sistemi Mi? 16 Nisan’da Neyi Oylayacağız? *Türk Anayasa Hukuku Sitesi*, <http://www.anayasa.gen.tr/neverland.htm>, adresinden erişildi.
- Gülener, S. (2017). *Başkanlık Sistemlerinde Denge ve Denetleme*, İstanbul: Seta Kitapları 19, 2. Baskı.
- Gülener, S. ve Miş, N. (2017). *Cumhurbaşkanlığı Sisteminin Anayasal Tasarımı*, İstanbul: Seta Kitapları 19, 2. Baskı,
- Gündoğmuş, B. (2021). M. Duverger’in Parti İttifakları Teorisi Işığında Türkiye’de Cumhur ve Millet İttifakına Yönelik Bir Değerlendirme, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(27), 28-41
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1610031> adresinden erişildi.
- Hürriyet Gazetesi, (21 Ekim 1997). “Demirel: Başkanlık Sistemi Tartışılmalı”
- Hürriyet Gazetesi, (07 Aralık 2021). “Savcılık Eski Bakan İçin TBMM’yi İşaret Etti”
hurriyet.com.tr/ekonomi/savcilik-eski-bakan-icin-tbmm-yi-isaret-etti-41955295
https://tr.wikipedia.org/wiki/Ruhsar_Pekcan/

<https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/savcilik-eski-bakan-icin-tbmm-yi-isaret-etti-41955295> adresinden erişildi.

- INDEPENDENT Türkçe, (19 Ocak 2023). “Cumhurbaşkanının Adaylığı Tartışmaları”
- Kabaoğlu, İ. Ö. (2016). Anayasa değişikliğinin yürürlüğe girişinin 1'inci yılının yasama faaliyetleri açısından değerlendirilmesine ilişkin gündem dışı konuşması, Yasama Yılı 2, Birleşim 98
- https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_kurul.cl_getir?pEid=79393 adresinden erişildi.
- Kara, T. (2019). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi: Siyasal Bürokratik ve Dönüşüm, Yüksek Lisans Tezi, *USOBED (Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi)*, 3(2), 218-234.
- Kiremitçi, M. (2019). *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Koç, A. (2022). *Türkiye Tipi Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Tartışmaları, Türkiye’de Hükümet Sistemi Tartışmaları ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*, Demokrasiyi Güçlendirme Derneği Yayınları, 1. Baskı.
- Koçak, K. A. (2015). Tarihi Şartların Bir Ürünü Olarak ABD Başkanlık Sistemi; Fren ve Denge, *Academia Dergisi*, PDF, (167), 2-37
- https://www.academia.edu/15028563/Tarih%C3%AE_%C5%9Eartlar%C4%B1n_Bir_%C3%9Cr%C3%BCn%C3%BC_Olarak_ABD_Ba%C5%9Fkanl%C4%B1k_Sistemi_Fren_ve_Denge adresinden erişildi.
- Linz, Juan. J. (2017). *Totaliter ve Otoriter Rejimler*, Çev. Ergun Özbudun, Ankara: Liberte Yayınları, 5. Baskı.
- Meclis Tutanakları, 27. Dönem, 81. Birleşim, 18 Mayıs 2021 Salı,
- <https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem27/yil4/ozet/081.htm> adresinden erişildi.
- Süleyman Demirel’in TBMM’nin 21. Dönem İkinci Yasama Yılıının Açılışında Yaptıkları Konuşma, (1 Ekim 1999). *Mevzuat Dergisi*, 2(22).
- Miş, N. Aslan, A. Ayvaz, M. E. ve Duran, H. (2017). *Dünyada Başkanlık Sistemi Uygulamaları (ABD, BREZİLYA, ARJANTİN, MEKSİKA, GÜNEY KORE, ŞİLİ)* İstanbul: Seta Kitapları 19, 2. Baskı.
- Miş, N. ve Duran, B. (2017). *Türkiye’de Siyasal Sistemin Dönüşümü ve Cumhurbaşkanlığı Sistemi*, İstanbul: Seta Kitapları 19, 2. Baskı.

- Miş, N. ve Duran, H. (2018). Seçim İttifakları, Seta Analiz, (232), 7-28
<https://setav.org/assets/uploads/2018/02/232.-SEC%CC%A7I%CC%87M-I%CC%87TTI%CC%87FAKLARI.pdf> adresinden erişildi.
- Milletvekili seçim kanunu (2022). 2839 nolu Milletvekili Seçim Kanunu hakkında ayrıntılı bilgi için <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2839.pdf> adresinden erişildi.
- Millet İttifakı'nın Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem Mutabakat Metni, (2022).
<https://cdn.devapartisi.org/guclendirilmis-parlamenter-sistem/Guclendirilmis-Parlamenter-Sistem-Mutabakat-Metni.pdf> adresinden erişildi.
- Nohutçu, A. (Ağustos 2016). *Kaymakamlık Kampı, Anayasa Hukuku*, Ankara: Savaş Yayınevi, 1. Baskı,
- NTV Referandum (2017). Hükümet Sistemi Oylaması, <http://referandum.ntv.com.tr/>
- Oder, B. (Nisan 2005). *Türkiye'de Başkanlık ve Yarı Başkanlık Rejimi Tartışmaları: 1991-2005 Yılları Arasında Basma Yansıyan Öneri ve Tepkilerden Kesitler*, Türkiye Barolar Birliği, Başkanlık Sistemi, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 1. Baskı
- Ormanoğlu, H.D. (Temmuz 2020). Türkiye'de Seçim Barajı Uygulamasının Temsilde Adalet İlkesine Etkisi, *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6(2), 387-410,
[/https://dergipark.org.tr/en/pub/andhd/issue/56774/794119](https://dergipark.org.tr/en/pub/andhd/issue/56774/794119) adresinden erişildi.
- Özbudun, E. (Ağustos2018). *Anayasa Hukuku*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, Pdf, ekampus.Anadolu.edu.tr, (2692), 5-6
<https://ets.anadolu.edu.tr/storage/nfs/HUK209U/ebook/HUK209U-12V1S1-8-0-1-SV1-ebook.pdf> adresinden erişildi.
- Özbudun, E. (2022). *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, Türkiye Tipi Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Tartışmaları*, Demokrasiyi Güçlendirme Derneği, Birinci Baskı,
- Özdemir, F. N. Arpacı, I. ve Katılmış, C. (2020). ABD ve Türkiye'nin Başkanlık Sistemlerinin Karşılaştırmalı Bir Analizi, *Turkish Studies- Social Sciences*, 15(8), 3641-3675
<https://www.researchgate.net/publication/348587628> adresinden erişildi.
- Öztürk, N. K.(2019). (1 Nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesine göre Cumhurbaşkanlığı teşkilat yapısı Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Temel Dinamikleri, *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi, Journal*, 6(15), 69-87

- Parla, T. (2016). *Türkiye’de Anayasalar: Tarih, İdeoloji, Rejim 1921-2016*, Metis Yayınları, 212 sayfa, ISBN: 978-605-316-048-9, Derleyen: İbrahim Ö. Kaboğlu (2016), İletişim Yayınları, sayfa 296, ISBN: 978-975-05-1985-7 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/263515> adresinden erişildi.
- Resmi Gazete ’de Yayımlanan 25.09.1982 tarih ve 17823 sayılı Anayasanın Halkoyuna Sunulması Hakkında Kanun, <https://www.resmigazete.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Resmî Gazete ‘de (10.07.2018 tarih ve 30474) sayılı yayımlanan 3 sayılı Üst Kademe Kamu Yöneticileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Atama Usullerine Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ve 10.07.2018 tarih ve 30474 sayılı Resmi Gazete ’de yayımlanan 2 sayılı Genel Kadro ve Usulü Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, <https://www.resmigazete.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Resmi Gazete ’de yayımlanan (10.07.2018 tarih ve 30474 sayılı) 2 sayılı Genel Kadro ve Usulü Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, <https://www.resmigazete.gov.tr/>
- Resmi Gazete 27.04.2017 tarihli 30050 Mükerrer Sayılı, YSK 663 Nolu Karar, NTV Referandum 2017.
- Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair 7102 sayılı Kanun, 20. Madde
- Şahin, B. N. (2022). Milletvekili Seçim Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifinin Anayasal Açıdan Değerlendirilmesi, İstanbul Okan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Sitesi, <https://www.okan.edu.tr/hukuk/> adresinden erişildi.
- Taşdöğen, S. (2014). Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğu, *D.E.U. Hukuk Fakültesi Dergisi*, 21, 1293-1324. <https://hukuk.deu.edu.tr/wp-content/uploads/2019/09/SALIH-TASDOGEN.pdf>, adresinden erişildi.
- Tekin, Y. (2015). *Başkanlık Sistemi ve Kuvvetler Ayrılığı Tartışmaları*, İstanbul: Kesit Yayınları, 1. Baskı.
- Turan, A. M. (2018). Türkiye’nin Yeni Yönetim Düzeni: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, *Sosial Sciences Research Journal*, 7(3), 42-91.
- Turhan, M. (1991). Meclis Hükümeti (Konvansiyon Kavramı), *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 4(1), 455.

- Tuncer, Erol. (2006). Türkiye’de Seçim Uygulamaları/ Sorunları Işığında Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkelerinin İşlevselliği, *Anayasa Yargısı*, 2006(23), 168-182.
<https://www.anayasa.gov.tr/media/4601/tuncer.pdf> adresinden erişildi.
- Türkeş, A. (1976). *Temel Görüşler*, Ezel Erverdi, D. Mehmet Doğan, Mustafa Kutlu tarafından hazırlanmıştır, *Çağdaş Türk Siyasi Düşüncesi Dizisi*, Dergâh Yayınları, 1(4), 162-163.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi, (2017). (2/1504) ve Anayasa Komisyonu Raporu.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun teklifi ve Gerekçeleri, (2017). 26. Dönem, 2. Yasama Yılı, TBMM Basımevi/ 2017/Anayasa değişikliğinin tam metni için
“<http://anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr/>” adresinden erişildi.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Ana sayfası, (2018). “Cumhurbaşkanının Görev ve Yetkileri” Ayrıntılı bilgi için
https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanligi/gorev_yetki
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Sitesi, (2018). Cumhurbaşkanı Yardımcısı,
<https://www.tccb.gov.tr/kabine/cumhurbaskani-yardimcisi> adresinden erişildi.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, (Şubat 2017). *Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri: Yarı Başkanlık Sistemi (Fransa, Polonya ve Rusya Örnekleri)*, TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı Yayınları, Ankara: TBMM Basımevi, 2. Baskı.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi Açık Erişim Sistemi, Açikerisim@TBMM, Milli Selamet Partisi 1973 Seçim Beyannamesi,
<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/815> adresinden erişildi.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi, (Kasım 2012). Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe Ve Muhtıralar İle Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim Ve Süreçlerin Tüm Boyutları İle Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu, Dönem 24, 3(2), 803.
https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss376_Cilt2.pdf adresinden erişildi.
- Yazıcı, S. (2022a). *Türkiye’nin Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Tecrübesi, Türkiye’nin Sistem Arayışı*, PDF, Ankara Enstitüsü, Ankara.

- <https://ankaraenstitusu.org/wp-content/uploads/2022/06/serap-yazici-turkiyenin-baskanlik-sistemi-tecrubesi.pdf> adresinden erişildi.
- Yazıcı, S. (2022b). *Kuvvetler Ayrılığı*, Ankara: TÜBİTAK Bilim ve Toplum Başkanlığı Popüler Bilim Yayınları, 2. Baskı
https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/kuvvetler_ayriligi adresinden erişildi.
- Yüzbaşıoğlu, N. (Kasım 2006). *Anayasa Hukukunun Temel Metinleri*, İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım, 11, 4. Baskı,
- Yıldırım, U.T. (2020). Cumhurbaşkanı Hükümet Sisteminin Eleştirileri: Türkiye’de Muhalefet Partileri Üzerinden Bir İnceleme, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 13(79), 509-524,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2676-7157> adresinden erişildi.
- Yılmaz, D. (2021). 11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün Seçim Sürecinde Yaşanan Gelişmeler, Developments in the Election Process of 11. President Abdullah Gül, Derleme Makale, *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi* (JEBPIR) 2021, 7(2), 244-259.
- Yüksek Seçim Kurulu, (21 Ekim 2007). Anayasa Değişikliği Halk Oylaması,
<https://www.ysk.gov.tr/tr/21-ekim-2007-anayasa-degisikligi-halkoylamasi/2762>
- Yüksek Seçim Kurulu 2023/316 Nolu Kararı, Seçimlerin Yenilenmesi Kararı,
<https://www.ysk.gov.tr/doc/karar/dosya/82617/2023-316.pdf> adresinden erişildi.

EKLER

Ek 1. 9 Temmuz 2018 tarih ve 30473 sayılı Resmi Gazete, 703 Nolu KHK

ANAYASADA YAPILAN DEĞİŞİKLİKLERE UYUM SAĞLANMASI AMACIYLA BAZI KANUN VE KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMELERDE DEĞİŞİKLİK YAPILMASI HAKKINDA KANUN HÜKMÜNDE KARARNAME

Karar Sayısı: KHK/703

(...)

MADDE 135- 4/11/1981 tarihli ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun;

(...)

d) 13 üncü maddesinin (a) fıkrasının birinci paragrafı aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Devlet ve vakıf üniversitelerine rektör, Cumhurbaşkanınca atanır. Vakıflarca kurulan üniversitelerde rektör ataması, mütevelli heyetinin teklifi üzerine yapılır. Rektör, üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsü tüzel kişiliğini temsil eder.”

Kaynak: Resmi Gazete, 9 Temmuz 2018, Sayı 30473, 3. Mükerrer

(<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180709M3-1.pdf>).

(<http://www.anayasa.gen.tr/cbhs-bilanco.htm>'nin bir parçasıdır).

Ek 2. 14 Temmuz 2018 tarihinde 2018/10 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararı

Cumhurbaşkanlığından:

Karar Sayısı : 2018/10

İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Rektörlüğüne, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun 13 üncü ve Üst Kademe Kamu Yöneticileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Atama Usûllerine Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 2 nci ve 3 üncü maddeleri uyarınca Prof. Dr. Nuri AYDIN atanmıştır.

14 Temmuz 2018

Recep Tayyip ERDOĞAN
CUMHURBAŞKANI

**BAKANLIKLARA BAĞLI, İLGİLİ, İLİŞKİLİ KURUM VE KURULUŞLAR İLE
DİĞER KURUM VE KURULUŞLARIN TEŞKİLATI HAKKINDA
CUMHURBAŞKANLIĞI KARARNAMESİ**

Kararname Numarası: 4

(...)

MADDE 800- 10/7/2018 tarihli ve 30474 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 3 sayılı Üst Kademe Kamu Yöneticileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Atama Usûllerine Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin;

a) 3 üncü maddesine aşağıdaki fıkralar eklenmiştir.

“(5) Rektörler, en az üç yıl profesörlük yapanlar arasından atanır.

Kaynak: Resmi Gazete, 15 Temmuz 2018, Sayı 30479
(<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180715-1.pdf>).
(<http://www.anayasa.gen.tr/cbhs-bilanco.htm>’nin bir parçasıdır).

ÖZGEÇMİŞ

2006 yılında Erzurum Atatürk Lisesi'nden mezun olduktan sonra 2013 yılında Eskişehir Anadolu Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi İşletmecilik bölümünden, 2014 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik lisans programından, 2019 yılında Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler bölümünden mezun oldum. Mezun olduğum bölümlerde İngilizce ve Rusça yabancı dil öğrenimi yaparak Erzurum Atatürk Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu'nda almış olduğum İngilizce öğrenimi ve sınav sonrasında sertifika alamaya hak kazandım.

2007 yılında özel sektörde başlayan çalışma hayatımda birçok firmada satış temsilciliği ve mümessillik görevlerini sürdürdüm. Kıyı şeridi otellerde Turizm sektöründe görevler yaptım. Son olarak 2014 yılından itibaren kamuda görev yapmaya başladım. Hali hazırda görev yapmış olduğum Erzurum Gençlik ve Spor İl Müdürlüğünde Satın Alma, Muhasebe, Proje birimlerinde görev yaptım. Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı'nda (KUDAKA) sertifikalı proje uzmanlığı eğitimi aldıktan sonra kurum adına projeler yapıp yönettim. Halen kuruma bağlı Hukuk Hizmetleri biriminde görevimi sürdürmekteyim.